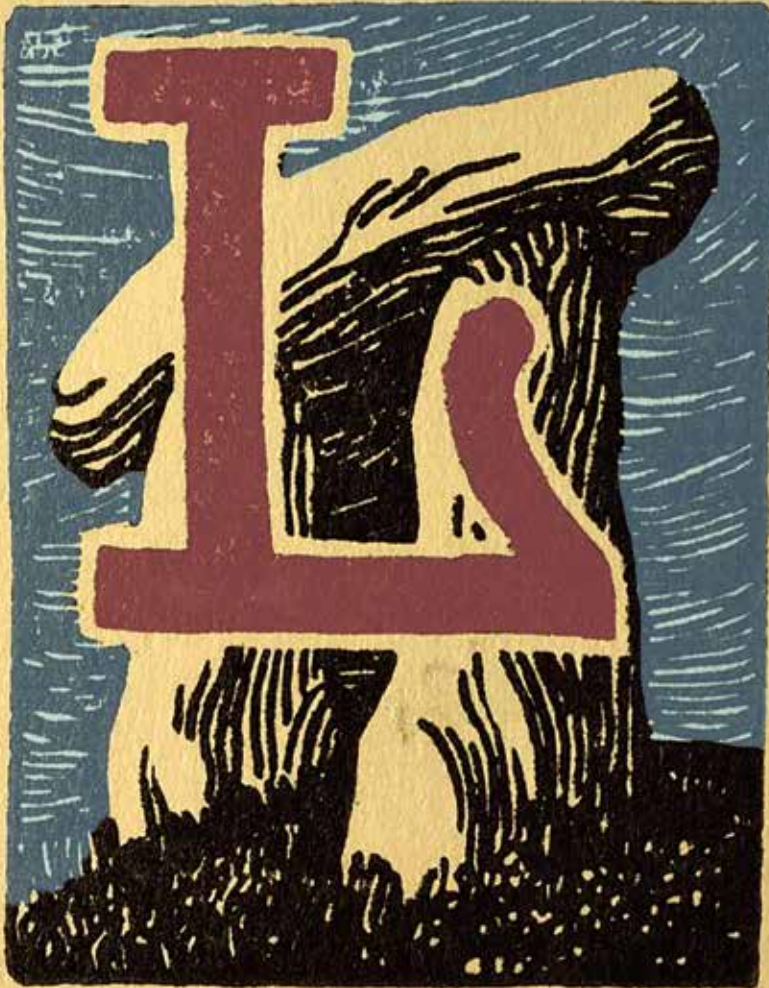

REAL
ACADEMIA
GALEGA

IDEAS, PROPOSTAS E DEBATES SOBRE A LINGUA (1916-1936)

1. LINGUA NACIONAL, IDIOMA MODERNO
Henrique Monteagudo e Nélida Cosme (eds.)

ANEXOS BRAG

**IDEAS, PROPOSTAS E DEBATES
SOBRE A LINGUA (1916-1936)**

I. Lingua nacional, idioma moderno

Henrique Monteagudo e Nélida Cosme (eds.)

ANEXOS BRAG

Anexos BRAG 7

Edita

Real Academia Galega

© Henrique Monteagudo, 2023

© Nélica Cosme, 2023

© Real Academia Galega, 2023

Deseño da colección

Xosé Díaz / Imago Mundi

Maquetación

Real Academia Galega

Impresión

Lugami Artes Gráficas

ISBN: 978-84-17807-25-2

Depósito legal: C 1748-2023

<https://doi.org/10.32766/rag.409>

© REAL ACADEMIA GALEGA

Rúa Tabernas, 11

Apartado 557

Tlf. 981 20 73 08

www.academia.gal

15001 A CORUÑA

Obra producida no ámbito da subvención
concedida á Real Academia Galega
polo Ministerio de Ciencia e Innovación.

REAL
ACADEMIA
GALEGA

Deputación
DA CORUÑA

XUNTA
DE GALICIA

MINISTERIO
DE CIENCIA, INNOVACIÓN
Y UNIVERSIDADES

Limiar

Henrique Monteagudo

No breve lapso dun lustro coincidiron os centenarios das Irmandades da Fala (1916-2016), a revista *Nós* (1920-2020) e o Seminario de Estudos Galegos (1923-2023). Co gallo do primeiro, a Real Academia Galega publicou un volume colectivo de estudos e mais catro antoloxías que cobren a oratoria e a prosa non ficcional, o teatro, a poesía e a narrativa.¹ A celebración do centenario da revista *Nós* (2020) viuse ensombrecida pola funesta pandemia, que coutou as posibilidades de conmemoralo debidamente. Por sorte, a efeméride do Seminario de Estudos Galegos no ano en curso ofrécenos a oportunidade de volver a vista, cunha perspectiva máis ampla e profunda, sobre o período en que floreceron aquelas tres iniciativas históricas. Continuando coa liña de difusión de textos relevantes na historia da lingua, a literatura e a cultura galegas, damos agora ao prelo en dous volumes unha recompilación de escritos sobre o idioma producidos desde 1916 a 1936. Neste primeiro, recóllense textos referentes ao status social, cultural e político do galego. No segundo reúnense outros referidos ao seu cultivo e elaboración, con atención especial ás achegas relacionadas cos problemas do desenvolvemento e fixación do galego escrito.

As dúas décadas que van de 1916 a 1936 adoitan considerarse unha etapa sobranceira no desenvolvemento da nosa lingua e cultura, que en boa parte foi protagonizada polas Irmandades, *Nós* e o Seminario de Estudos Galegos. Non é por acaso que se fala da “época Nós”, igual que tamén son correntes as denominacións tipo “xeración Nós”, “xeración das Irmandades” ou “xeración do Seminario”. Sen desbotar a pertinencia destas etiquetas e sen entrar en debates historiográficos, preferimos falar de “período de entreguerras”, adoptando unha designación neutral, na cal caben, sen excluír outras entidades, as Irmandades, a revista *Nós* e o grupo intelectual que callou á súa volta, o Seminario de Estudos Galegos e o

1 Henrique Monteagudo e M.³ Dolores Sánchez Vales, eds.: *No tempo das Irmandades: fala, escrita e prelos* (2017). As antoloxías publicadas son: *Irmandades da Fala: oratoria e prosa non ficcional. Antoloxía* (ed. Henrique Monteagudo), *O teatro nas Irmandades da Fala* (ed. Laura Tato Fontaiña), *Tempo das Irmandades. Antoloxía de poesía* (ed. Xosé Ramón Pena) e *Irmandades da Fala: narrativa. Antoloxía* (ed. Ramón Nicolás).

Partido Galeguista, que, en realidade, son todos eles axentes imbricados entre si por múltiples conexións, coincidencias e sinerxías.

Está claro que a inspiración de todos eles foi común, como eran tamén partilladas, en termos xerais, as súas aspiracións, ben que concretadas de xeito distinto en cada un dos casos. Aquela emanaba, en primeiro lugar, da corrente política, cultural e literaria que comezara a fluír no Rexurdimento, que pulaba pola reivindicación dunha identidade galega de seu. En segundo lugar, a inspiración viña da “primavera das nacións”, do abalar dos movementos nacionalistas que percorría Europa desde o século XIX e que atinxiu o seu cénit nos inicios do século XX. As aspiracións apuntaban á dignificación do pobo galego e da súa cultura, á elevación da propia cultura e do idioma en que se expresaba, á conquista do autogoberno e ao progreso do país.

No plano lingüístico, que é o que aquí interesa, o obxectivo fulcral de toda aquela constelación político-intelectual galeguista foi resignificar o galego, erguelo da condición dialectal ao status de lingua nacional. Isto implicaba, entre outras cousas, revolucionar a conciencia lingüística da sociedade galega pola vía da propaganda e do debate, proxectando o idioma na esfera pública; mobilizar a cidadanía e incorporar nela o mundo rural e mariñeiro; crear un sistema cultural autónomo, extenso e diversificado; cultivar o galego nun amplo rango de xéneros do discurso; e mais desenvolver, modernizar e regularizar o propio idioma (Monteagudo 2016 e 2017a, pp. 385-504).

A difusión mediante a letra impresa das ideas e das propostas galeguistas constituíu un instrumento esencial para conseguir estes seus fins. Tratábase non só de introducir o galego na esfera pública, senón de crear unha esfera pública en galego (Casas 2017). Como se pon de manifesto na escolma que presentamos, o intensísimo labor publicístico das principais figuras daquel movemento envorcouse en distinto tipo de formatos. Revistas como *Nós*, *A Nosa Terra* ou *Céltiga* e diarios como *Galicia* e *El Pueblo Gallego* constituíron medios privilexiados a través dos cales se construíu e divulgou o discurso galeguista (Fernández Freixanes 2017). Este discurso foi elaborado en relación dialóxica —non raramente polémica— con outros —nomeadamente, os enunciados polo nacionalismo español.

Na base da compilación que presentamos² atópase o traballo de documentación previo á tese de doutoramento titulada *Ideas e debates sobre a lingua (1916-1936)*. Alfonso Daniel Rodríguez Castelao e a tradición galeguista, defendida por quen asina estas liñas (Monteagudo 1995a). Unha parte desta tese quedou inédita, outra foi publicada fragmentariamente en distintos formatos, ou ben serviu de partida para unha liña de traballo de que se ofrece testemuño na bibliografía final. Detrás da

2 Reproducimos os textos na súa forma orixinal corrixindo as grallas máis evidentes.

súa elaboración estivo o labor de pescuda de textos en distintas publicacións da época (diarios, revistas, libros, folletos), moitos deles pouco coñecidos ou dificilmente accesibles. Os artigos, traballos ou fragmentos que escolmamos neste volume, deixando fóra moitos outros, pretenden servir como mostra ilustrativa deses debates. Antes de máis, desexo agradecer vivamente a Dolores Sánchez Vales, Fernando Pereira, Adrián Estévez e Nélida Cosme, da Real Academia Galega, a súa valiosa, imprescindible, colaboración na preparación e na edición destes dous volumes. A seguir, a xeito de introdución, ofrecerase unha visión de conxunto, encadrando as intervencións máis salientables.

Como presentación e contextualización resumida dos textos compilados, nas páxinas seguintes ofrécese unha síntese dos aspectos que se relacionan coa defensa e ilustración do idioma galego por parte do galeguismo ou do nacionalismo galego de entreguerras. Moitos dos aspectos aquí tratados de xeito sumario son considerados con maior detemento na obra *Historia social da lingua galega* (Monteagudo 2017a) e en traballos específicos que se recollen na bibliografía final.

1. HISTORIA SOCIAL DA LINGUA: CONSCIENCIA LINGÜÍSTICA E DISCURSO

Nos estudos de historia social da lingua pódense distinguir tres planos de análise: consciencia ou cultura lingüística (significación social atribuída ás variedades lingüísticas e ao seu uso: prestixio, actitudes, ideoloxías), funcións comunicativas (contextos de uso do idioma: privados e informais/públicos e formais, oralidade/escrita... coas súas respectivas modalidades de discurso e tipos de texto específicos) e forma da lingua (elaboración e cultivo, codificación). Estes planos deben contemplarse no contexto histórico correspondente e en relación coa situación histórico-social da respectiva comunidade lingüística: demografía, economía, territorio e medio natural, etnicidade, cohesión, status e articulación cultural e política, relacións con outras comunidades...

Os tres devanditos planos interaccionan dinamicamente: a forma da lingua muda dependendo das funcións comunicativas desta, e, á súa vez, a utilización da lingua nunhas ou outras funcións e mesmo as modalidades de elaboración da lingua son cuestións que están estreitamente relacionadas con determinados estados de consciencia metalingüística da comunidade. Así, as linguas desenvólvense ou pola contra, repréganse; son construídas, instituídas ou destituídas... Por parte, as relacións entre a elaboración, o uso e a cultura lingüística non son mecánicas, senón que interactúan dun xeito múltiple. Por iso, comprender os procesos de configuración da cultura lingüística e as súas interrelacións co uso e a elaboración

das linguas son tarefas complexas, que non se poden abordar unicamente coas ferramentas da lingüística convencional.

As ideas lingüísticas non son directamente accesibles, senón que se comunican a través do discurso, isto é, a través de textos situados nun determinado contexto social. Isto explica a importancia que ten o estudo dos discursos e dos escritos na historia social da lingua. No caso que nos ocupa, o que se constata coa lectura dos artigos que ofrecemos é a radical transformación da consciencia lingüística galega (de certos sectores da sociedade galega) durante o período 1916-1936, e mais as conexións entre esta transformación e a asignación de novas funcións ao idioma, cos inevitables axustes formais que este experimentou. En todo isto, o papel do galeguismo foi crucial: a chave do seu labor neste ámbito consistiu en resignificar o idioma galego (idioma desprestixiado e degradado á condición dialectal) atribuíndolle a categoría de *lingua nacional*, cuestionando a diglosia social e funcional que o subordinaba ao castelán e que condenaba os seus falantes á marxinação e o propio idioma a un proceso de asimilación e substitución daquela aínda lento, pero xa en perceptible aceleración.

Na visión dos galeguistas da época, para se converter nunha lingua nacional o galego tiña que ser empregado nunha serie de funcións comunicativas das que se atopaba excluído (usos públicos e formais propios da sociedade moderna, en particular, nunha esfera pública en crecente expansión), e para cubrir esas funcións o propio 'instrumento' lingüístico precisaba experimentar unha fonda adaptación. Isto é, como lingua nacional o galego tiña que conseguir a pleni-funcionalidade e a estandarización (dotarse dunha variedade culta normativa, na fala e na escrita); en definitiva, tiña que *modernizarse*. Iremos vendo, dun xeito moi sintético, o camiño percorrido para achegarse a eses obxectivos de longo alcance, ben que os debates referentes á estandarización están recollidos no segundo volume, que irá precedido da correspondente introdución sobre este asunto.

2. NACIONALISMO, LINGUA E ESTADO. O CONTEXTO ESPAÑOL

O vencello ao Estado e ás institucións oficiais e mais o seu emprego como vehículo de instrución e de comunicación na esfera pública, máis ca o cultivo literario (con ser este importante), son os atributos fundamentais que outorgan completa *lingüicidade* a un idioma, isto é, que condicionan o seu recoñecemento como *lingua*. Nas sociedades modernas de Occidente, tal vencello está adoito indisolublemente ligado á constelación ideolóxica que rodea o concepto de *nación*. No caso español, o proceso de modernización do Estado foi correlativo co da súa nacionalización, que implicou a centralización dos seus aparatos administrativos e dos centros de decisión política, da que se derivou unha política tendente á

uniformación lingüístico-cultural da poboación, en particular, das comunidades con lingua propia. Isto traducíuse nunha política lingüística castelanizadora, despregada en disposicións legais cada vez máis explícitas e máis coercitivas, destinadas a impoñer o castelán como lingua nacional (Monteagudo 2013b, 2015, 2017a, pp. 289-325).

A ditadura de Primo de Rivera foi particularmente represiva ao pretender acelerar o proceso de nacionalización de España por unha vía autoritaria, tamén no aspecto lingüístico. Ao longo dese proceso, o castelán/español foi consagrado como lingua nacional, e isto significaba a *única* lingua lexítima no ámbito oficial e no espazo público, con exclusión dos ‘idiomas rexionais’. En definitiva, o que resulta indubidable é que a cuestión lingüística, suscitada inicialmente nos mediados do século XIX no plano cultural e literario pola Renaixenza catalá e o Rexurdimento galego, foi politizándose progresivamente a finais dese século e nas primeiras décadas do XX.

A uniformación lingüística, impulsada polo Estado pero asumida por múltiples instancias sociais (en primeiro lugar, a burguesía liberal cos seus ámbitos de socialización e o seu dominio sobre unha emerxente esfera pública) xustificouse por diversas razóns: *prácticas* (simplicidade da Administración, facilidades para a comunicación e o comercio entre as distintas rexións do Estado), *políticas e instrumentais* (fomento da participación da poboación na vida política, integración desta no sistema e na cultura *nacional*), *lingüísticas e culturais* (o castelán como ‘síntese’ das distintas variedades peninsulares, como lingua máis evolucionada e axeitada para a vida moderna, máis fina e educada, dotada dunha rica tradición literaria) e *ideolóxicas* en senso amplo (tendencia á unificación da humanidade como condición para o progreso material) e tamén en senso estrito (o castelán como lingua nacional, unificadora dos distintos pobos de España e garantía da igualdade dos cidadáns). Nas situacións de diglosia e de asimilación lingüística, o político, o social e o cultural van sempre da man, de xeito que deben ser considerados conxuntamente.

De feito, a chamada *generación del 98* realizara unha achega decisiva nos planos cultural e ideolóxico á formulación dun nacionalismo español netamente castelanista. Tampouco é desprezable o papel que xogou a Real Academia Española, sempre vixiante contra calquera avance no recoñecemento das ‘linguas rexionais’. Tan é así, que a faísca que se atopa na xénese das Irmandades é unha polémica xurdida en 1916 co gallo dunha proposta de oficialización do catalán presentada pola Lliga Regionalista no Parlamento español, que provocou unha virulenta reacción da Real Academia Española, reclamándolle ao goberno do Estado medidas de fomento do idioma oficial (“el santo dialecto castellano”, “verbo de España, como nación una e intangible”), que á súa vez deu azo a unha contundente

crítica de Aurelio Ribalta na súa revista *Estudios Gallegos*, editada en Madrid (§ I.1; Monteagudo 1995a, pp. 24-27).

3. O GALEGO, IDIOMA NACIONAL: DA GALEGUIZACIÓN DO ENSINO Á OFICIALIZACIÓN

Nas primeiras décadas do século xx Galicia era un país basicamente rural: a poboación campesiña e mariñeira era maioritaria, na súa práctica totalidade monolingüe en galego e en boa parte analfabeta. O excedente demográfico canalizábase cara ao exterior mediante a emigración a América, o cal, se por unha banda drenaba a base demográfica da comunidade falante, por outra banda daba a ocasión para o afloramento nas colectividades de alén mar dunha identidade galega diferenciada, cun notable efecto de rebote sobre a consciencia identitaria da poboación da metrópole. Personaxes clave do galeguismo da época viviron experiencias emigratorias que os marcaron, en América ou en Madrid: desde Manuel Lugrís Freire (1863-1940) ata Antón Vilar Ponte (1881-1936) ou o citado Aurelio Ribalta (1864-1940), pasando por Ramón Cabanillas (1876-1959), Eduardo Blanco-Amor (1897-1979) e un longo etcétera.

As estadias de estudo en Madrid de persoeiros como Ramón Vilar Ponte, Johan Vicente Viqueira, Ramón Otero Pedrayo, Vicente Risco ou o propio Castelao responden a outro tipo de estrañamento da terra, pero tamén no seu caso este desencadeou nun prazo máis ou menos curto un efecto de autorrecoñecemento. As estadias dun Antón Losada Diéguez en Euskadi ou dun Manuel Portela Valladares en Cataluña responden a un padrón especial, pero con efectos similares. A todos eles aconteceulles coma a tantos outros europeos de diversas procedencias étnicas que “descubriron” a súa identidade nacional co gallo do seu alleamento da terra de orixe.

Por parte, algúns centros urbanos galegos (nomeadamente, A Coruña e Vigo) exercían como polos de atracción. Naquelas condicións, aos comezos do século xx, o país parecía abocado a experimentar un proceso de modernización supeditado ao centro do Estado, o que o condenaba a unha posición periférica da que semellaba derivarse inexorablemente a súa asimilación lingüístico-cultural. O galeguismo tentou dar unha resposta alternativa a ese proceso: a aposta pola modernización autocentrada, preservando e actualizando unha identidade distintiva. Unha compoñente clave desta era o idioma, que, aínda que falado pola inmensa maioría da poboación, posuía unha tradición literaria moi recente, escasa e extremadamente feble, que non compensaba nin de lonxe o seu profundo desprestixio social. De aí a importancia que adquiriu o referente portugués, ao que nos referiremos máis adiante.

Esa resposta galeguista na procura dunha modernización autocentrada constituíu o gran reto das Irmandades da Fala, un fenómeno principalmente urbano, co epicentro na cidade da Coruña, e protagonizado por unha pequena burguesía (profesionais, intelectuais e artistas, artesáns, pequenos comerciantes) que conservaba estreitos vencellos co mundo rural, de onde procedía. Establecidos na vila ou na cidade, eses sectores confrontaban un dilema: ou continuar alimentando inercialmente o proceso de asimilación lingüístico-cultural ou tentar abrir un camiño propio de (re)construción afirmativa dunha identidade galega. Foi así que, como reacción de sectores das elites aculturadas de Galicia á presión centralizadora do Estado, e apoiándose na voga de novos paradigmas ideolóxicos (novecentismo, modernismo, renacer das nacionalidades...), rebentou un cultivo do galego que primeiro apareceu como modestamente complementario da lingua dominante, pero que acabou por presentarse cada vez con máis decisión como concorrente e competidor con esta, ata o punto de que se chegou a pretender que o *dialecto* do país, ata entón estigmatizado, emulase o idioma hexemónico do Estado e se convertese nunha lingua nacional.

Os avances no coñecemento da historia da lingua (que en Galicia foron moi modestos, pero que en Portugal progresaron con maior decisión) contribuíron decisivamente a modificar a imaxe desta, e con ela, a fortalecer a consciencia lingüística, se non do país, polo menos dun sector significativo da súa intelectualidade. Así, o descubrimento e a conseguinte difusión da literatura medieval en galego (en particular, da prestixiosa lírica trobadoresca), que se verificou no último cuartel do século XIX, contribuíron poderosamente a dotar de *historicidade* o galego, un atributo sumamente prestixiante.

Ao mesmo tempo, unha nova visión da historia lingüística peninsular, que veu da man da implantación dun paradigma científico emerxente (a lingüística histórico-comparada), na cal o galego aparece vencellado pola súa orixe común ao portugués formando unha rama distinta ao castelán, ofreceu un apoio importante á reivindicación da *lingüicidade* do galego: agora, este non era un arcaico dialecto español, estancado na fase medieval (unha especie de ‘pai’ ou ‘parente vello’ do castelán); pero ademais, se o seu irmán, o portugués, se convertera nunha lingua nacional moderna en Portugal e no Brasil, o galego tamén podía aspirar a selo, e sería máis doado de conseguilo apoiándose naquel. Quer dicir, as causas da subordinación e decadencia do galego non había que buscalas dentro do idioma, senón fóra del, nos condicionamentos históricos. O portugués ofrecíase como un referente de modernidade idiomática e de normalidade sociocultural. Ao tempo, o catalán aparecía como un exemplo para avanzar nese camiño superando a subordinación.

Foi así que os sectores máis avanzados da intelectualidade galega se atreveron a cuestionar por primeira vez o que comezaran a percibir como *interposición* do castelán. Para medrar como lingua nacional moderna, o galego tiña que ceibarse da subordinación ao castelán e isto implicaba que a cultura galega debía dialogar sen intermediarios coas outras culturas do mundo, nomeadamente coas europeas. De aí o lema de “Galiza, célula de universalidade”. Os intelectuais aculturados no idioma e na cultura dominantes ían esforzarse por transferir os recursos e habilidades obtidas desa aculturación en proveito da rehabilitación do idioma e da cultura subalternos, que agora estimaban como propios.

A reivindicación do uso do galego en funcións nacionais comezou polo ensino, ben que ao inicio foi extremadamente tímida (Monteagudo 2017a, pp. 437-475). As principais achegas nese terreo proviñeron de J. Vicente Viqueira (*Nosos problemas educativos*, 1918; § vol. 2, I.6) e moi especialmente de Risco, cando, en resposta a un encargo que lle fixo a III Asemblea Nacionalista (Vigo, 1921) elaborou un *Plan pedagóxico pr’a galeguización das escolas* (§ II.4). Unha realización illada, pero moi notable, foron as Escolas de Insiño Galego, que funcionaron desde 1924 ata 1930 na Coruña, inspiradas por Ánxel Casal e impulsadas pola Irmandade da Fala local (§ II.5). O forte estigma social do idioma, reforzado por un clima socio-político extremadamente coercitivo (ditadura de Primo de Rivera) influíu sen dúbida no carácter cauteloso das propostas. Pero tamén influíu decisivamente a avaliación das escasas posibilidades que ofrecía o precario sistema educativo da España da Restauración, tanto para unha efectiva capacitación lingüística en dúas linguas canto verbo da súa utilidade como instrumento de asimilación lingüística a prol da lingua dominante. O que si percibiron os galeguistas foi o efecto profundamente deslexitimador da marxinação do galego do sistema educativo, efecto que se pretendeu compensar reclamando un espazo na escola, aínda que fose modesto, para a lingua do país.

As posibilidades que abriu a II República tentaron aproveitarse desde o comezo e con todo empeño, pero os galeguistas só a finais do período republicano gañaron o suficiente consenso para arrincarlles concesións e parcelas de autonomía a uns poderes centrais que só estaban dispostos a ceder o imprescindible nunha estratexia de contención. Hai que lembrar que a Constitución da II República (1931) foi a primeira de España que consagrou explicitamente, no seu artigo 4º, a oficialidade do castelán, pero ao tempo abría a porta para o recoñecemento da oficialidade das linguas ‘rexionais’ (§ III.1). A discusión deste artigo, un dos máis disputados do proxecto constitucional, deu lugar a un célebre debate parlamentario entre Castelao (§ III.1.1) e Unamuno (§ III.1.2), rematado cunha brillante intervención de Otero Pedrayo en defensa do galego (§ III.1.3; Monteagudo 2000b, 2013b). Por parte, o propio Castelao relata en *Sempre en Galiza* as infrutuosas

xestións (sen ocultar a súa frustración) que fixeron os deputados galeguistas perante o ministro de Educación do primeiro goberno republicano, Marcelino Domingo, para que se estendesen a Galicia os beneficios do Decreto de bilingüismo outorgado a Cataluña por este goberno aos poucos días de proclamada a República, e como tamén nos anos seguintes caeron en baluto as solicitudes de establecer cadeiras de lingua galega nas escolas normais (§ I.17; Monteagudo 2004, pp. 145-152 e 169-72).

Os debates arredor do Estatuto de Autonomía (1931-32), e en concreto verbo da oficialización do galego (§ III.2), mostraron que o adversario non estaba soamente en Madrid, senón tamén na propia Galicia. Analogamente ao sucedido coa Constitución republicana, a cuestión da oficialidade do idioma foi das máis discutidas, e con máis paixón, no proceloso proceso autonómico: a encarnizada polémica entre Alexandre Bóveda e Santiago Montero Díaz cando a discusión da oficialidade do galego na prensa da época e na propia asemblea autonomista é elocuente testemuña disto (§ III.2.9; Monteagudo 2004, pp. 188-194). As tentativas de vencellar a cuestión lingüística coa dos empregos, reservando postos da Administración pública e do ensino para os nativos do país con capacidade de falar galego, parece que, polo menos en principio, non produciron os efectos desexados. Boa parte do maxisterio, incluso o de conviccións inequivocamente republicanas e socialistas, mantivo unha posición inicial reticente ante a introdución do galego no ensino (e tamén en relación coa propia autonomía de Galicia; § III.2.6). A maior parte da prensa (*La Voz de Galicia*, *Faro de Vigo*, a revista *Vida Gallega*), coas excepcións consabidas (nomeadamente, o diario máis importante e interesante do período, o vigués *El Pueblo Gallego*) tamén mantivo unha actitude escasamente receptiva, cando non abertamente belixerante, verbo da oficialización do galego.

Xa que logo, en varias das propostas para a elaboración do proxecto de Estatuto de Autonomía presentadas en 1931 reservábase unha posición para o galego de simple tolerancia ou semioficialidade. Así, nas *Bases para un Anteproyecto de Estatuto* do Secretariado de Galicia en Madrid (§ III.2.3) lese: “el llamado bilingüismo escolar y la llamada cooficialidad de lenguas española y regionales serían cosa francamente perjudicial para Galicia”. De forma similar, as *Bases* do Instituto de Estudios Gallegos (§ III.2.4) prevían:

Se declarará el libre uso de los idiomas gallego y castellano, reconociendo la necesidad de difundir y fomentar la lengua castellana en la población rural de este territorio, que ofrece un gran contingente migratoria a las Repúblicas americanas.

De feito, tanto a primeira proposta coma a segunda mostran máis preocupación por garantir a difusión do castelán que por promover o galego.

E, significativamente, a emigración a América (nun contexto en que a expectativa da emigración cara á América castelanófona se erguía como horizonte vital, non xa de promoción social, senón de mera supervivencia, para unha boa parte da comunidade galegofalante) foi un dos argumentos esgrimidos con maior frecuencia e eficacia na defensa desta posición (Monteagudo 1995a, pp. 194-195 e 202). Tanto, que no seu vibrante discurso nas Cortes constituíntes en defensa do galego, Castelao afirmou ao respecto: “ya que se habla de la emigración, es preciso decir que los galleguistas aspiramos a una cosa: a suprimir la necesidad de emigrar”. Finalmente, no artigo nº 4 do proxecto do Estatuto establecíase a (co)oficialidade do galego: “Serán idiomas oficiales en Galicia, el castellano y el gallego [...] Los funcionarios que se designen para actuar en la Región deberán acreditar conocimiento de la lengua gallega”. Tratábase, sen dúbida, dunha conquista histórica, imposible de imaxinar sen o labor previo das Irmandades da Fala.

Por parte, durante o réxime republicano foron especialmente conspicuos os esforzos do galeguismo por influír na Universidade, para o que se contaba co precedente que supuxera a creación do Seminario de Estudos Galegos durante a ditadura, pois este organismo abriu unha vía de aproximación entre os círculos galeguistas e o mundo universitario. De feito, do período republicano datan o propio concepto e as primeiras propostas programáticas e as mobilizacións estudiantís a prol da galeguización da universidade, cun papel moi destacado dun mozo líder galeguista, Francisco Fernández del Riego (§ II.6, II.7 e II.8; Monteagudo 1996a e 2013a). Tamén foron dignas de nota as iniciativas para influír nas Escolas de Maxisterio, que comezaban a dar os seus froitos contra o final da República. Resultados menos tanxibles tiveron as iniciativas cara á galeguización do rezo e a predicación, a pensar do peso do compoñente católico nas ringleiras galeguistas, posto de manifesto na notable revista *Logos* (§ II.9 e II.10).

4. A MODERNIZACIÓN DO IDIOMA. CULTIVO E CODIFICACIÓN

Bastante mellor sucedidas resultaron as empresas culturais inspiradas polas Irmandades. Os galeguistas decatáronse da necesidade de cultivar o galego en prosa para responder ás súas propias necesidades comunicativas (prensa, prosa didáctica e doutrinal, ensaio) e á demanda dunha literatura moderna (narrativa) (Monteagudo 1995b). Así mesmo, foron plenamente conscientes da conveniencia de impulsar un teatro galego axeitado aos gustos da sociedade urbana, que contribuíse a dignificar a lingua facendo visible ao público o galego culto. Como antes dixemos, no primeiro terreo xurdiron distintas empresas editoriais e

publicacións periódicas, e tamén se lanzaron iniciativas para encher os baleiros no segundo: Conservatorio Nazonal de Arte Galego, Escola Dramática Galega, grupos de teatro universitarios.

Como se verá no segundo volume da presente escolma, as Irmandades da Fala tentaron compensar a inercia da Real Academia Galega canto á promoción do uso da lingua, o fomento dos estudos lingüísticos e a codificación do idioma (Monteagudo 2006), co dinamismo dunha institución nada ás portas da ditadura de Primo de Rivera (1923): o Seminario de Estudos Galegos (Monteagudo 2017b). Endebén, o Seminario foi plenamente efectivo só no primeiro dos aspectos mencionados, pois a carencia de apoio público para a constitución dunha lingüística galega (que necesariamente tiña que se dar no ámbito universitario) revelouose como unha eiva insuperable, e isto pola súa vez supuxo un atranco importante para o establecemento dunha autoridade lingüística incontestada que canalizase a evolución, máis ben caótica, do galego culto. A orientación do galego culto foi motivo de controversias moi acesas na prensa, máis vivas conforme se incrementaba o cultivo do idioma. Na introdución ao segundo volume da presente escolma, que recolle textos referentes aos problemas do cultivo, elaboración e codificación da lingua, tratamos con máis detemento os debates e as achegas destacadas que se produciron arredor destas cuestións.

5. A XEITO DE BALANCE

Finalmente, se facemos balance das motivacións ideolóxicas que latexan detrás da reivindicación do galego, necesariamente observaremos as tensións que remanecen das contradicións entre a *Natura*, que se invoca como lexitimación da nación en estadio prepolítico, e a *Cultura* que se aspira a construír; da presentación da promoción da lingua como a restauración dun pasado glorioso e da obsesión pola historia pasada, en contraste co atrevemento futurista que cómpre para cultivalo e modernizalo; da explotación da lingua vernácula como elemento pasivamente diferenciador con respecto ao castelán fronte á chamada a convertela nun factor activamente unificador do pobo galego, finalmente, da caracterización do *volksgeist* galego como céltico e ao mesmo tempo o erguemento dunha lingua neolatina como bandeira identificadora da comunidade. Así, o discurso a prol da rehabilitación da lingua galega presenta uns perfís bastante difusos, pois segundo os autores e incluso segundo distintos textos do mesmo autor, esta ofrécesenos como conformadora da visión do mundo dos galegos ou ben como expresión desta visión, ou aínda como símbolo externo da comunidade nacional que a liga ao seu pasado e a vencella no presente. Por parte, ás veces dísenos que é a sintaxe a clave da

súa orixinalidade, outras veces que é a súa fonética ou mesmo algún outro risco inaprensible.

Sexa como for, a valoración da función expresiva da linguaxe por riba da referencial e da comunicativa e a atribución dunha metafunción identificadora da comunidade son riscos comúns ao pensamento lingüístico nacionalista. Tamén o é a predilección pola ampla marxe para a creación e a manifestación da espontaneidade individuais que ofrecen os idiomas vernáculos fronte á estrita rixidez que se lles atribúe ás linguas estandarizadas, rixidez que adoito é avaliada como preludio da súa cristalización e enferruxamento. Un lugar común do galeguismo da época é a exaltación das linguas e culturas *por facer* fronte ás linguas e culturas *xa feitas* (xa sinalou Einar Haugen que un dos lemas preferidos do nacionalismo é *do it yourself!*). Non obstante, a contradición que encerraba reivindicar o galego como idioma *por facer*, e ao mesmo tempo esforzarse por convertelo nun idioma *feito e dereito* (un idioma culto estandarizado) foi unha fonte de dilemas.

Os grandes intelectuais do nacionalismo daquel período esforzáronse por arbo- rar un contradiscurso que respondese punto por punto desde os presupostos do nacionalismo galego sobre a historia, o espírito nacional, a literatura e o idioma, á visión dominante do nacionalismo español, elaborada por Menéndez Pidal e a súa escola (Monteagudo 1992, 1995c, 1996b e 2000a).

En fin, o que quedou como froito histórico do labor do nacionalismo de entre- guerras a prol do idioma foron algúns importantes resultados: a visión do galego como lingua nacional, distinta ao castelán e irmá do portugués, unha contribución valiosísima ao seu cultivo literario, un achega fundamental á súa modernización e habilitación como lingua de cultura; a súa consagración como lingua oficial no Estatuto de Autonomía e a primeira tentativa institucional da súa codificación. Unha brillante traxectoria brutalmente tronzada en 1936 que o galeguismo de posguerra, no exilio e sobre todo no interior —primeiro a xeración Galaxia e máis tarde tamén o novo nacionalismo— tentaron emular e continuar. O soño dos galeguistas de converter o galego no “idioma nacional dun pobo” levaba camiño de facerse realidade na Galicia autónoma que nacería en 1936. A barbarie desa- tada pola sublevación reaccionaria fanou aquel soño. O país e o idioma terían que penar unha longa noite de pedra, poboada pola longa Compañía dos asasinados, exiliados, presos e superviventes. A constitución do galego culto e a súa regula- ción quedaban condenadas a máis décadas de interminable agarda. A nación tería que afanarse logo no imposible rescate do tempo perdido. Os anhelos de normali- zación ficaron no ar, en suspenso, á espera doutra sazón.

I. O idioma por riba de todo

1. A ACADEMIA ESPAÑOLA E AS LÊNGOAS FALADAS EN ESPAÑA

Aurelio Ribalta

Temo la Academia española de ânemiga nosa. No derradeiro número do seu *Boletín* trata de quedar ben e non gastar cartos. Non reproducimo lo qe di porqe non di nada nobo, dempois do qe dixo naqêl triste documento dirixido a o Ministro d'Istruzêón púbrica, qe tamén inserta, e qe xa conozen os nosos leutores. O qe agora di no demais do *Boletín* non ten importancia.

Somentes se podería refutare por pasá lo tempo, e mais nin temos tempo qe perdere, nin sitio q'enchere nestas páxinas. Pola mesma pasamos de largo, ratificándonos, sin embargo, en todo canto lebamos dito.

Pero, por êso nos conbén, dalén do espuesto, deixar sentado qe a Academia sige sendo anemiga das falas rexionás. E dío ben craro. Escoitade:

¿Como puede tacharse, pues, sin evidente injusticia, a la Academia Española de profesar aversión o desprecio a los modos de hablar propios de cada una de nuestras provincias? *Pero por encima de ellos, como único intermedio oral entre todos los españoles* e hispano-americanos, está el castellano, este *santo dialecto* castellano, que no se opone a ninguno de los demás lenguajes peninsulares porque es uno de ellos, un hijo de todos ellos, pues todos ellos entraron en su formación y contribuyeron a levantarlo y engrandecerlo y hacerlo capaz de crear esa literatura incomparable de nuestra raza.

Si o castellano ten qe estar por zima, craro está qe as outras falas an de quedaren por debaixo. Si o castellano ten qe ser único intermedio oral entre todo los españoles, craro está qe as outras falas están de sobra. Si o dialeuto castellano (a Academia fala con sentido istórico a o dezir dialeuto) é santo, craro está qe os demais non o son; e como santo bal tanto como dino de reberenzia, e mais de consagrazió; craro está qe as outras falas españolas non son dinas de consagrazió nin de reberenzia.

Temos, pois, à Reial Academia española en contra das lénguas españolas que non sexan o castellano.

Por sorte pra nos todos, o castellano bai medrando en importancia e fermosura a pesar das eqibocaziós técnicas da Academia. E mais as lénguas rexionás ban medrando tamén en importancia e fermosura sigindo unha corrente d'armûnia no total desenbolbemento lingüístico español, sin que empezan as dezisiós académicas.

E por fin do conto. A Academia anda engañada, coste ben, non por mala bôluntá, pero por erro grande. Ela pensa que o seu gabexo está nemais que en coidare do castellano. Nos, os omes que ollamos pra diante, os omes do sigro bintatrés, pensamos que a Academia española debe de coidare con igual amore de toda las lénguas faladas en España, porque todas elas son lengoas españolas. Todos somos fillos de Dios, e non ai nin omes nin falas que merezan seren tratados como escra-bos, nin omes nin falas que poidan fazeren alarde de dominadores.

Nese *Boletín* da Real Academia española, do mes de Febreiro, ponse man nesta cuestión, e mais dase por resolta. Todo se lle bolbe poñerse da cabalo dun zerto conzeuto d'infalibilidade baseado en que o castellano está por zima (*sic*) das outras falas por sere a fala *ofizial*, e mais en que a Academia é a corporación encargada do seu cultibo *ofizial*.

Con relebrara que a berdade *ofizial* non sempre é a berdade *real*, compréndese ben o baldeiro da argumentación da Academia.

Esta argumentación faise como dando por zerto que a Academia é a únêca que ten razón. Non abonda con que o crea ela.

Nosoutros temos pêdido e mais bolbemos pêdire a Academia q'estudie gallego, coma o ten d'obrigación. Non bal falar das falas españolas e non conozelas.

Este desconozemento amóstrase ben craro no mesmo *Boletín* de Febreiro, nun traballo do sêñor D. José Alemany sobre as falas da Maragatería postas por Doña Concha Espina de la Serna na sua nobela *La Esfinge Maragata*.

No dito traballiño dinse unha cheia de cousas que amostan como a Academia non sabe gallego. Baian probas, poucas, pra non cansare. Di que *farrapo* é portugués, sendo gallego. Di que a etimoloxía (iainda andan os académicos nestas etimoloxías!) de *falaje* é *hablar*, bable, sendo *fala* gallego. Di que a etimoloxia de *femia* é *femina*, latin, cando *femia* é gallego, e por gallego, e non por latino, é polo que se usa na Maragatería. Di que *sachar* é castellano e deribao do latin *sarcularre*, sendo gallego e moi gallego.

E abonda, porque para enxempros, chegan ben.

No fondo de todo esto ai algo que indina. Pero si se pensa un pouco ben se comprende que a Academia non sabe gallego. Nin o sêñor Alemany que tales cousas dí, nin a Academia que as pubrica con gabanza, dizindo delas (páxina 136 do mesmo *Boletín*) que son curioso estudio filolóxico. ¡Dios che nos balla!

Por remate de todo, nos pêdimos a Real Academia española qe estudie gallego. Se o estudia, e mais se o deprende, ela será a pormeira qe salla ganando. E poida dar qe inda non preszinda da nosa fala con tan asoballante altanería, con inxustizia tan inutil e crôele.

O siñor Alemany profesa de filólogo. Neste traballo mesmo bótase de conozente de moitas lêngôas. Pro do gallego non di nada. Pórtase coma si o gallego non eisistise.

Este notorio caso de separatismo non está nada ben. ¿Por qué a Academia española ten qe ser separatista? ¿Por qué nos insulta co êse silencio, co êsa omisión carraxenta da nosa adourada fala?

É ben zerto qe si a Academia diz qe “o castellano está por zima” (i!) a consecuencia ben se be na práctica: o gallego está por baixo; tan por baixo qe o señor Alemany fai como si tal fala non eisistise. E faino nada menos qe no propio *Boletín* e nun esqirto qe a Academia reconoz por bo, pois ben qe o chama “curioso traballo filolóxico”.

¡Ten qe se diga, a curiosidá!

2. O CATALÁN NAS CORTES

Aurelio Ribalta

A campaña dos rexionalistas catalans no Senado â mais no Congreso ten sido cousa nunca bista. Acusabanlles de falaren dunha maneira en Barzelona, doutro modo en Madrí; pero agora, non deixano lugar aas interpretaziós, falaron crariño: “Queremos a autonomía pra Cataluña dentro do Estado español, dentro de España múltiple, tal como Dio la dou”.

—Pero ¡cánta autonomía qeredes? —perguntoulles un ilustre escandalizado.

E Cambó sóupolle respondere:

—Tanta coma o Estado alemán qe menos teña.

A sesión do día 8 de mes de Santiago merez de sere lida no *Diario das Sesiós*. Unha proposición inzidental pideu ao Goberno un proieuto de lei, non para agora, pero sí para outono, dispondo o libre uso do catalán en Cataluña.

Os Canzerbeiros do Zentralismo qe a nos desangra e a eles mesmos os pon de bon ano, berraron qe eso non pûdia pasare, qeles salían aa defensa do castellano pra impediren qe os catalás o qixeran suprimir.

—¡Ningién o suprime, o! —berrano os de Cataluña. —Nos non pidimos qe se pribe o castellano. O qe pêdimos e qe non sexa privado o libre uso do catalán en Cataluña.

Pero polo demais, demostrado qedou qe os políticos confesan a Xustizia con qe o idioma catalán pide o seu libre uso na terra catalana. Todo los oradores catalans, escolmadiños, polo qe se biu, fixeron gala de sêrbir a Cataluña con fermidume, tauto, dominio da sua fala. Ne oubo qe lles pedire. E por zima de todos eles o seu xefe, o señor Cambó, mostrou co os seus discursos, conserbados no *Diario das Sesiós*, qe soupo fazérese cargo das zircustanzias, e mais qe soubo poñérese ao altor delas. Galizia non ten ainda diputados ansí. ¡O día qe os teña...!

IMPORTANZIA DESTES DEBATES

Teñen moita. Eles prantexano nas Cortes as pêtiziós rexionalistas en toda a súa integridá. Eles demostrano qe no son antipatrióticas, dando a fórmula da España múltiple como rômedio desta consunzión en qe os zentralistas engordan co a agûnia da España unitaria. Eles teñen feito declarar a os pontífizes dos partidos qe as pêtiziós catalanas son xustas, e qe si aínda son en combatilas, non é no nome da xustizia, sinón no nome da oportunidá.

Berdadeiramente qe estes debates teñen sido un esprendoroso e rechamante trunfo das ideas rexionalistas, apalancadas pola potencia económica do traballo catalán.

Outra cousa importante debemos d'anotare: a amprítu de criterio dos nazionalistas catalans, qe non piden somentes para sí, sinón para toda España.

A proposición inzidental presentada no Congreso pidindo o libre uso do catalán en Cataluña, arremata co a pêtizión de qeste prozeder se apriqe aos demais territorios qe se atopen en situación análoga, e qe as suas Corporaziós o pidan.

Galizia tenlle qe agradecer a os nazionalistas cataláns esta demanda. E mais agradeceralla. Pero non axa medo de qe as Corporaziós gallegas aporbeiten a coyuntura. Diputaziós, Auntamentos, Cámaras de tal cousa, Escolas de tal outra, Sociedás de toda las cores: ¡Cánta irresolución ai en todos bos!

Polo qe a nos fai, *Estudios Gallegos* pideu, por esqirto, no 1º de febroeiro, a o Mênistro d'Istruzión, que coide de toda las linguas españolas; e mais aa Academia Española tenlle tamén pêdido, nos nosos númâros 18 e 19, qe deprenda o gallego e qe coide dêl, ao igual do castellán.

Neste momento da por reproducida las suas pêtiziós, e ratíffcase nelas dizindo: *Estudios Gallegos* pide a grande xustizia do libre uso das lêngôas españolas, baliosísima riqueza filolóxica desta groriosa España, amada por toda las rexiós qe a integran e qe qeren seren autónomas, xustamente pra salbala do empobrezemento e do atraso en qe a teñen os púlíticos da zentralización.

As nobas irmandás de Amigos da fala ben podían pola súa parte fazere, crara e solene, igual pêtizión.

En Cataluña as pêtiziós anteriores aas formuladas nos debates parlamentarios, foron repetidas. Zitaremos somentes a qe nos primeiros dias do maio dirixeu o Consello da Mancomunidá ao Presidente do Consello de Mênistros pidindo fose consagrado o dereito na propia lêngôa. A Academia de Lexislazón e Xurisprudenzia de Barzelona fixo unha espusizêon pidindo a o Ministro de Grazia e Xustizia a *úficialidá*; ou millor dito, o libre uso do catalán, co a correspondiente reforma das leises do Enxuizamento Cibil e Criminal, e mais da lei do Xurado. Foi ponente desta espusizêon, qe é un traballo tamén moi serio, D. Ramón Coll e Rodés.

3. OS AMIGOS DA FALA

[Amigos da Fala da Coruña]

As xestións do Señor Villar Ponte teñen dado por resultado a constitución das primeiras irmandás d'*Amigos da fala*. Polo doxe son tres: na Cruña, en Santiago e mais en Monforte.

A da Cruña reuníuse o 26 do mes de San Xoane. Pra dar unha idea do que e, abonda ben con botare unha ollada aos seus estatutos, onde o primeiro artigo “Ouxetos e fins”, di desta maneira:

- I.— Esta sociedade nomearase Os amigos da Fala Gallega, e terá por ouxeto:
- a) Falar entre os asoziados o idioma gallego, espertando por él a afición e amor dos fillos de Galizia.
 - b) Traballar por todo los medios pra que os boletís gallegos adiquen periódicamente unha sección pra que os escritores de fala gallega poidan dar a conozer as suas producións; e traballar tamén asta que os Amigos da Fala na Cruña poidan ter un boletín polo menos cada qinze días.
 - c) Acostumar aos asoziados a escribir na nosa fala, fazéndose polo menos unha vez cada seis meses lectura dos traballos en prosa ou verso, no seo do Consello ou nunha festa d'asoziados; e cando o traballo o mereza, o seu autor recibirá o agasallo de *Mestre da Fala*.
 - d) Sempre que sea comenente, ou o tempo o permita, faranse expedicións en días de festa às nosas aldeas pra que a contempañión da Galizia labradora esperte a enxebreza nos Amigos da Fala e todo los demais autor de traballo e propaganda que o Consello acorde.
 - e) Cando a situación da Sociedade o permita, fomentarse o conozemento da música tradicional e propia da terra.
 - f) Todo los autos de lexitima propaganda serán feitos samente co aquel fin, e todo los anibersarios farase unha bisita aa tumba dos grandes cultibadores

da fala que axa na localidá, pra manter deste xeito nas nosas almas o culto do gallegismo.

Aprobados os estatutos, qe non teñen mais qe des artigos, elixeuse este Consello direutibo:

Conselleiro pirmeiro, D. Antón Villar Ponte; conselleiro sêgundo, D. Antón Valcarce; sâcretario, Sr. Lamas Carvajal; Tesoureiro, Sr. Iglesias Roura; e Bocaes, don Rebastiano Faginas e D. Lois Fernández Mouriño.

O día 28 fíxose xunta constitutiba dos Amigos da fala de Santiago. Oubo moito ântusêasmo, e na derradeira puxéronse estes partes:

Cambados.— Ramón Cabanillas.

Irmandade Fala, numarosa entusiasta xunta, sauda outo bate grorioso alma resurximento rexional.— Porteiro, Culebras, Cimadevila, Taibo.

Coruña.— Villar Ponte.

Irmandade da Fala primeira xuntas, numarosa, entusiasta, sauda balente por-pagandista berbo Cabanillas.

Madrí.— Aurelio Ribalta.

Irmandade Fala cramorosa xunta acordóu saúdar bate outo propulsor lingüa galaica.

O gran poeta Cabanillas respondeu cunha carta qe di:

Cambados, 29 do Mayo de 1916.

Sres. Porteiro, Culebras, Cimadevila, Taibo e Portal:

Siñores e irmans: Polo aramio (como un día aqela doente noba, pasionaria sempre en fror na orta lírica gallega qe, magoando o corazón do pai e mestre Curros, cuaxóu en “Ai”), polo aramio chegou a min o saúdo amorosiño con qe bostedes me agariman o deixar asentada a Irmandade da Fala no mesmo médeo da térra gallega. De xoenllos, com un bico alentador da Suebia qe desperta, recibéu a miña ialma ese saúdo.

¡Dios ben o sabe! A pena qe me fire e non ter berba con qe corresponderlles. E pois tan alto non chego, fáganme unha grazia mais: nun currunchiño, o pé dos de bostedes, na ringreira dos compañeiros da Xunta santiaguesa, poñan o meo nome omilde, xa qe nesa milagreira e groriosa zitudá sentín os primeiros latexos damor rexional i as mais fondas emoziós do arte da nosa terra.

Con este rogo bai tamén o aprauso mais ardente para os irmans da Cruña, alma deste mobemento: para os Villar Ponte, os Lugris y os Carré Aldao, zen bezes dinos de alaudos.

Cunha apreta, na que pon todo amor e sentimento, queda de bostedes irmán e serbador, Ramón Cabanillas.

Villar Ponte contestou por un parte que diziya:

Os Amigos da Fala, cruñeses, saudan aos seus irmás compostelanos. Adiante. Biba Galizia.

O noso director contestou por este outro despacho:

Agradecido felizito Amigos da Fala, que bindes realizare aspirazón aa que teño consagrado miña vida toda inteira.— Aurelio Ribalta.

Esta irmandá de Santiago está dirixida polos nosos amigos Luis Porteiro Garea, Xesús Culebras, Felipe Cimadevila Rey e Bitoriano Taibo. Algús deles son conoídos dos nosos leutores.

En Monforte tense tamén constituído o 15 do San Xoane outra irmandade d'Amigos da Fala. O seu Consello está formado por estes señores:

Conselleiro primeiro, D. Manoel Banet Fontenla, abogado; conselleiro segundo, D. Antón Dacal, médico; secretario, D. Ramón Piñeiro Pardo, estudante; tesoureiro, D. Xulio R. Lecea, farmazéutico, e bocales, D. Atilano Areses, farmazéutico, e D. Carlos Vázquez Mariño, abogado.

No momento de constituírese este Consello saudou polo aramio a o Sr. Cambó, xefe dos rexionalistas catalanes, pola súa defensa das lengoas rexionás no Congreso dos Diputados, e tamén a o grande poeta gallego D. Ramón Cabanillas. E tamén, por de contado, a os Amigos da Fala coruñeses e compostelanos.

Relatados quedan os feitos; pola nosa parte non faremos comentario ningún. Os Amigos da Fala son un fato de balentes que se botan a loitaren coa rutina das crases cultas. Diolos axude. Fan a Galizia un beneficio enorme, porque afirman a súa presoalidá, obra berdadeiramente redentora e desinteresada. O día que a lêngôa gallega trunfe, ese día trunfará Galizia. E sinón, non.

4. O CABALO DE BATALLA. O IDIOMA POR RIBA DE TODO

Antón Vilar Ponte

A nosa é a primeira política galega que se fai en galego; a primeira política que non se contradí coma se contradeciron outras que ô tronaren contra da escravitú na que nos ten o Estado centralista, non facían mais que amostrarnos o pensamento galego, a y-alma galega encadeados no xugo do idioma opresor, no idioma que nos colonizou e nos ten en xeito de colonia axionllada, facéndonos lamber e bicar, cada vez que falamos en castelán, os grilos, as cadeas nas que está presioneiro o noso sere.

Porque decatadebos ben: cada vez que falades en castelán inda que seña pra protestar da hexemonía de Castela, â veira da protesta está o homenaxe ô idioma do centralismo, o reconecimento da superioridade das xentes que o falan. E unha protesta que emparella c'un homenaxe â mesma cousa, perde tod'a sua virtualida. E un pobo que reconece a superioridade d'outro menos progresivo que o ten aso-ballado, é un pobo afeito â escravitude, que é escravo porque merece selo, porque quere selo. E a escravitude vountaria non se da nin no Rif.

Quen non teña unha y-alma de seu, non pode ser nada no mundo. A y-alma dos pobos é o idioma; e nos deixamos perder a nosa y-alma trocádoa pol-as imposicións d'un alma estrana. E un pobo que, com'o pobo galego, posee un idioma natural que falan as cinco sextas partes da sua poboación, percisamente as traballadoras, âs vivas, e arrenega d'il, é un pobo degradado, un pobo que vai camiño da morte, que vai morrendo por drento, pra ser triste campo d'esperimentación de todol-os antoxos dos domeadores.

A autonomía dos pobos, mais forte que as armas, é a lingua. E con que dereito pidimos autonomía ô Estado, se nós enomezamos por non querer facer autónoma a nosa concencia e o noso esprito, cando está na nosa man facelo soio con falarmos na nosa lingua?

* * *

Lembrámonos de cando noso viaxe de porpaganda ô Ferrol. Ibamos camiño do teatro, e unha rapaciña díxolle a outra: “*¿Ti sabes quen son eses: te son los Amigos del habla*”. E un xornal ferrolán sacou partido d’isto pra faguer chistes de cativa sorna. E o xornalista que fixo o comentario era —iprobe e inconsciente señor!— sin il decatárese un triste escravo de Castela. E aquela rapaciña que coidaba *ordinario*, cousa de risa, o galego, era tamén unha escrava. Porque ô considerar ordinario o galego hai que considerar ordinaria a nosa raza, as nosas górias, a nosa historia, os nosos denantepasados; hai que considerar vergonzoso ser fillos de Galicia, pois o galego é o froito esgrevio, o froito natural da nosa cultura, a síntesis espresiva da nosa cultura autóctona, xa que o idioma é a resultante d’unha civilización, o supremo grado da persoalidade d’un pobo que non pasou en van pol-a Terra, a sua cédula d’identidade no campo do universalismo, e ô arrenegar d’il confésase morto pr’a a historia, decrárase vencido: e un pobo que non aspira xa a nada no mundo é algo vil e despreziable, coma un estorbo. E entonces ben fan cantos en Castela e nas Américas chámannos en senso aldraxante “galegos”. Galegos que é pior que dicir xudios, xa que os xudios sin patria conservan o seu idioma.

* * *

Eses mesmos señoritos andróxinos da nosa terra que din que o galego é ordinario son tamén os que falan da aspreza do catalán, da aspreza do alemán. ¡Qué iñorancia tremenda! Aspros son os idiomas pr’ôs alleos a eles. Pero pr’ôs que os reciben en herdo da Natureza non son nin mais nin menos que o que teñen de sere —como non se queira enmendarll’a prana a Deus— porque non poderían sere d’outro xeito, porque obedecen â lei do menor esforzo d’unha raza e son o produto sagro da sua civilización: a sua propia alma exteriorizada e latexante. E quen non sinte co’a sua alma, quen non pensa co’a súa alma, nin ten cultura propia, nin pensamento propio, nin estímulo propio: será un autómeta de carne e hoso.

Y eisí son autómetas todos ises señoritos galegos, ises señoritos cursis, isas xentes das vilas, espiritualmente heticadas, que move ô seu antoxo o resorte centralista, resorte de credenciás escritas en castelán, e que coidan que non hai mais Galicia que as vilas e ollan o campo con desprezo e non sinten ofendida a sua dinidá d’homes do século xx ô veren que os labregos viven ô marxe da cidadanía, asoballados pol-o cacique, orfos de todo agarimo e amparo. E o esquecemento do galego trainos o absentismo da terra: o divorcio antr’o campo e a cidade, o cunei-rismo vergoñoso e vil, soportado sin protestas masculinas. Porque a solidariedade estreita d’as almas d’un pobo, que iso é a conciencia coletiva, afinca no idioma, que é o froito dos sufrimentos e as ledicias de toda unha civilización.

* * *

Nos loitamos por conquistar esa solidariedade, base do patriotismo que nos leva a ceibar este berro ateigado de dinidá: Galicia non peita por un Goberno pior ou millor: eixixe un Goberno propio.

Tiña razón Cambó, este grande escultor de pobos, cando nos dixo: “O día que o voso idioma morrese, habería eiquí homes, pero non cidadanos; habería eiquí un territorio con fautorías fenicias de riqueza illada; pero non un pobo: a libertá non podería frolecer en Galicia porque haberíades deixado de ser dinos d’ela.”

Puido haber dúbida sobre a nosa autuación ô fundárense as Irmandades da Fala. Oxe, non. Porque temos probas de que pranteamos un probrema vivo, xa que unha gran parte da mocedá galega pensa coma nós. Si algún espírito superior—que eiquí tan baixo chegamos que ôs espíritos escravos d’unha cultura allea chámaselles espíritos superiores—pertende rírse de nós, non queda mais que compadecelo, non queda mais que dicirlle que a fror da inteleutualidade galega está con nosco e axiña irá con nosco a Barcelona para espoñer alí os probremas galegos e saudar ôs rexionalistas cataláns que logo virán a Galicia pra erguer o corazón da nosa terra. Vede a catedráticos coma Eloy L. André e Viqueira, educados na Alemania; doctores coma Porteiro e Banet Fontenla; filólogos coma Ribalta; sociólogos coma Rodrigo Sanz; pedagogos coma García Niebla; artistas coma Castelao; literatos coma Fernández Flórez; poetas coma Cabanillas e Rodríguez González, comerciantes coma Bidegain...

Todos partidarios d’unha cultura, centífica, artística e económica, feita en galego; todos crêntes no outo e sagro deber patriótico de non deixar morrer como pobo de personalidade propia a esta sofrida Galicia que resellou c’o cuño do seu espírito coleitivo a mais de trinta millós d’almas; pois o galego, como demostrou o P. Feixóo, foi pai do portugués, e Portugal e Galicia son anacos d’un mesmo corpo, seccionado pol-o centralismo que nos abafa. E soio Galicia c’unha prena autonomía pode ser no porvir prenda segura d’unha grande Iberia, como dixo moi ben o Sr. Labra.

* * *

Siñoritos e vilegos que vos esquencedes do galego, que vos rides do galego: sodes a negación da xeografía e da historia, sodes a parede maestra do caciquismo que impide que chegue a libertade ô pobo; sodes a arma suicida conque unha iñorancia secular alenta contra a vosa propia vida.

No Uruguay vanse fundar agora escolas de portugués; o mesmo en Londres; e vosoutros que tedes unha escola viva de portugués no voso idioma—pois sabendo o galego vivimos en Portugal coma en Galicia—queredes matala, queredes prescindir d’ila pra reducirvos a unha inferioridade.

No idioma é onde se nacionalizan total-as ansias d'un pobo. Pol-o recobramento do seu idioma oxe a agricultura catalana —como di Bartolomé Calderón, un home que vive en París traballando â europea fai moitos anos— é a agricultura mais adiantada d'España e a cidadanía catalana a úneca cidadanía española.

Porque a nacionalización do pensamento e o traballo soio pode vir pol-o conqwerimento d'unha solidaridade de concencias que impón o uso do idioma natural. E a loita pol-o reconecimento das nacionalidades naturás é unha loita progresiva, redentora; é a organización do mundo con arreglo ôs principios da libertade, como nos insiña a guerra autual. Porque cada nacionalidade natural organizada, supón a redención dos homes que forman isa nacionalidade; supón a preparación pr'ô federalismo, supón a paz universal, como se demostróu no derradeiro Congreso de Berna. Que soio cando son perfeutas as pezas d'unha máneca, a máneca funciona.

Os que queren facer rexionalismo en castelán son tan infantís coma aquel rapaz do conto que s'empañaba en valeirar a auga do mar n'un burato da praya.

O rexionalismo ou se fai en galego, ou será sempre un fracaso. E o rexionalismo galego terá que sere esencialmente democrático porque o noso idioma é idioma do traballo enxebre por escelenza.

5. ¡ADIANTE!

O SEGUNDO ANIVERSARIO DA FUNDAZÓN DAS IRMANDADES

Antón Vilar Ponte

O 17 de Maio fixo dous anos que se constituíu a primeira Irmandade da Fala; a da Cruña. Até estonces o galego tíñase por lingoa do pobo, por lingoa da plebe. Erao e sigue séndoo, e seraió sempre, n'efeuto. Era e sigue sendo a lingoa que falan as cinco sestas partes da nosa terra, percisamente as que gardan e conservan as nosas tradicións e os nosos costumes. Pro ista Galicia, a verdadeira Galicia, mantíñase n'unha escravitude e n'un esquecemento ausolutos.

Porqu'os homes de cartos da nosa terra ô facérense cultos, trocaban a y-alma propia por unha alma allea, a que lles donaba o castelán, e eisí afondándose, afondándose o abismo xenerador do divorcio entre os verdadeiros galegos, os incultos e os que créndose galegos deixaban de selo inda habendo nacido en Galicia, pra seren homes sin patria avergoñados da sua natureza a que acababan por disimulare, reconecéndose eisí inferiores e cativos; cometendo un grave pecado contra natura, e coidando que superábanse cando facían un esforzo negativo pra aparecer o menos galegos posibre.

Os nosos homes cultos chegaron a decire con orgulo e fachenda: “eu son galego”, cando, por unha autoeducazón falsa, logo de perdere total-as características naturais da raza, podían soffire en Madrid a comparanza c'o habitante de calquera outra rexión e colleitar a louba corrente: iste galego non parez galego, e honra a Galicia.

E istes homes cultos, desleigados por trabucamento, eran e son aínda os que falan d'un rexionalismo feito en castelán, que, ê o mais paradóxico e absurdo que pode dárese, xa que negando o primeiro valor autóctono, actualidade real e realidade histórica, a fala propia, a propia alma, negan a rexión, cégol-os os ollos pol-o erro multisecular e fánse ultra centralistas, ultra inimigos de Galicia, perfeutos parricidas inda que iles coiden que non.

Todo isto vímolo nós n'un instante crítico: cando ô lapo da fogueira sanguiñenta que consume ô mundo, alumeóu a razón de sere das nazonalidades natúraes. I estonces coidamos deber urxente voltar pol-o conqwerimento da nosa alma propia, pra recobrarre co-a nosa língoa, oxe vulgar, pro, históricamente aristocrática, instrumento universal antaño da lírica peninsuar, com'o foi o italiano até fai pouco, a única cultura trascendente e útil: a que se cimenta nos valores da terra onde un nace, vive e traballa. Si queremos unha Galicia con persoalidade reconocida, si queremos unha Galicia nosa, e si queremos sere nós nosoutros mesmos, temos que cultivarnos en galego, emborcando o esprito da infancia e da mocidade no molde redentor do noso idioma. Do noso idioma que nos abre magnánimo e fecundo as portas dos corazóns de moitos millós d'almas que s'espresan no portugués irmán... ¡Fermosa e praitica cultura a dos nosos señoritos e a dos tristes Gubernos centralistas que nos arredóu e sigue arredándonos de Portugal e do mundo portugués cada ves mais!

As Irmandades da Fala naceron pra reitificar todos istes erros criminás e suicidas. O iniciador d'elas foi Ramón Vilar Ponte, irmán meu. A iniciativa súa recollinna eu e leveina a un folleto, que patrocinaron, pirmeiro que ninguén, Aurelio Ribalta, galleguista de sempre, Manoel Lugrís, verbo do enxebriismo e Lois Porteiro, rapaz representativo da nova intelectualidade da terra.

Constituíuse a pirmeira Irmandade o 17 de Maio fixo dous anos. No comenzo éramos vinte persoas a quenes chamóuselles os “felibres galegos”, relemblando ôs da Provenza fillos do xenio de Mistral.

Oxe son moitas as Irmandades feitas; no termo de estes derradeiros dous anos falóuse mais en galego culto que denantes n'un século. Galicia escomenzóu a sere consideirada. E eiquí tedes como somos uns homes históricos; uns homes a quenes o porvire non terá que eisixirles responsabilidade. Porque ofrendaronlle a Galicia un pensamento propio, unha vountade propia e un sentimento propio.

As Irmandades da Fala é o mais grande e outo que se fixo na nosa terra. A historia diraió eisí. Nos témol-a savia da verdade, a forza da razón, a integridade do sentimento natural, o imperativo categórico, aloumiñado pol-a tradizón, nado no lóxico e no biolóxico, que leva, cando conquiere a vountade da xuventú, ôs pobos ô cumprimento dos seus destinos. Gracias a nós nosos fillos terán unha patria. ¡Adiante, pois, os bos e xenerosos, de que falóu o bardo!

6. ANTR'O BELLO MANOEL Y-O RAPÁS CHINTO LERIAS DA VILA

O Coutelán

Vestir de semellante maneira que os señoritos e levar camisa limpa ¿cadra ben con falar gallego?

—Coido que sí.

—E logo ¿cómo diaños é que onte a noite porque outro hirmán e mais eu íbamos en conversa na nosa fala rúas adiante, mais d'unha vez mirábanos certa xente coa boca aberta? Serían parvos ou extranxeiros?

—Parvos d'eses hainos a feixes, anque se teñen por listos y-a sonda de tales córrelles pol-o mundo adiante. Nados eiquí ou acolá, ¿iqué mais ten? sonche extranxeiros d'espritu, meu fillo. D'eso hay abondo que parolar, y-eso faremos, Dios diante, si ti queres, que tempo e terreo que sachar non han faltarnos.

* * *

—¿Ti tes ouvido da señora de Carozo?

—Séica si, anque non perciso onde foi.

—Pois bota de conta que a señora de Carozo vive n'esta rúa e mais na outra e na outra, que trunfou hoxe, onte e antonte, que é de todol-os tempos...

—Non... léveme Xudas si non hay máis carozos, machos ou femias, pol-o mundo adiante que pallas nos palleiros e areas no mar.

* * *

—D'eses Carozos e Carociños, leven faldas de dona rica, levita de señor maor ou prendas de rapás *dandy*, imos facer antr-eu e mais ti, uns cadros de comedia que farán rir á xente.

—Por min, cando queira erguémol-o telón pra que escomece a farsa.

—Por hoxe non faremos mais que anunciála.

—D'aquela, ¡terra a nosa! y-hastra o número dous da *Nosa Terra*.

7. [ENTREFILET]

Cando un fato de rapaces galegos falen de camiño pol-as rúas, no noso idioma, de contos labregos ou de cousas indiferentes, as xentes ollaram-nos sin pena nin gloria. Até quizais os escravos de Castela lles chamen, si se cadra, “ordinarios”.

Pro cando haxa rapaces que ergan a súa voz galega, sin temer o ridículo, dinantes ben cheos d’orgulo, de cencia, arte, literatura, filosofía, etc., en público, coma se fosen portugueses ou catalás, ollaráselles con curiosidade primeiro e logo con respecto. Pois si alguén se rise d’eles, ise alguén tería de sere un dos moitos parvos que soyo din parvadas no castelán.

Cando se vexa que os galegos enxebres son xentes do mais europeo das nosas cidades; cando se vexa que falamos no noso idioma o que outros non falan nin no castelán, a causa conquerrá prosélitos.

8. DO MEU FEIXE

Xaime Quintanilla

OS CURSIS

Din os *mais sabidos* que a fala non é percisa pra redención de Galicia. I-entre iles, rapaces de valemto dedicados de cote a estúdeos literarios, dos que algúns son cuáseque escritores. Istes mozos débenlle a-o castelá saber esquirbir... en galicursi. Son os que falan das damiselas y-os ollos glaucos. Son os que copearon e copean as verbas decadentistas de Verlaine y-outros poetas franceses.

D'iste xeito, apoloxistas do castelá, chegaredes a falar ben o francés. Porque o voso castelá nin é enxebre nin farrapo de gaita. Defenden o castelá y-o asesinan. Fixádebos quen eson os que falan mal do galego e veredes coma ningún d'iles sabe esquirbir en castelá. Cursis, rematadamente cursis, están namorados do *savoir faire* dos cativos poetas d'agora, todos iles —ou cuáseque todos— influídos pol-as cousas d'outro lado dos Pirineos. Y-o peor de todo é que, da gran lingua francesa, non copean o xenial, o forte y-o preto. Soyo toman d'ila o pequeno y-o encolleito.

O que xa eu dixen: son cursis, qu'é a verba que millor lles ben.

Deixémolos a unha veira e tampouco non falemos dos caciques, señoritos de casino e demáis presoaxes castelanistas. Falemos da nosa fala. E non digamos que está chea de dozura, qu'é meiga e leda, que n'ila cantan os anxos. Iestas son cousas somentes pra os que sepan ouvir. Deixemos de cote as ficcións poéticas. Digamos que a fala é unha forte, latexante necesidá. E que é fatal seu emprego ou que morrerá Galicia. E sabedes, castelanistas, ¿qué pasará si morren as diversas nacións españolas? Que tamén morrerá España, que s'hundirá Castela. O úneco xeito de darlle vida a iste corpo estrombado é o rexurdir de cada unha das nacións da Península. A fala é forza viva. Con ila espallarásese a intelixencia coma un vento berrador. I-en España, meus amigos, o pensamento somentes saye pol-os buratos. Cada lus está debaixo d'un apaga-cirios y-é lus de candil. Fai moita falla a guerra civil espiritual de que nos falaba o gran Unamuno. Guerra de cada unha das

individualidades, de cada unha das coeitividades, de todas e cada unha das nacións d'España. Canto mais nosa sexa a nosa personalidade mais elementos atoparemos pra isa loita dos pensamentos. E d'ela escoarán os contrastes, as comparanzas ô pensar cada un pol-a nosa conta. En unha soya verba: teremos mais cultura, faremos qu'o Estado sexa mais forte, pois seus fillos estarán mais preparados pras loitas inteleutuás.

Son precisas as escolas —dándolle â *escola* o senso de pauta, de feixe d'actividades do espírito. Fixádebos que eisí non somos ninguén. E falando en galego, facendo que a Universidade sexa nosa, nosos a nosa ciencia y-o noso arte, veredes como facemos *escola* e poderemos influire nos demais, recibindo, a-o mesmo tempo, a infruencia dos outros.

Falar en galego é crear un núcleo de lus, un faro pra nos e pra os demais. Falando en castelá seremos somentes un anaco da Penínsua sin mais personalidade qu'os ríos, y-as terras, y-os montes y-os arbres. Cousas espalladas, escangalladas no deserto espiritual d'España. Nin siquera números nin cifras. Cantidades negativas pra que estudien en nosco os que s'adediquen á facer xogos alxebraicos.

PORTUGAL

Di o meo amigo Taibo que a mais grande autoridade filolóxica pra os galegos é o portuxés. I-é moi certo. Cando teñamos dúbidas en custíós gramaticaes debemos ire a recollere as solucións nos poetas y-escritores portuxeses. Por iso nosos gramáticos e nosos literatos saben un anaco de literatura portuxesa.

Pr'o resto...

O resto de Galicia, coma o resto d'España non sabe de Portugal nin unha verba. Contos redículos, pensamentos aldraxantes, correndo de beizos en beizos, van por toda a Penínsua, niñando nas i-almas. I-é ben certo qu'os galegos somos cuáseque os mais culpabres de todos. Non conocemos a nosos veciños, coma pasa na vida: na que as veces nos atopamos conque o que vivía no sobrado d'enriba era un xeneral ou un sabio ou un gran mestre, e o soupemos cando morreu. “Morreu o seu veciño: era un xenio!” —E nos, qu'o víamos subire as escadas, e coidábamos qu'era un laberco, quedamos cheos de pasmo. ¿Quén nos diría qu'aquel velliño era unha estrela moi branca?

Que non nos pase o mesmo con Portugal. Que non seipamos o que é, dimpois de que morra pra nosco. É perciso crear lazos con Portugal: non apertalos, pois non existen ate agora.

E unha obrigación pr'os Amigos da Fala descubrir a nosos veciños, que pra nosco están oxe mais lonxe que o Novo Mundo pra Colón. Inda que lles dé noxo a os patreotas da *Marcha de Cádiz*, somos e debemos sere mais hirmas d'os portuxeses

que d'os castelás. Hai moi fortes ligaduras entre nosco e iles e nosos pensamentos teñen de sere parellos. Detrás do Miño hai unha gran cultura e por ise camiño temos abertas as portas d'un amplo hourizonte. Por ise camiño poden correre os destiños da nosa raza. E sería un crime que tendo eisí aberto un porvir cheo de sorrisas metéramos nosos miollos pol-os curutos. De curutos xa estamos cansos. Queremos vivire, vivire ampliamente, con moito aire pra respirare. Queremos, castelanistas, que nos dé a rayola nos ollos e na frente. A vida nos chama y-é noso deber vivire con amplitude. E vivire non é soyo xantar, que non soyo de pan vive o home. Inda *Os Lusíadas* non romataron e podemos sere nosco, os galegos, quenes axudemos a finalos con gloria.

9. FALA Y-ESTÉTICA

Victoriano Taibo

Endebén e pra sorte das letras rexionales —ou nazonales galegas— qu’o mesmo dá— pol-as fragas da terra sagra sopran ventos tépidos d’arte, bon gusto e d’esgrevia peitosidade, que tanta falla nos facían.

A laxe do esquezio, n-un frolecemento de galanura e bon decire, caiu pra sempre riba das vellas cousas e das formas peifocas e rudas.

Morreu o astrakán e xa nos imos afacendo a fiare na roca da enxebreza, non o liño aspro y-enfouzado, cal se facía n-outrora, senón as liñas morosas, sedeñas, que, dando altor ás ideas, erguen-os pensamentos y-os sentimentos.

Morreu o astrakán. Mais as malas sementes ollecen de sócato en calquer terreo y-é mester facere a cotio a roza pra vere como s’ergue ás turmas o fume da estivada. Qu’iste é un auto de fe ateigado de galeguismo no que todos debíamos desvafal-as nosas prumas y-a nosa estética, pra incoutal-os cheiros do estrume e traguere a nosa literatura o que somentes é literario; os arrecendos sotis da vida enxebre, os pensamentos outos, as ideas afinzadas, os ulidos manseliños qu’a y-alma galega atesoura.

Deica o d’agora tívose de Galicia e das cousas galegas unha idea baixa, cativa. E foi a literatura ca pruma esgallada da zafiedade —n-hai pra que citare ás esceu-ciós, que d’abondo son conecidas— a que padeceu e sufriu resñada o andacio pezoñento de tanto esquirtoire de monteira, cirolas y-estadullo.

¡A gracia enxebre! ¡O humorismo típico! Eu conezo moi poucos esquirtores certamente graciosos e que sexan merecentes d’ise nome. Os outros, imalpocados! non chegan a conquiril-o, e quedanose en *jraceosos*: payasos indíxenas, histriós desleigados, que, trocando o traxe de clown pol-a vestimenta enlordada do esterqueiro, bailano a muiñeira no circo ecuestre do rueiro do señorío vilengo, vafúo, fofo y-achulado. ¡Canto fixeno reir ô enxebrismo padre!

Fono ises os qu’arrincano da chouza sin lume e sin pan ôs nosos probes labregos pra amostral-os na feira das risadas sin dor, non coma iles arelan seren, senón

com'a maldade da cidá os fixo: sin fala nin pensamento, sin oxe nin mañá, valdeiros de cultura e civismo, co pruire esnaquizado.

D'aquela naceu a *jeada* coma elemento estético da nosa literatura, e tivo máis gracia cando o labrego mal parolaba no idioma de Castela; pois a jota bárbara y-africana pódese tere coma letra enxebre xa que n'hai mestros qu'a non corríxan, xa que n'hai escolas galegas e pra Galicia nas que se dea o ensino da lingua que falan as cinco sestas partes do noso pobo, tolleito do entendemento e da concencia prome do *Trágala* castelán que resoa nas nosas escolas dendes de fai mais de cinco séculos: que foi cando, ô perdere Galicia as libertades suas, varouse a fala e finóu o pensamento y-a vergonza. Y apagouse a nosa cultura, como dixo o moi sabido portugués Teófilo Braga.

A incultura dos peisanos foi e ainda é, endemal, agra aberta onde entran-os graciosos a asenllare asprezas e lacciras pro seu labore mesto.

¡Queren facere cómico o qu'é fondonísimamente tráxico!

Isa literatura mecha, aldraxante e charramangueira, finouse; y-é un deber enterral-os mortos.

A nosa fala, mais abondosa de termos e xiros esgrevios do que moitos coidan porque n-a conecen, sirve pra eispresare e verter n-ela total-as ideas e todol-os pensamentos, total-as verdades e todol-os sentimentos, deisd'os mais sotis e velañños deica os mais centíficos e profundos.

Coidare que soyo ten condiciós pra describil-as esmorgas e fartadelas y-enxergare contiños acedos, e coma afirmare que Galicia non pode tere, nin ten agora, un esprito que sinta e pense; e qu'a nosa terra componse d'unhas cirolas vellas, unha moca, un xaruto d'a carto e tres bagullas de gaita chorando os males de que ños mesmos somos causantes. ¡Dicire qu'inda hai quen pensa que pra se sentire galego abóndalle con berrare ¡ei carballeira! ou aturuxar salvaxemente!

O noso rexionalismo non é somentes económico e político. É tamén unha custión d'estética, beleza, arte, perfeición e sobor de todo de cultura, de luz galega pr'o pensamento, que nos siñale a rúa da libertade compreta y-europea, pra que chegue un día luminoso no qu'a vella Suevia, falando no linguaxe dos pobos libres poide dicire: Eu.

Y-a fala, a nosa fala, ten de sere, e xa comenza a sel-o de feito, o medio axeitado d'eispresión d'istes probremas. Mais requírese qu'o sexa cas parolas e cas ideas que falan ô entendemento e non ô estómago y-a risada convulsiva. N-unha fala xeitosa, peneirada, pulida e culta, facendo urbano o que sexa rústico, traguendo às vilas os ars da aldea pra devolverllos dimpois envolvementos na veste albiña da cultura, coma un ben d'amore e d'enxebrismo.

A fala y-o pensamento viven axuntados por un segredo vencello d'ouro qu'a pouta malfadada do centralismo tallou n-istes eidos contra as leis sagradas da Natureza.

Fagamos de novo a xuntanza, e Galicia, cal a ave mitolóxica, xurdirá das súas cinzas n-un voo grorioso, pra cantare no craror espellante das turmas, agarimada pol-o sol varil da libertade, o hino trunfal da nova vida.

Cultival-a fala galega é cultival-o pensamento galego.

Y-os pobos de pensamento cultivado son ceibes por dereito propio.

Compostela, 1917.

10. O IDIOMA GALEGO NA NOSA VIDA E NA NOSA CULTURA

Vicente Risco

Dend'o comenzo da renacementa galega, na que todos imos convindo xa en chamarnos Era dos Precursores a tal día coma hoxe, chega a ser verdadeiramente inxente o de literatura, centífecca ou non, valiosa ou ruín, que se ten deitado en col do noso idioma. Pódese dicir qu'arredor d'iste tema andan total-as porfías que se moven na nosa Terra e que teñen un caraute verdadeiramente sustancial. Realmente, veleiquí o punto central da polémica galeguista: eiquí é o campo de loita onde s'atopan pra s'asañaren unha co-a outra, as dúas correntes: a vital e a antivital; o istinto suicida que leva a Galiza a desaparecer coma pobo, e a reación salvadora qu'a quer espertar a unha nova vida. Asina, hai unha pirmeira e fundamental porfía sobre si se debe falar e escribil-o galego. É natural qu'os galegos suicidas —ou egoistas— digan que non, e qu'os galegos vitalistas, con abnegazón patriótica e humán, digan que si. A xente decátase, mais ou menos craramente da importancia do asunto e hai que convir en que sigue estas porfías apaixonadamente.

N-efeito, trátase do asunto de mais vital importancia pra un pobo, e a proba témola nos esforzos que levan feito e están facendo total-as novas nazonalidades da Europa qu'a guerra ceibou da escravitude pra rehabilitaren as súas língoa nacionás, porque saben moi ben que somentes con língoa de seu poden ter unha cultura de seu, e somentes con cultura de seu poden facer figura no mundo, pois os pobos de cultura emprestada, nin xiquera pertencen a historia.

Do mesmo xeito que no home podemos considerar tres elementos: corpo, alma, espírito —algo do qu'a psicoloxía escolástica chama: vida vexetativa, vida sensitiva e vida racional— e co-iles n-unha estreita correspondenza podemos considerar ises tres elementos nos pobos: o corpo corresponde a terra, â y-alma corresponde a raza, ô espírito corresponde a língoa. “Geos, Ethnos, Logos”. A vivenza n-unha terra xeográficamente caraiterizada fai a un pobo consustancial co-ela, pol-a cotián comunión que d'ela recibe nos seus froitos de que se manteú, da y-auga que por ela decorre ou d'ela xurde e mata a sua sede, do ar que lle trai

o cheiro dos campos, da visión repetida das formas naturás e que se van calcando no seu pensamento coma prototipos de total-as outras formas que n-outros lados poida ver, e que cada un de nós ha ter qu'apreciar necesariamente por comparación coas da súa terra (asombra o pouco que se ten insistido n-iste influxo espiritual do meio xeográfico).

A y-alma, protoforma eterna da raza que vai no sangue, asegura a perpetuazón d'un tipo ou subtipo humán, no físeco e no psíquico. Si moito é a persistenza dos estímulos do meio, pode que sexa mais aínda a do tipo específico de reacción vital a que chamamos raza. Spengler chama iste o “elemento totem a senguinidá” que din os nosos peisanos, elemento femia e maternal qu'abala no seu colo toda cultura enxebre e viva.

A fala é a forma necesaria do entendemento, o “elemento tabu” de Spengler, raíz da relixión e da ciencia, elemento macho e criador do que ven a mudación e o avance. Non hai creación sen pensamento nen pensamento sen palabra. N-outro senso difrente do relixioso, na vida do pensar e da cultura, é tamén verdadeiro o comenzo do Evanxeo de San Xoán: “In principium erat Verbum”.

Pensar é certamente falar pra contra si. Non hai diferenza antr'o pensamento racional e a súa espresión, a fala e o pensamento so nas dúas supreficies da tona inmaterial que recobre a y-alma; a interior, o pensamento; a exterior, a fala. A ciencia, se cadra, non é mais qu'un xeito especial de nomear as cousas: unha nomenclatura. Por algo dicía Epicteto aquilo de: “Initiurm doctrinaesit consideratio nominis”. Nomeadal-as cousas, fican criadol-os conceptos e antr'istes conceptos xa pod'a ciencia estabrecel-as relacións que coide precisas pr'esprical-o mundo. D'iste xeito o mundo espricase pol-a palabra. Eis o poder inmenso das verbas, moito meirande aínda do que, dend'outro lado, supuxo Edgar Poe no “Coloquio de Eiros e charmion”.

Mais na fala hai aínda algo mais importante qu'as verbas; as verbas hérdanse. Eu estou arestora escribindo en galego, mais case total-as verbas qu'estou empregando son latinas. Crar'está que moitas d'estas verbas teñen pra nós outro senso, mais ou menos difrente do que tiñan pr'os romaos que nos conqueriron e nol-as trouxeron. Pra faguel-o galego, os galaicos deitaron no latín unh'alma moi difrente da y-alma dos romaos, porqu'a dos galaicos non era unh'alma latina: era d'outra “sanguinidá”: era a y-alma céltiga —por iso teño eu definiído etnográficamente a Galiza com'o “extremo meridional da Celtiga”, do mesmo xeito que compre definiña xeográficamente (ô igual que Bretaña, Gales, Irlanda) com'un “Fisterre”—. O espírito de Galiza é “románico”, mais non é “romano”, —por iso fixen eu a definición lingüística de Galiza dicindo que é “o extremo Oucidente da Romanía” (no vello mundo, crar'está, e prescindindo provisoiramente d'América).— E pol-o tanto, non hai somentes antr'o galego e o latín, súa lingoa nai, unha diferenza pol-a

evoluzón fonética das verbas e mais pol-a sua evoluzón semántica, senón que a hai moito meirande no xeito d'enfialas, e non somentes a que vai d'unha lingoa d'análise a unha lingoa de séntese, senon ainda n-outras moitas cousas que non soen andar pol-as gramáticas. Precisamente, o mais importante das lingoas apenas s'escomenza a atraguel-a atenzón dos filólogos. E sinalo esta difrenza, embora por outra beira, en moitas cousas, estea o galego mais perto do latín que non outras lingoas románicas.

E así com'as verbas hérdanse, estas difrenzas críanse e son as que demuzan o "xenio" do pobo qu'as criou, xenio qu'esas mesmas falas axudaron a formar. Porque si o pensamento achase pol-o menos estreitamente condizado pol-a lingoaxe, tal coma fala un pobo, así pensa: o pensamento encadéase, enfiase, escorrega pol-o canle que ll'ofercen as estruturas da frase e as formas sintácticas herdadas dos anterigos, e ainda as asociacións d'ideias solen vir das relacións gramaticás, semánticas e ata algunhas vegadas, fonéticas. D'eiquí a importancia da fala na formazón do pensamento e da psicoloxía do pobo galego, e d'eiquí qu'a poñamos com'o terceiro elemento, o elemento mais espiritual, dígase cultural da nosa vida.

Pra vérmolo, temos que nos meter na historia. Teño que repetir eiquí que a min paréceme; e non son eu soílo, que hai datos d'abondo pra pensarmos qu'a romanización da Galiza foi serodia, e que se non debe a aición do Imperio, senón a da Eirexa. Por moitas razóns que non son do caso, podemos afirmar qu'a influencia do Imperio na Galiza foi pequena, exercida somentes ô longo das vías e nos centros d'esprotazón mineira. Os galegos endexamais figuraron com'os béticos ou com'os galos na vida roman. Galiza era pra Roma unha terra colonial non asimilada, remada e bárbara, da que se referían cousas estranas e prodixosas. O cristianismo, en troques, entrou cedo e entrou fondo, inzou con forza, vizoso e louzao, abalou tremendamente as concencias, e produceu un estado cultural tan importante, que permiten un movemento dos espíritos de tanta considerazón coma foi o movemento prisciliarista un dos feitos culturás mais dinos de nota na nosa historia. Asina Galiza dependeu o latín de camiño que dependía o Evanxeo. Sendo tan serodia a romanización, cóma desapareceu tan por complotado a antiga fala céltiga? Igual pasou na Pequena Bretaña, ond'o céltigo foi reimportado posteriormente.

De modo e de maneira que o que se diz o latín clásico, a fala culta da Roma imperial, pouca influencia poden ter no galego, ô que a influencia culta venlle do latín baixo, especialmente eclesiástico. Por iso teño eu dito qu'o galego era "homo infimae latinitatis".

Hai linguas “románicas” e hai arquitectura “románica”. Galiza é unha das terras mais caraterístecas do románico. Está por facer o estudo en comparanza da nosa lingua e da nosa arquitectura estudo que corresponde os einólogos, cuia cencia apenas comenza antre nós. Pódes’adiantar dende logo que a lingua galega e a arte románica son formas culturás que se corresponden coma versíós da mesma lingua-xe: o galego é o románico falado, e o románico é o galego escriturado en pedra.

O lapso histórico de crecemento do galego pódese dividir —co-a inesactitude necesaria dos esquemas— en tres partes: un tempo “monacal” at’o século XII, un tempo “comunal” no XII e no XIII, e un tempo “feudal” no XIV e XV. Da infruencia monacal na fala temos moito: o calendario cos nomes dos meses e das festas e a semán contada por feiras falas, ditos e cántigas d’orixe litúrxica e aínda escolástica. E teño pra min qu’esta íntema estrutura cristiáa da fala e do pensamento galego é precisamente a que fai qu’os galegos non teñan sido endexamais fanáticos nin intolerantes, nin d’un misticismo tan ríspito e case inhumán, com’os casteláns, senón que profesaran sempre aquela relixiosidade asisada que Ruskin ademiraba en San Martiño de Tours, santo por certo moi venerado na Galiza, e que foi o que ergueu o seu prestixio de piedade e sabencia en defensa da primeira vítima da intoleranza cristiáa: o noso Prisciliano.

Do tempo das loitas comunás é o millor da lírica galega, é o tempo dos “Canzoeiros”, onde se xuntan a lírica popular e a lírica cortesán. Temos xa a nosa lingua formada, traballada, na vida libre das cibdades e vilas comunás, ond’a nobrenza vai perdendo as suas bárbaras habitudes, anta pr’a espresión dos mais requintados sentimentos, mundializada por unha corrente europea costante, feita lingua de corte de cabaleiros e d’amores, “lingoa da cortesía” por escelenza no Oucidente da Peninsua, coma se vé nos ditos do Marqués de Santillana, lingua d’un pobo que vai conquerindo as suas liberdades, e cuio ritmo vital camiña apresada.

N-efeito, d’aquela Galiza, falando a sua lingua, comeza a vivir unha cultura superior: a cultura comunal e cabaleiresca, cando aínda Castela vive as “Gestas” semi-bárbaras do Cid Campeador, co cruel e groseiro episodio da carballeira de Corpes, por eixemplo, e a dos sete Infantes de Lara co non menos brutal do colombo cheo de sangue... Castela había recibir de Galiza mais adiante a “lírica” e a “cortesía”.

Todos terán notado que o galego, no meio de ruralismo a que mais adiante se viu reducido, conserva moito de cortesán moito de lingua de reis, de cabaleiros e de “homes bós”, cibdades libres das vilas aforadas. O galego, ergueito d’aquela a lingua hiperculta, ergueu o nivel moral e social do pobo qu’o falaba, e os galegos non perderon esto de todo. O paisano mais rústico ten aínda espresíós e modos da mais esquisita cortesía, e frases tan poéticamente refeitas, que chega a semellar o sobrevivente d’unha cultura requintada e superior. É aínda un trovador espontáneo,

que vive en parte no tempo dos Canzoeiros d'Alfonso o Sabio e de don Dinis. Ten o hábito da espresión culta, que refiña e qu'educa. A brutalidade non eisiste n-il coma froito espontáneo; a súa fala, com'os seus costumes, degrañanse pouco e pouco por mediación dos centros castelanizados e castelanizantes.

No século XIV, os reis da casa de Trastamara entregan Galiza a unha nobreza criada por iles —os novos ricos da baixa Edade Meia— e xurden casas poderosas: Andrades, Sarmentos, Ulloas, Pimenteles, Castros, etc., que fan eiquí mangas e capirotos. O feudalismo recrúa, e as liberdades comunás son asoballadas, os bés dos mosteiros usurpados e comenza un case constante estado de guerra. Mais Galiza non por iso tomou á barbarie, a língoa e a cultura conserváronse, e cecais pra eixemplo e ensino dos novos señores, é d'aquela cando mais inza a literatura cabaleiresca franco-bretona, e tradúcense do francés a *Crónica Troyáa*, o *Lanzarote do Lago*, a *Demanda do Santo Graal*; do latín a *Crónica de Turpín*, e por fin, escríbese o *Amadis de Gaula*. E co-elo, a prosa galega desprendeuse do estilo notarial das cartas o dos testamentos, e apegouse ó idealismo céltigo, do que se fixo atinada espresión nos romances qu'aínda se conservan.

Despois, a favor das loitas civís, xa se sabe o que pasou. O galego deixou de ser língoa oficial e despois língoa literaria. Siguiu sendo, porén, a língoa falada por todol-os galegos de total-as castes ata case mediados do século XIX. Aconteceu d'aquela un fenómeno lingüístico intresante: com'ouserva Meyer Lúbge, as línguas románicas evolucionaron, den'a invasión xermánica, arredándose do latín e acentuando as suas peculiaridás. Mais ó chegar o Renacemento, iniciaron unha involución, unha regresión car'o latín clásico, que se manifesta principalmente pol-a introdución de “cultismos” e, no castelán por eixemplo, por unha tendencia á sintaxe latina e ó hipérbaton, cuio movemento en Castela comeza con Juan de Mena e chega ó cume con Góngora. Pois ben, iste movemento regresivo, qu'atinxiu aínda un pouco ó catalán, pol-o mesmo tempo retrocedido no emprego oficial e literario, non atinxiu ó galego, que se ceibou d'il, anque a custo do seu emprobecimento.

De fis do século XV a mediados do XIX, os poucos escritores galegos escribían case sempre en castelán ou en latín; e o galego falado íbase cada vez mais ruralizando. Mais en troques, os portugueses levaban a vella língoa dos Canzoeiros por todo o mundo, inzaban de nomes galegos o Atlántico, o Índico e o Pacífico, e escribíase na nosa fala o asombroso moimento de *Os Lusíadas*. Gracias ós portugueses, un galego atopa o Mapa-Mundi cheo de nomes familiares que lle soan ás verbas ouvidas no berce e intimidade familiar. Natal, Ano Bom, Corisco, Porto Santo, Porto Novo, Mato Grosso, San Paulo, Boa Esperanza, Mascareñas, etc., etc. etc. Portugal sostivo ata hoxe brillantemente a bandeira do ilustre romance occidental, namentral-os galegos o deixaban esmorecer.

D'entón data a diferenciación, aínda hoxe ben pequena por sorte, antr'o portugués e o galego. O portugués sofreu longamente a ifruenza neoclásica; o galego en troques conservou moitas formas enxebres que perdeu o portugués culto. Moitas d'estas formas volvémoslas atopar nos escritores portugueses que beberon a súa línгаа no pobo, com'acontez con Camilo.

Ademais de conservar formas arcaicas por desuso literario, o galego, reducido de todo ó emprego familiar e rural, tivo a virtude suprema de conservar o mais fundamental do espírito do noso pobo. No século XIX, desaparecido ata o nome de "Reino de Galiza", o centralismo político e administrativo chegado ó uniformismo, a "raza" misturada e en parte emigrada, a "terra" colonizada por metecos soberbios que se sabían os amos, a "fata" foi o úneco esponente da personalidade da nosa Terra, a fala era a que nos daba "estado de pobo", o que é dicir, diante da xustiza eterna, estado xurídico potencial...

Así e todo, a antiga línгаа da corte e da cortesía ficaba reducida a ser unha línгаа proletaria, pol-o qual, a burguesía galega emprincipiaba a abandoala. Houbo un tempo en qu'iles aínda a falaban antr'iles, mais ós fillos falábanlle en castelán... Sendo eu de ben poucos anos, un señor acusoume ós meus pais por ir falando galego c'outros rapaces n-un paseo con múseca no Xardín do Posío. Semella miragre qu'o galego resistira a unha hostilidade tan asañada, combatido na casa, na escola, na eirexa, no xornal, no libro, no casino, no rótulo, no documento, no teatro, na oficina, na sala de xustiza, no cuartel, no comercio, na emigración. "Cristo das lingoas", chamoulle Curros Enríquez: efectivamente, ningunha outra sofreu tan longa, doorosa e cruel Paixón sen chegar á Morte; con moito menos, morreu o irlandés na mór parte da Insua. Mais os sayons e verdugos da nosa fala contaban con total-as forzas humáns e aínda con forzas endiañadas; non sei si co Demo e coa Carne, anque de seguro que si, mais co Mundo si que contaban; mais non contaban con Deus.

O galego, e o galego somentes, é o que conservou a personalidade, mais aínda, o "ser" de Galiza. Si hoxe Galiza vive e ten coma pobo —non coma grea d'homes multitudinar e sen concencia, com'os fatos d'ovellas— un porvir diante e unha misión histórica, é somentes por ter unha fala de seu.

Unha fala de seu, con tradizón literaria —e anque nona tivera!— e pol-o tanto con posibilidade de creación cultural diferenciada, ou sexa: unha voz dina de ser ouvida no mundo. Línгаа mais qu'irmá da portuguesa, que falou moitos millós d'homes no mundo, que comparte co castelán a América do Sul, e compite co inglés en moitas terras da África e da India e da Oceanía, o qu'aínda pudiera mais se nós quixeremos.

Non somentes a línгаа nos conservou a personalidade, senón a psicoloxía. Línгаа doce e donda, con certo predomiño das vocales, con grande riqueza fonética,

d'entonación musical, doada pr'a expresión dos estados afeitivos, sumamente analítica, con gran facilidade pr'a formanza de verbas novas, con moita riqueza de frases, de metáforas e comparanzas tradicionás, resulta unha fala moi culta aínda nos beizos das clases inferiores. N-ela viveu o idealismo, o senso crítico, a prudenza, o siso, os afeutos familiares, o afinamento na terra, a saudade, a cortesía, a familiaridade, total-as virtudes d'unha raza que, digan o que queiran, non ten outras chatas qu'a eisaxeración mesma d'esas virtudes. O que hai é que non cortarlle o pulo, e deixala manifestar atal e coma é. O que hai é que combater a hipocresía qu'a fai espresar en língoa allea.

O galego foi sempre, e é agora mesmo, unha língoa esencialmente educadora, suxestiva, formadora do espírito. Si os galegos houberan sido educados n-ela, hoxe serían un dos pobos mais cultos da Europa. Esto debese principalmente ó seu ton afeitivo. Mais o seu valor coma língoa filosófica, e aínda centífica, é cousa qu'agora s'escomenza a ver, e eiquí no meu pensar, a cousa está en non ser unha língoa gastada coma outras, e pol-o tanto, traducir millor certos matices inéditos do pensamento. A filosofía, a ciencia —singularmente as ciencias do espírito: historia, dereito, socioloxía, etc.— que se fagan en galego, han ter, pol-a virtude do idioma, unha atinada novidade.

Por fin, é van pretensión que n-un artigo queiramos atacar todol-os puntos que pr'o seu desenrolo precisarían un libro. Abonda pol-o tanto que deamos remate coa concurión de que se Galiza é moito, case todo, o que debe á súa língoa, é moito mais o que lle pode deber aínda.

Allariz, Sant'Yago 1928.

11. EL IDIOMA Y LA CULTURA

Vicente Risco

Quieran o no, y aunque solamente un grupo entusiasta de patriotas se haya atrevido a plantearlo en forma límpida y aguda, esto es, en toda su realidad, existe en Galicia un problema lingüístico.

Galicia posee un idioma propio —y por este solo hecho, tiene ya, por lo menos, la posibilidad de una cultura propia. Galicia posee un idioma propio, hablado por las nueve décimas partes de su población, en el campo y en las ciudades. En el campo impera el gallego íntegramente y sin discusión. Hay quien dice que en las ciudades se habla casi solamente el castellano, es mentira: en las más de ellas es el gallego el que predomina, y donde no, se habla el gallego también, alternativamente por lo menos, con el castellano.

Y hay más: de los gallegos que hablan castellano, aun los que lo emplean constantemente, la inmensa mayoría lo hablan mal, lo desfiguran con construcciones gallegas, y poseen un léxico reducidísimo y a menudo corrompido.

Es cierto que son muchísimos los gallegos que entienden el castellano; aun algunos que casi no lo saben hablar; pero el castellano que entienden es solamente el más usual e inferior, y principalmente lo entienden cuando es hablado por gallegos, es decir, cuando está, por poco que sea, galleguizado (sabido es que los gallegos cometen al hablar castellano defectos de elocución propios, y también que existe un verdadero dialecto castellano propio de Galicia). Pero no digamos ya el castellano castizo, sino aun el castellano de forma culta, el mismo castellano de los periódicos, sólo una minoría puede entenderlo bien.

Estas son las condiciones *reales* del asunto; ésta es la situación histórica, la verdad.

Pues bien: aunque el derecho natural exige, y, de acuerdo con él, el derecho moderno establece que cada pueblo debe ser educado, administrado y juzgado en su lengua propia de España, el imperialismo lingüístico en práctica desde hace siglos impone el castellano en todas partes.

El problema político de Galicia (1930), 137-148.

Y los gallegos son educados, administrados y juzgados en un idioma que apenas entienden o que no entienden más que a medias. Se ven obligados a hablar castellano, por lo menos así se les habla, en la escuela, en las oficinas, en el juzgado, en sus propias corporaciones populares, hasta muchas veces en la iglesia. En castellano ha de aprender, ha de solicitar de los Poderes públicos, declarar ante los tribunales y funcionarios, litigar, contratar y hacer testamento. Todo esto desconociendo el sentido de muchas palabras, frases, locuciones, tecnicismos.

Simplemente enunciado, esto es ya absurdo; pero además entraña gravísimas consecuencias en todos los órdenes, y muy especialmente en el orden de la educación y de la enseñanza.

Todos los pedagogos están conformes en el alto, el fundamental valor educativo de la lengua materna como base de toda instrucción y de la formación del espíritu. Pues bien: en Galicia la instrucción y la educación escolar carecen de esta base fundamental, porque *los gallegos no son educados en su lengua materna*. Los gallegos son educados en la escuela en una lengua extraña, de la cual una exigua minoría conoce en esa edad, a lo sumo, dos o tres docenas de palabras, y cuyos giros, modismos, construcciones castizas, su *genio*, en suma, le son ajenos e incomprensibles. La escuela pierde en Galicia, por esta causa, la mayor parte de su eficacia, y no puede menos de ser así.

Entre el maestro que enseña y guía y el discípulo que aprende, si su relación ha de servir para algo, es necesario que exista una afinidad natural, una comunicación fácil y familiar que no sean mutuamente extrañas. En Galicia, entre uno y otro se interpone la lengua oficial del Estado enseñante. Ya el estudio de por sí, a pesar de todos los recursos y los artificios de la pedagogía, resulta trabajoso; ¿qué será si a su natural dificultad añadimos la de un idioma nuevo, que hay que ir aprendiendo al mismo tiempo que se aprenden las demás cosas? Entre la mente del niño gallego y los conocimientos que ha de adquirir hay el obstáculo del idioma, de los libros y del habla del maestro, que obligan a duplicar el esfuerzo, dividen la atención, desorientan y ocasionan el retraso, creando una mentalidad lenta, difícil y premiosa, apegada a la letra que tanto costó aprender, y cobarde.

Y no esto sólo; ya lo hemos dicho antes: los niños gallegos, educados en el desprecio de su lengua nativa, y como nunca pueden llegar a poseer con perfección la castellana, llegan a creerse inferiores, a desconfiar de sí mismos, de sus aptitudes, de sus esfuerzos, se desaniman, se acobardan, pierden acometividad, decisión y energía, y quedan en condiciones de inferioridad para la lucha por la vida. Llegan a creer que el desprecio que en España se tiene a los gallegos es motivado, y sienten esa enojosa y ruin humildad, esa infame vergüenza de ser lo que somos, que es la más odiosa tara de nuestro carácter. Nuestros hijos salen de la escuela capitidismos, dispuestos a la sumisión y al servilismo, puesto que la escuela

les impone un primer acto servil: la posposición del propio idioma, del propio medio de expresión, que heredaron de sus antepasados, y no es extraño que esta primera humillación —consciente o no— en los tiernos años de la infancia les imprima carácter para toda su vida... Los que se quejan de nuestra pequeñez en muchas cosas, de nuestro apocamiento, de nuestra falta de civilidad, de espíritu colectivo, de altivez, de gallardía rebelde, no deben extrañarse: ¿cómo va a ser capaz de concebir nada grande el que empieza por tenerse en poco porque habla una lengua diferente de la de aquellos que lo dominan?

Aun volveremos sobre este asunto; pero ahora es necesario que nos refiramos la proscripción del gallego en la vida oficial, y muy especialmente en la administración de justicia.

En primer lugar, las leyes, publicadas exclusivamente en castellano, nunca pueden ser exactamente comprendidas por la mayoría de los ciudadanos gallegos, no obstante lo cual la ignorancia de ellas no les excusa de su cumplimiento. Pero aun hay más: los gallegos han de litigar y prestar declaraciones en castellano, o por lo menos, aunque declaren en gallego, la declaración ha de ser redactada por escrito en el idioma oficial. Todos conocemos casos en que la traducción no ha sido fiel, en que leída la declaración en castellano al interesado, éste, que no ha comprendido una palabra, no se ha atrevido a confesar su ignorancia y ha firmado lo que le pusieron. Hay casos en que el declarante no entiende bien las preguntas y contesta al tino, según lo que le pareció entender, o por salir del paso, no atreviéndose, intimidado por la solemnidad del acto, a pedir aclaraciones. Hemos presenciado algún caso en que un juez que no entendía el gallego interrogaba a una mujer que no sabía el castellano, y las declaraciones de ésta las traducía el actuario a su modo, que no era seguramente en el sentido que le daba la declarante...

Otras veces, uno que declara, obligado o creyéndose obligado por la costumbre judicial a expresarse en castellano, dice disparates o lo contrario de lo que creía decir. Casos de éstos hay infinitos; acerca de ellos corren en el país divertidas anécdotas, cuentos y chascarrillos, toda una sección de folklore humorístico; pero nadie se ha ocupado de ella en serio. Y, sin embargo, bien se ve que con ello la justicia está expuesta a infinitos y gravísimos errores, en asuntos en que se ventilan los más sagrados intereses de los ciudadanos: la fortuna o el pan, el honor, la libertad, la vida.

Pues otro tanto ocurre en los contratos, en los testamentos, etcétera, que han de ser redactados en castellano, a veces por funcionarios que no conocen el gallego. ¿Quién puede dudar de que el empleo en estos casos de un idioma que se conoce imperfectamente puede originar inconvenientes de gravedad extraordinaria? Una palabra mal empleada o entendida, una frase mal construida, pueden originar perjuicios irreparables.

Y esto no tiene más que un remedio: la cooficialidad de los dos idiomas.

Dicen algunos que esto no hace falta, porque el gallego pierde terreno en Galicia, retrocede en el uso ante el avance del castellano. Esto es mentira. Es cierto, ni lo negamos ni queremos negarlo, ni tenemos por qué, que el castellano avanza, debido principalmente a la emigración; pero no por eso el gallego retrocede. Tanto no retrocede, que, debido en parte al intenso movimiento literario de nuestros días, ha avanzado en muchas ciudades.

Precisamente lo milagroso es que el gallego se haya conservado tanto en el uso diario, a pesar de la guerra despiadada que se le ha hecho. Y a pesar de todo conserva sus posiciones mucho mejor que la mayoría de las lenguas modernamente rehabilitadas en Europa: mejor que el irlandés, el galés y el bretón; mejor que el flamenco, mejor que el lituano, mejor en muchos aspectos que el checo y el finlandés.

Lo que progresa en Galicia es el *bilingüismo*. Pero el bilingüismo, lejos de ser un inconveniente, es una inmensísima ventaja. Por eso aquí lo que queremos no es hacer la guerra al castellano; mejor dicho: se la hacemos, sí, literariamente, una guerra simplemente defensiva. No queremos que se pierda el gallego; lo defendemos con entusiasmo, con sacrificio. Pero no queremos que el castellano desaparezca de Galicia: queremos la *paz* y la *igualdad* de los dos idiomas. Cada uno de ellos tiene sus ventajas: si el castellano nos abre todas las tierras de habla española, el gallego, casi idéntico al portugués, nos abre todas las de habla portuguesa, tan extendida por el mundo. Podemos llegar los gallegos a dominar relativamente dos lenguas de valor universal. Sería suicida olvidar una de ellas; sería criminal obligarnos a olvidarla. Hagamos que el gallego viva; seamos bilingües. Pero la cultura propia, la creación nuestra, ha de ser en lengua gallega.

Porque es preciso insistir una vez más, y siempre, en el hecho de que no es posible que un pueblo posea una cultura asimilada y creadora, si su cultura no tiene por vehículo la lengua propia. Pueblo que adquiere la cultura en lengua ajena no podrá pasar nunca de ser un pueblo colonizado, que con el medio natural de expresión habrá perdido toda su originalidad. No se puede establecer una separación entre el lenguaje y el pensamiento: el primero conforma y encauza al segundo; hablar es pensar; sabemos aquello que podemos expresar en nuestro lenguaje natural; en esencia, conocer es definir y definir es nombrar; en lógica, concepto y término vienen a ser sinónimos. Nunca podremos asimilarnos ideas ajenas si no las traducimos en nuestro lenguaje. Solamente lo que se aprende y se expresa en nuestra lengua es lo que se sabe, porque es ya sustancia nuestra. De ahí la deficiencia de toda la enseñanza en Galicia.

Pero no ya que la enseñanza se dé toda, sin excepción, en lengua castellana, en vehículo ajeno, inclusive las disciplinas humanísticas formadoras del espíritu,

con lo cual, si no se esteriliza al menos se disminuye el impulso original del pensamiento gallego, sino que la lengua gallega no se enseña en ningún establecimiento oficial —y, por tanto, tampoco en ninguno particular, pues éstos en España, lejos de ensayar nuevos rumbos y abrir nuevos horizontes pedagógicos, se limitan a imitar a la atrasadísima (por lo menos en su organización) enseñanza oficial, pues de lo que se trata aquí no es de enseñar, sino de *preparar* para obtener el aprobado en los establecimientos del Estado—; no se enseña el gallego ni aun como se enseñaría un idioma extranjero; hay ahora cátedras de francés, de inglés, de alemán, de italiano, en los Institutos, Normales, Universidades y Escuelas especiales, pero no hay ninguna de gallego, ni siquiera de portugués. Es más: en la Universidad de Madrid hay una cátedra de Lengua y literatura galaico-portuguesa, y en la Universidad compostelana, que algunos llaman Universidad gallega, *no hay ninguna cátedra de Lengua y literatura galaico-portuguesa*.

¡Universidad gallega! Yo quisiera saber qué es lo que tiene de gallega nuestra Universidad: ni la lengua, ni la literatura, ni la historia, ni la geografía, ni la economía, ni las costumbres jurídicas, ni ninguno de los aspectos de la vida gallega es allí objeto de enseñanza. Ved si voluntariamente algún profesor quiere de paso referirse a alguno de esos asuntos, si tiene tiempo para ello, o algún breve curso, como los del doctor Cotarelo. La Universidad compostelana es una Universidad castellana colocada en Galicia. Todos los establecimientos de enseñanza que tenemos son establecimientos de enseñanza castellana colocados en Galicia.

Aquí se puede ser maestro, bachiller, profesor, médico, funcionario, magistrado, notario, canónigo, obispo, obtener los más altos grados y los más altos cargos sin saber nada acerca de Galicia. El Estado *concede gratuitamente el derecho a ignorarla*. He aquí el modo absurdo que se tiene de culturizar nuestro país: forzándole a ignorarse a sí mismo.

De este modo, la verdadera cultura gallega, el estudio de nuestro país y de sus condiciones de vida y desarrollo, de su tradición, de las posibilidades espirituales, se hace completamente fuera del campo de la cultura oficial, por hombres entusiastas y abnegados que trabajan gratuitamente, con el menor auxilio posible, y se agrupan para colaborar en instituciones como el Seminario de Estudios Gallegos, la Real Academia Gallega, la Comisión de Monumentos de Orense, la Sociedad Arqueológica de Pontevedra, o se mantienen aislados. Al fin, la labor realizada en los últimos tiempos ha comenzado a atraer la atención pública, y las Corporaciones oficiales, comprendiendo su inmenso valor, han comenzado a concederles algunas subvenciones, gracias a las cuales pueden, aunque lentamente, realizarse y publicarse los trabajos, lo cual aun causa gastos a los investigadores. Y gracias a las publicaciones de estos centros y a algunas revistas, como la titulada *Nós*, o los numerosos artículos de periódicos y conferencias que gratuitamente escriben

y pronuncian los galleguistas, se va difundiendo el conocimiento del pasado y del presente de Galicia con sus múltiples problemas.

Así, pues, el Estado centralista desdeña o ignora la cultura gallega y proscribire nuestro idioma. Y nosotros creemos que con ello se nos hace agravio, no sólo en nuestros intereses materiales y espirituales, como hemos expuesto, sino en nuestra dignidad de ciudadanos españoles, pues como tales tenemos derecho a que nuestra tradición, nuestro pasado, nuestras características, nuestras costumbres, nuestra lengua, reciban el mismo respeto, la misma honra, las mismas prerrogativas y derechos que los de otra cualquiera de las regiones que integran el Estado.

12. A NOSA FALA

Vicente Risco

Os galeguistas falan sempre en galego. E non o fan porque non seipan o castellano. Todos os galeguistas saben falar moi ben o castelán, e hai moitos que tamén saben o francés, o inglés, o alemán, o italiano e outros idiomas.

Falan en galego, porque o galego é a nosa lingua e non se avergonzan dela, senón que a falan con moita honra e orgulo.

Hai algúns galegos desgraciados que se avergonzan de falar en galego, porque pensan que é feo, ou que é idioma de peisanos e de xente humilde, ou que semella ordinario. Istes galegos son os que queren aparentar de señoritos, sin saber que hoxe os verdadeiros señoritos, os estudantes, e toda a xente culta de Galicia, teñen orgulo de falar o noso idioma.

Ademáis, os galeguistas, e todos os que estudaron algo, saben que o galego é unha das linguas máis fermosas que se falan no mundo, e saben tamén que, dende o século XII ao XIV, falaban e escribían en galego os reis e as persoas principais, e que o galego foi a primeira lingua poética, na que se escribiron os cancioeiros que son admiración de todos os homes cultos, e que en galego escribiron: Pastor Díaz, Rosalía, Curros, Pondal e todos os nosos grandes poetas do século pasado, como agora escriben tamén en galego tódolos poetas novos e tódolos homes de valer.

Pero aínda que o noso idioma fose cousa nada máis que de peisanos e xentes humildes, os galeguistas falarían igual e terían orgulo dil, porque abonda con que sexa noso, e ademáis é o signo que nos diferencia dos demais pobos.

E non soio se debe falar en galego, senón que se debe tamén escribir en galego. Os galeguistas din que se deben escribir en galego os periódicos, os letreiros das tendas, os nomes das calles, e tamén os documentos públicos de todas clases.

En fin, os galeguistas queren que en Galicia o idioma galego valla tanto como o castelán e sirva pra as mesmas cousas, e se lle teña tanta consideración como ao castelán, e que nas escolas se adeprenda tamén a ler e a escribir en galego, porque o galego é a nosa lingua, e os maestros, os xueces, os notarios, os rexistradores, e

Ideas que defende e fins que se propón o Partido Galeguista (1933), 6-10.

todos os empregados do Estado deben sabelo, pra entender ás nosas xentes, que son as que lles pagan.

Así non habería que pasar pola vergonza de que calquera distes empleadiños que viven á nosa conta poda insultarnos, na nosa mesma Terra, cando lles falamos en galego, que é a nosa lingua, decíndonos que falemos “en cristiano”.

Claro está, isto fano, porque nós temos a pouca vergonza de consentilo, como se consentísemos que na nosa mesma casa insultasen á nosa familia e ás nosas cousas, e, ademáis, porque os tales son uns ignorantes que nin xiquera saben que en galego se escriben libros que son moi estimados polos sabios do estranxeiro e tamén polos de Castela, que non os deixan de ler porque vaian en galego, senón que os homes que estudian lenos e compréndenos ben. E aínda hai estranxeiros que estudan a lingua galega, como sucede nas Universidades de Alemania, que é un dos pobos máis cultos.

Algúns din que si todos falásemos e escribísemos galego, cando os casteláns viñesen eiquí terían que aprender a nosa lingua. Eso sería o natural, sobre todo si veñen encargados polo Estado de desempeñar calquera emprego. Si hai estranxeiros que a deprenden, máis natural é que a deprendan iles.

Non é que os galeguistas queiran desterrar o castelán de Galicia. Ao contrario, queren que todos os galegos o sepan ben, pra que ninguén poida rirse diles cando o falen. Mais pra isto compre que llo ensiñen ben, e non poden ensiñarlllo os mestres que empezan por non saberen o galego. E queren tamen os galeguistas que os alleos que veñen a Galicia se decaten de que si os galegos, ademáis de falar a nosa lingua, sabemos a diles, é porque somos máis cultos e superiores, e polo tanto sepan que deben mirar a nosa lingua con respecto.

Tamén hai quen di que o galego que escriben os galeguistas non se comprende ben, porque non é igual que o que fala a xente, e porque se asemella ao portugués.

O primeiro sucede tamén co castelán, pois o castelán que se escribe nos libros e nos periódicos tampouco é igual que o que fala a xente de Castela, e hai moitos casteláns aos que tamén lles custa traballo comprender ben o que se pon nos libros e nos periódicos a pesar de que a iles enséñanlles na escola a ler e escribir en castelán, mentras que a nós non soio non nos enseñan a ler e a escribir en galego, senón que o Estado si poidera faría que ninguén falase nin escribise na nosa lingua, porque sabe que cando un pobo como o galego non deixa de falar nin de escribir o seu idioma é que aínda non se deixou someter de todo, e calquer día pode rebelarse pra que se lle conceda a liberdade que lle foi quitada contra a súa vontade. É claro que ao Estado isto non lle convén.

Ademáis, como os que escriben en galego tratan de moitas cousas cultas e centíficas das que non se adoita falar a diario nas conversas da xente, teñen que botar man de palabras galegas que se deixaron de usar, pero que se usaron noutro

tempo, e estas verbas non son coñecidas de todos. Pero esto pasa tamén nos outros idiomas. Hai moitos casteláns que non entenden os escritos de Unamuno, de Ortega y Gasset, de Valle-Inclán e outros escritores que escriben en castelán.

Que o galego se pareza ao portugués non ten nada de particular, porque o portugués non é máis que o galego un pouco modificado; de maneira que tense de parecer por forza, e non é estrano o que se pareza.

Tamén hai quen pensa que a idea que os galeguistas defenden de falar e escribir en galego é contraria á creación dunha lingua universal. Os tales están completamente trabucados. Os galeguistas, según queda indicado, predicán que se emplee a lingua galega, pero queren que todos os galegos poidan saber tamén ben o castelán, tendo mestres que entendan o galego e poidan así corrixir os defeitos. O día que houberse unha lingua universal, os galeguistas serían os primeiros en dicir que nas escolas, ademáis de ensinar o galego se ensinábase tamén esa lingua.

O que pasa é que o Estado o que quixera, como xa se dixo, era que abandonásemos a nosa lingua e que non adprendésemos ningunha máis que o castelán, polas razóns que antes se explicaron.

13. LA LENGUA GALLEGA Y LA LUCHA POR LA CULTURA EN GALICIA. RÉPLICA A UNAMUNO

Eloy Luis-André

El galaico-portugués representa, como lengua cultural de carácter mundial, hablado en Europa, África, Asia y América, la de una población total de 60 millones, superior, por tanto, al italiano, al francés y al rumano, y escasamente inferior al castellano, en España y en América. Si por el continente tiene el valor de lengua mundial, por el contenido o calidad, diremos que es la lengua de Camoens, de Guerra Junqueiro, Eça de Queiroz, Camilo Castello Branco, Curros, Pondal y Rosalía, con una literatura exuberante, sobre todo en el siglo XIX y en Galicia particularmente, con inaudito renacimiento, en el siglo XX.

El mapa lingüístico de la península ibérica, distribuída en dos Estados y naciones soberanas (España y Portugal), cuya soberanía en nada se cercena con los hechos y valores de la cultura, está distribuído en la siguiente forma:

	Millones
Grupo atlántico (galaico-portugués)	11
Grupo central (castellano-aragonés)	14
Grupo catalán (comprendiendo el valenciano y el mallorquín).....	4 ½
Grupo vasco-navarro	1

Exactamente las cifras son, según el censo de 1920, las siguientes: para Galicia y Portugal arrojan 11 millones, comprendiendo la población gallega que vive fuera de Galicia y 8383545, comprendiendo solamente la población vernácula; para Castilla y Aragón 13 806 179; para Cataluña, Valencia y Mallorca 4492078, y para el país vasco 1122345.

Galleguismo. Lucha por la personalidad nacional y la cultura (1931), 438-442.

El problema del pluralismo lingüístico está planteado en todos los pueblos de Europa.

Las naciones más hechas (Francia, Inglaterra y Alemania) lo tienen también. En las más perfectas, como Suiza, conviven fraternalmente el francés, el italiano y el alemán. En Bélgica, pugnan el francés y el flamenco, sin mermar en nada la unidad nacional belga.

La lucha por la cultura en el dominio lingüístico adquiere algidez en España, sobre todo en Cataluña y el País vasco, y empieza a revelarse en Galicia. Cualquiera que sea el resultado de esta lucha, el futuro Estado nacional de la segunda República, no podrá negarse a la realidad inexorable del hecho vivo, de la pluralidad de lenguas, dentro de la República Española. Y no se resolverá el problema pretendiendo arrancarlas del alma de los pueblos, que los crearon y en ellas moldearon su espíritu, porque esa sería la peor de las tiranías. Y, además, no hay tiranía posible para el alma. Es inconcebible que un pensador y un filólogo como Unamuno defiendan sin razones el monopolio lingüístico del castellano; anuncia la muerte del vasco, siendo vasco, y niega al catalán el título de lengua. El catalán en la simbiosis de lucha y selección con el castellano en nueve siglos conservó su mapa lingüístico intacto. El castellano y el catalán en el siglo XII se parecían más que hoy.

Hay que aceptar los hechos como son; además, con el firme convencimiento de que una cultura políglota en España no es incompatible con una vida nacional, orgánicamente integrada en federación viva, no pactada, por sistemas y órganos vivientes de cultura, que tienen individualidad propia, dentro de la comunidad española. La lucha por la cultura para la hegemonía lingüística no podrá impedirse desde la *Gaceta*, ni desde el Poder; y el resultado final favorecerá a aquella lengua peninsular más apta, para la sobrevivencia y para servir de reóforo a los valores peninsulares que han de aportarse a la cultura universal. Pero una cosa es la selección y la lucha como proceso de lenguas que conviven y otra cosa pretender, como Unamuno, matarlas con un artículo de fondo. Esa arrogante afirmación sintética *a priori*, por ser gratuita, no merece la discusión. Sea Unamuno o quien sea, quien la haga.

El amoroso empeño con que cada cual cultiva el propio huerto no podrá impedir que en él se marchiten las flores que no resisten el ambiente o que nacen para morir en un día como el cactus. ¿Pero con qué derecho se decreta la muerte de lenguas milenarias? Es temeridad querer prever el porvenir. Pero hay que dar igualdad de condiciones a la lucha y selección por la cultura lingüística. El castellano nada tiene que temer del vasco y del catalán si sabe organizar los valores de su vida espiritual, virando en redondo de la ruta formalista, conceptista y culterana, que se trazó desde el Renacimiento, dejando de ser lengua de gente de

cuartel, de púlpito y de casino o de academia, y adquiriendo dinamismo creador. Vascos hay en Francia y también provenzales; hay también bretones: y Francia logró la hegemonía del francés no por la autocracia de Luis XIV sino por el genio de Voltaire, de Bossuet, de Víctor Hugo y de Rousseau. Triunfó París con su cultura, no la Corte de Versalles. Nada tiene que temer el castellano del vasco y del catalán, dos minorías lingüísticas respetables en el mapa peninsular, pero aisladas, ahogadas, en la convivencia con el francés y el italiano, que lograron hasta hoy una superior literatura. Si se sobreponen a ellas en el porvenir, mejor será para España, más saldrá ganando la República. ¡Ojalá tuviera Cataluña un Mistral o un Dante, compañero de Cervantes y Camoens!

El problema cambia de aspecto tratándose del galaico-portugués y el castellano. En el siglo XII hubo cooficialidad en ambas lenguas; en el siglo XVI volvió a haberla y bien lo prueban Gil Vicente y Camões, escribiendo en galaico-portugués y castellano. El galaico-portugués y el castellano son las dos únicas lenguas peninsulares culturales de carácter mundial, pluri-continental. El esplendor que logró la literatura catalana es plétora o euforia de cenestesia vital, sobreexcitada por una polarización de la vida económica peninsular en Cataluña y principalmente en Barcelona, que ha conseguido convertirse en el centro de gravedad económica de España en el siglo XX, a pesar del desfavorable emplazamiento para la actuación. Pero ello data ya desde los Reyes Católicos, cuya política de favor a los puertos de Barcelona y Sevilla siguieron los Austrias y, con alguna excepción en tiempo de Carlos III, continuaron los Borbones; y cuya apoteosis culminó en las dos últimas fracasadas exposiciones del último y execrable Borbón. Este esplendor puede ser efímero o puede persistir. Ojalá así sea. Pero al colocarse las lenguas peninsulares en el mismo plano de un derecho común a la vida, de igualdad y libertad para la lucha por la cultura, las condiciones naturales y la ley de herencia y los mismos valores de la cultura favorecerán al castellano y al gallego, sin herir de muerte al catalán ni al vasco. El gran escritor mejicano, Vasconcelos, prevé en su teoría de la *raza cósmica* la necesidad de la cooficialidad de estas dos lenguas en América, haciendo obligatorio el aprendizaje del portugués, hijo del gallego, a las repúblicas de habla castellana y viceversa, el castellano al Brasil. ¿Lo sabe Unamuno? Si lo sabe, se lo calla. Así, pues, galaico-portugués y castellano serán las dos lenguas oficiales, cooficiales, en la América española. ¿Y por qué no también en España? ¿No representan en España aproximadamente lo mismo con una diferencia de unos tres millones? ¿No es España viejo solar de la Nueva España, de la América española, integrado por dos estados ibéricos?

En Galicia mismo, el castellano, a pesar de ser la lengua oficial, es la lengua de una minoría de funcionarios que, en las ciudades, las villas y las aldeas, la imponen a la masa de población campesina que representa más del 80 por 100 de población

total. Más lógico sería que estos funcionarios aprendiesen gallego para llegar a la mutua comprensión, para conversar con nuestros paisanos, que obligarles a éstos a hablar un castellano que nadie les enseñó. Hablarles en castellano a ellos, que apenas saben balbucirlo, es recordarles su condición de parias y de esclavos. Es hablarles en lengua de conquistador y de extranjero. Nada diremos de esos falsos gallegos, de esos mestizos, de esos señoritos vendidos, que se avergüenzan de hablar gallego, considerando una ordinariez hacerlo entre personas cultas. Esos ignoran, que el Rey Sabio dialogó con la Virgen en gallego, y que en gallego está escrito el poema *A Virge do Cristal*.

El primer derecho que asiste a un pueblo es el de recobrase íntegramente en la posesión de su lengua, que es el diagrama espiritual de su personalidad y de su cultura, el inventario de su patrimonio colectivo. Nada consiguió Galicia con la República si tiene que darle vivas en castellano. Esa República, esos vivas, salen de la garganta, pero no nacen en el corazón ni se engendran en el alma. La lengua es a la vez cuerpo y espíritu del alma colectiva. Es el denominador común de todos los valores de cultura de una comunidad. Es el gran poema fraguado en el hogar de los siglos y moldeado en el yunque de la historia por todas las almas, hermanadas en él y en él fundidas como gotas de agua en la inmensidad del Océano. En el habla vernácula está el grito primitivo de la selva, en los prenilunios célticos, para crear la oración, y están los ayes de la madre, que recoge el último beso del hijo que se va. En el gallego, para un gallego, está su pasado, su presente y su porvenir. ¡Ecos de la madre tierra, voces del cielo de nuestros ideales, sinfonías bravías de nuestro Océano! Cuando lo modula en plenitud de posesión de alma es cuando de veras se siente libre y hermano el *petrucio*. Cuando dialoga en castellano con los otros, con los extraños, con los orejos y los fenicios, teme, se empavoriza y alucina. No es dueño de sí mismo, no es él mismo. Se hace señor de sí mismo, sólo por el habla, que sale de la conciencia, como el agua serena del puro manantial, sale de la fuente; y hace que el hombre adquiera conciencia de que su pensamiento, sus afectos y su voluntad, su libre voluntad, actúan en el propio señorío de su ser.

El niño que no puede hablar con su maestro y con su madre en gallego, ni elevar sus preces a Dios en gallego, que ve su hogar lingüísticamente dividido, hablando los padres en castellano en el comedor y los criados gallego en la cocina; el campesino que tiene que cumplir leyes redactadas en un idioma que le imponen, pero que no le enseñan, y declarar en los Tribunales, con previa traducción del testimonio y de la pregunta que atestigua, y contratar y obligarse en castellano, ignorando el valor de los términos que le atan para la convención; el pueblo que ve una minoría de hombres de villa y de ciudad hablando en un castellano imperialista y despótico, muy distinto en su melodía y en su valor espiritual de aquél de sus sagrados soliloquios, “en los que cabalgando en el dolor —como dice el

místico alemán— busca con ansia su verdad”, indudablemente han de sentirse deprimidos, vejados, envilecidos por un régimen *bilingüístico*, que nace de la violencia y no del amor. Cinco siglos lleva el castellano imperando oficialmente en Galicia; y hasta la fecha sólo ha conseguido arraigar en el mundo oficial, con un censo que apenas pasa de medio millón; en el mundo oficial y burgués de las ciudades y de las villas. En cambio, en las veinticinco mil aldeas vibra una sola alma y late un solo corazón, tomando cuerpo en el poema vivo y secular de nuestra lengua gallega, en el *Verbo*; es decir, en el pensamiento hecho acción, en alas del amor guiado, *verbo*, que encarna en nuestra conciencia actual, nuestra conciencia histórica y todas las reivindicaciones y los genuinos ideales del galleguismo en el porvenir. En la lengua ha de afirmar su personalidad libre este pueblo libre. Si el Poder constituyente gallego no logra legislar en gallego para la hermandad, gozará de una libertad otorgada, no lograda por esfuerzo y señorío de lucha y de trabajo.

El primer deber de las Irmandades da Fala es libertar el habla del monopolio de una lengua que hasta hoy sólo logró hegemonía política, pero no real. El bilingüismo real en que vivimos en Galicia ha de lograr categoría oficial. Restringirlo a las escuelas maternas y primarias, como lo que se otorga ahora a Cataluña, es poca cosa. Galicia tiene la misión providencial de hermanar en libertad e igualdad y en la necesidad común de aspiraciones al pueblo castellano y al pueblo portugués, que se aborrecen por incompreensión; y lograr una solidaridad peninsular, que respete la sagrada soberanía de Portugal, sin miedo al más leve asomo de imperialismo que provenga de las mesetas. Galicia ha de unir en su seno maternal a dos pueblos grandes; y el habla ha de ser el vehículo del amor y de la comprensión para ambos. Cuando vea Portugal que su propia lengua adquiere categoría oficial en España, ¿qué recelo ha de tener para integrarse en una “Anfictionía hispánica” que respete íntegramente su libertad nacional? ¿Cómo puede mirar con buenos ojos a los hombres de España, si ve que hay en España un pueblo hermano espiritualmente oprimido, como Galicia, cuya lengua se quiere borrar del mapa lingüístico de España? Porque todas las libertades son nulas sin la libertad de la lengua, que es el vehículo de la libertad del pensamiento y de la voluntad y el cauce secular de la cultura espiritual de un pueblo, que ha de fraguarse en libertad. No hay pueblo libre con el pensamiento y la voluntad espiritualmente aforados a una lengua extraña. La primera condición de un *petruciado*, real, efectivo, no meramente nominal, de lentejuelas, no mera gallegada oropelesca de “*Lares gallegos*”, gallegos sólo de nombre, es la preconciencia de la libertad integral del individuo, libremente por él pensada en su lengua y en su lengua comunicada a los demás. Toda manifestación de voluntad deja de ser plena si ha de ser traducida. La lengua intermediaria, al traducir el pensamiento y la voluntad, ya los traiciona por leve que sea el empeño. Para crear una cultura libre, con espontaneidad, con

verdad, con pureza, con vigor, con fuerza, con lozanía y con inagotable fecundidad en sus valores, hace falta libertad de espíritu. El espíritu no puede volar sino con alas de la propia lengua a través de los cielos de la propia tierra. Para ser caballero del ideal —como dice Nietzsche—, hay que saber seguir el canto y el vuelo del ruiseñor soberano, de su vuelo y de su canto. “Una cultura —dice Sprengel—, en su sentido más elevado, ha de ser nacional, como fué la de los griegos y es la de los franceses e ingleses”...

Y más adelante prosigue: “Sin duda alguna, la lengua de una nación es la expresión más amplia, más profunda, más fuerte de su carácter; la forma plástica más genuina de todo su pensamiento, sentimiento y voluntad”... “En la lengua se realiza la gesta poderosa de una nueva creación de la vida.” Alemania no habría logrado su unidad política, como pensó Grimm, sin la unidad espiritual de la lengua. Las investigaciones de Wundt y de la moderna psicología experimental y colectiva llevan al mismo resultado. El lenguaje no sólo es una herencia, una tradición, es un imperativo de trabajo, una energía que mantiene el alma del pueblo —como afirma Guillermo Humboldt— en perpetuo devenir: es un caudal que se agranda con el trabajo espiritual de las nuevas generaciones; y que crece en ambiente de plena libertad o que se ahoga y sepulta por la mano brutal del despotismo. Por eso, sostuvo Herder en sus *Fragmentos*, publicados en 1867, “que el mayor mal que puede infringirse a una nación, consiste en despojarla de su propio carácter robándole la genialidad de su espíritu y su lengua”. Y Fichte, en sus *Discursos a la nación alemana*, pronunciados en 1808, mantuvo la tesis de que para crear una cultura nacional hay que hacerlo en la propia lengua nacional. Lo que se transmite en lengua extraña se aprende. Lo que se transmite en lengua materna se vive. El maestro comulga con sus alumnos cuando enseña en lengua nacional; y predica o evangeliza cuando lo hace en lengua extraña. ¡Qué estéril es la enseñanza que sale muerta de labios del maestro! Será fuente de saber, nunca de vida. ¡Desgraciadas las generaciones nuevas, condenadas a vivir castradas, impotentes y estériles para la vida espiritual por haberseles cortado las alas del alma! ¡Ay de los pueblos que se dejan arrebatarse su lengua! Pensemos como gallegos ahora que está sobre el tapete el hecho vital de recobrar nuestra personalidad en esta histórica hora; pensemos en hacernos dueños del propio lenguaje, alfa y omega de todos los derechos de libertad espiritual y postulado de nuestra cultura nacional. No pedimos gracia, sino que se nos deje usar y disfrutar lo que ya es nuestro por derecho justo, natural, inmanente, vivo, eterno, irrenunciable. Nosotros no seremos nosotros si no sabemos sentirlo, pensarlo, quererlo, vivirlo y expresarlo en gallego.

14. VALORIZAZÓN POLÍTECA DA LÍNGOA

Álvaro das Casas

Un dos máis fondos problemas que neste intre galego latexan na nosa concenza nazonalista, é o que se refire á língoa.

Dunha parte xurde aisiomática e imperativa a obriga de falala: por mantela nos seus prestixios literarios, pra contribuíre ao seu desenrolo e restabrecimento, como demostrazón da nosa persoalidade racial, e como lexítemo orgulo da nosa diñidade de pobo; da outra, a realidade, máis forte que calesqueira razonamentos, amosra que moitas vegadas o esforzo non é todo o fecundo que debera por inegabre incomprensión. O galego, de emprego eisclusivo no noso país hastra os reises católecos, caíu despois de tal xeito que cando rexurdíu, nos comenzos do dazanove, aparéz cativo, esmirrado, tinguido de abondosos localismos e fondas difrenzazóns, enlodado de barbarismos e crebado na súa forte unidade doutrora.

Debemos falar neste galego de fronteira, pra a maor comprensión das xentes? Debemos falar un galego literario e centífico, aínda que non se nos entenda ben, que restabreza as formas primeiras e renove o idioma co zugo do seu propio cerne? Debemos falar nas aituazóns populares en castelán, reproducindo o roteiro do pobo irlandés que fixo a súa propaganda emancipadora en língoa estrana, co-a arela da máisima efectividade? Debemos, ao escribir, suxeitarnos no posibre ao xeito portugués pra alongar os lindeiros da nosa xeografía idiomáteca?

Eu entendo que este problema do idioma, o maor, o máis rexo, o máis xurdio dos que temos pranteiados diante nós, percisa sere abranguido con moito tino e suxeitado a unha certa táctica na que non se reparou e meditou dabondo; esta é unha responsabilidade que nos abafa e pra probala, en boa parte, abonda con sinalar que aínda non soupemos espertar —e refrome xa aos meios máis inteleituás do noso pobo— unha preocupazón verdadeira en col destes estudos: nen temos unha boa gramáteca, nen temos un bón dizonario, nen soupemos conquerir que as entidás máis chamadas a elo —e pol-o tanto as máis responsabres— encomenzasen a tarefa da súa pubricazón.

Alento 5 (1934), 87-90.

En primeiro termo coido que deberíamos suxeitarnos no posibre ao portugués, tanto máis que na maor parte desta posibilidade ficaríamos máis dentro das nosas formas orixinarias: Deus por *Dios*; mai por *nai*; perto (cerca) por *preto* (que ten outra siñificazón: *negro*); sinos por *campás*; xanela por *ventá* ou *fiestra*; etc., etc., e mellor ainda si nos suxeitássemos á ortografía lusitán; centíficamente este é o noso camiño, e políteca i-económicamente os nosos éidos eistenderíanse nun dos máis vastos mundos lingoístecos. A este respeito sería moi comenente unha xuntanza de filólogos lusitáns e galegos que unificasen, no posibre, as nosas língoa.

No que se refire ao emprego do idioma, é un pouco máis complicada a custión pol-a imensa cantidade de poboazón estrana, xa misturada co-a nosa, que ainda se mantén inadaitable: os cataláns, os fomentadores, chegados á nosa beiramar dende os fins do dazaoito, soupéronse galeguizar na sua casi totalidade, mais os sorriáns e os maragatos, éstos chegados en proporzóns eistraordinarias, mantéñense ainda como nas primeiras xornadas do éisodo. Estas xentes, pol-as suas fortunas, supoñen hoxe a maor infuenza na nosa Terra, e, ainda na posibilidade de asimilalas ou de vencelas, convén —é imprescindible— manterse con eles en conversa. Sexamos infreisibres no emprego do idioma: no libro, destiñado sempre a xentes dunha certa outura mental; na confrenza de tipo académeco, sempre de oíntes escolleitos; nas cartas e calesqueira relazóns familiares ou sociás, e alí onde a fala supoña unha decrarazón ou ratificazón dos nosos prestixios nazonás. Mais na aituazón políteca, en troques, entendo en verdade que son moitas as ocasións nas que é comenente o emprego do castelán pra atinxir a maor eficaza nas nosas labours; entón o idioma é simpresmentes un vieiro d-eispresión ausolutamentes independente das ideas que andamos a pôr en razonamento. En calqueira caso o idioma, nos pobos como o noso nos que é froito eispontáneo da coleitividade, non supón eispresión ou decrarazón políteca, hastra o eistremo de que temos de ademetir o caso de que poidan eispresarse en galego, non xa ideias antinazonalistas, sinón simpresmentes preocupazóns decraradamente antiautonomistas.

Aspeito da maor trascendencia é o impôr o idioma nos máis enlevados meios sociás, afastando a vergoña de que a maoría das nosas mulleres empreguen língoa que non son a nosa porque nela síntense como en situazón de rebaixamento. Non son poucos —confesémolo dôridos— os que se gaban de terse imposto púbricamente co-a fala sen reparar que ainda teñen por facer sua vitoria nos propios fogares; de non empregar dende a tribúa senón o galego, esquecendo que nas suas relazóns familiares máis íntimas non-o empregan. Xeralmente estes homes, vencedores na rúa e vencidos no casal, non se decatan por acaso que moitas vegadas unha intransixenza —máis na aparencia que no fundamental— esperta reaizóns opostas ás que se desexan conquistar e que unha loita pol-a galeguidade é sempre, sempre, unha loita apostóleca na que se teñen de pôr en movemento forzas

centrífogas e non centrípedas, na que se ten de xuntar e non de espaxer, na que se ten de xunguir ao pobo nun vencello e nunha concenza en que a líncoa é —aínda que o primeiro— soio un aspecto. Trabucadamente fíxose da líncoa tema de loita e non campo de loita, e os nosos nemigos —como é lóxico— combatiéron as nosas verbas sen adiantarse a cismar nas nosas ideas que acaso poideran convencelos. Xa se falou *infreisibrementes* en galego contra o arredismo, i-esta anéidota supón, na mellor circustanza, a siñificazón dunha táctica.

Outro aspecto interesante do pobrema é a unificación que intentou, con moi atinadas bases, o insiñe Pauliños Pedret. Entendo que debe empregarse o idioma unificado en todol-os traballos anónemos ou de redaizón, mais non nos siñados pol-os nosos escritores. Un escritor é sempre un faitor no enriquecemento e desenvolvemento dunha líncoa: ten o seu estilo, fai á súa maneira, i-elle líceto hastra a invención de verbas novas sempre que se suxeiten aos principios filolóxicos fundamentás. O caso é moito máis notabre en intres de amplo renacemento, como agora na Galiza, no que se está a facer, de feito, un novo tempo ou un novo ciclo idiomático.

A líncoa, díxose, é a i-alma dun pobo; é o orgulo dunha cultura; é o cerne do grande árbore nazonal. Mais eu digo tamén que unha líncoa se non é a eispresión dun estado de concenza colectiva, se non ten unha valorización loitadora, sinón é, cando menos, un racional estado defensivo, é simpresmentes un feito biolóxico que pode supôr moito na proieición históreca dunha raza, mais pode non supôr ren no seu porvir. Pra min, no caso noso, no caso dos pobos que loitan por reconquerir a súa persoalidade, non é un feito étneco: é unha vountade; non é un efecto: é unha causa. Empreguemos o galego, pro de tal maneira, que os nosos oíntes perceban en nós o orgulo e a forza de manter nosos dereitos de homes, non a cativeza dunha necesidade. Que ouvíndonos os uns síntase diante un pobo na seguranza de sí, os outros diante unha cultura certa dos seus vieiros, os máis diante dun pulo rexo de rexurdimento, e todos na lediza agarimosa dunha fala rica, fermosa, atraínte; endexamáis diante unha reaizón de inferioridade, un tópicos de partido ou a cobardía de refuxiarse nunha trincheira por non ter folgos pra loitar en campo aberto. A fala, digo, non é un fin senon un meio; é pol-a súa natureza eispresión, e cousa moi diferente é o que ten de eispresarse.

15. FAI UN ANO QUE GALIZA FOI RECONOCIDA COMO NAZÓN EN BERNA POL-O CONGRESO DE MINORIAS NAZONALES

Vicente Risco

Fai agora un ano que Galiza ingresou, por medio do Partido Galeguista, no Congreso de Minorías Nazonales da Europa.

O feito, ocorrido en Berna o ano derradeiro, tiña o valor de declarar por primeira vez ante o mundo que Galiza é unha Nazón perfectamente diferenciada sometida a un Estado que non é o seu.

O Partido Galeguista pudo conquistar que tan importante feito se produxese de pois que o Segretario Xeral do referido Congreso visitou a nosa Terra pra se cerciorar persoalmente da existencia do noso problema diferencial.

Parécenos que, con motivo de cumprirse un ano do ledicioso acontecemento, debemos honrar as páxinas de *A Nosa Terra* traendo a elas a memoria que, primeiro en galego e despois en alemán, leu ante aquel Congreso o enviado galego.

Iste documento produxo no Congreso de Minorías unha grata impresión motivando que o representante galego fose recibido ao día seguinte pol-o Presidente da Sociedade de Nazóns, e un extracto do mesmo foi reproducido en todol-os grandes xornás do mundo, con escándalo —claro— dos fariseos.

O Partido Galeguista pode honrarse de haber dado a súa Terra a categoría internazonal que deica agora non tiña.

Irmáns: ¡Ei, Terra!

I

O terreno aitual da Galiza ten unha larganza de 29 153'39 km. cuadrados.

Situado no recuado N. W. da Península Ibérica, forma, co-algunhas terras adjacentes de León e Portugal, unha región natural perfectamente caracterizada: pol-a súa situación geográfica antre os mares Cantábrico e Atlántico, pol-a

A Nosa Terra 349 (1934), 1 e 3; 350 (1934), 1.

unidade de releve, pol-o crima tépedo e choviñento, pol-a vexetación vizosa, pol-a superpoboación, pol-a súa arquitectura granítica, as liñas dondas e a tonalidade verdecente da súa paisaxe.

II

Galiza mantén atualmente unha poboación de 2 300 000 habitantes. O fondo d-ista poboación está formado, pouco mais ou menos, pol-os mesmos elementos que compoñen a de Irlanda, Gales e a Bretaña: unha antiga raza que hoxe os antropólogos chaman *raza oucidental*, que recibeu no século VI enantes de Cristo unha forte inmigración céltiga, aumentada cando os Celtas do centro da Hespaña foron arrempuados pol-os Iberos. O conxunto estaba, á chegada dos Romanos, —como se comproba pol-a arqueoloxía e a toponimia— inteiramente celtizado en língua e cultura.

O influxo germánico foi tamén eiquí moito meirande que no resto da Península, pois chega en tres avances sucesivos: primeiro, cos Suevos e Vándalos; despois, coa conquista visigoda; e, por fin, pol-a inmigración de godos que se viñan acochar da invasión musulmán.

O elemento román, o elemento ibérico, o elemento semítico (judeus e mouriscos) son pouco apreciábeles.

A poboación galega estaba constituída no tempo do seu esplendor —séculos XI, XII e XIII— por unha gran masa céltiga de peisanos, á que se sobrepuña unha nobreza feudal germánica. Gran parte d-ista nobreza chegou a desaparecer, e seus restos, coa que se ergueu no seu canto no século XIV, emigrou cara outras terras da Hespaña (como que na nobreza galega recrutáronse as mais grandes Casas hespañolas) e quedou predominando o antigo fondo céltigo, pois a mór parte da nosa pequena nobreza rural (os fidalgos) semella saída d-ista camada étnica.

III

Os galegos aseméllanse aos pobos céltigos na súa vida e costumes, e mais aínda, se cadra, nos rasgos fundamentás do carakte nazonal: o temperamento lírico, o idealismo romántico, un especial e agudo sensocrítico, o senso da natureza que se sinte como vivente, i-en correspondencia cos nosos sentimentos, o amor apaixonado do fogar e do chan natal, e, ao mesmo tempo, certa insatisfaición d-ista vida e unha cobiza do lonxano e do imposíbele, a alternanza do humor antre a ledicia barulleira e a silenzosa melenconía, e, por fin, o humorismo natural da raza.

Psicología de introvertidos que espricaría moitos acaecimentos da nosa historia.

IV

GALIZA perdeu o seu antigo idioma céltigo, como aconteceu nas Galias. Non queda d'íl mais que algunhas toponimias, moitos nomes de lugar, de persoas e de deuses conservados nos escritos antigos e na epigrafía, e algúns vocábulos soltos, viventes na fala aitual.

Galiza fala hoxe un idioma neolatino, da mesma orixe que o portugués, co que conserva unha estreita semellanza, que chega ás veces á identidade. Aponse o entorgamento do latín antre nós á propaganda do Cristianismo, que, asegun a nosa tradición nazonal, recúa deica os tempos apostólicos.

O idioma galego —empregado na fala corrente probablemente ja no século VIII— empeza a ser empregado nos documentos dende o XII. N-iste mesmo século encomenza a literatura galega. Unha corrente lírica nativa, fecundada logo pola infuenza provenzal, cría unha rica escola de trovadores, á que pertencen tamén varios reis de León (Alfonso IX), de Castela (Fernando III, Alfonso X), e de Portugal (Don Diniz), e na que alternan os géneros populares cos cortesáns. A literatura galega dura deica fis do século XV, no que cede diante da infuenza crecente do castelán ao ser iste adoutado pol-a Corte, en cuio idioma non escribe ningún gran literato galego, senón somentes algún que outro erudito que o prefire ao latín. En tres séculos non se produz en Galiza ningunha obra de arte literaria.

O castelán foi imposto en Galiza, primeiro pol-os notarios encargados de redaitaren istrumentos públicos, que obedecen tardiamente a unha Ornanza de Alfonso X; logo, donde os Reis Católicos, pol-os funcionarios e oficiás do rei alleos ao País, e pol-os eclesiásticos e relixiosos tamén alleos, pois dende os Reis Católicos, a Eirexa áchase baixo da padroádego real, que propón os bispos e coengos, namentras que a reforma das Ordes de San Bieito e do Císter suxeta os grandes mosteiros galegos á obediencia de Castela. Despois ven a infuenza da escola e da recién formada Universidade Compostelán. Co-isto, déixase de escribir, mais non de falar, o galego. Nas outras clases, anque todos souperan e falaran correitamente o castelán, a súa fala familiar era, escrusivamente, o galego. Ista era tamén a língua das clases traballadoras e labregas. Mais o castelán era a língua oficial da administración, do exército, da Eirexa e de toda situación pública.

A guerra ao galego agravouse principalmente no século XIX por infuenza oficial, escolar i-eclesiástica. A burguesía das cibdades, na que figuraba moito elemento alleo ao País —funcionarios e tendeiros vidos de fora— colaborou aivamente na imposición do castelán, cuia usanza xeral (nin xiquera predomiñante) non pasou das cibdades.

Mais ao mesmo tempo producíase a renacencia do galego, encomenzando pol-a poesía lírica e logo pol-os contos e a literatura fohlórica e de costumes. Polo 1860, Galiza xa tiña dous grandes poetas na súa língua nativa: Rosalía de Castro

e Eduardo Pondal. Así e todo, deica o século aital, o labor centífico i-erudito, e aínda a mesma propaganda política regionalista, seguíase facendo case sempre en castelán. En troques, n-iste século o movemento, xa francamente chamado nazonalista, emprincipiou c-unha campaña a prol do idioma, iniciada pol-as Irmandades da Fala.

Ja no seu primeiro programa, de 1918, as Irmandades recramaban a cooficialidade do idioma galego e o seu ensino nas escolas, paralelamente co castelán. Craro está, que inútilmente.

Chegada a segunda República, Catalunya obtivo o bilingüismo, implantado por decreto do Goberno central, enantes de ter a autonomía. Un decreto semellante foi recramado pra Galiza pol-os deputados galeguistas sen que a súa petición fose atendida.

Estraoficialmente, é forzoso moitas veces, na escola, nas oficiñas e nos tribunás, acudir ao idioma galego, mais nen sempre se practica isto, nen tampouco nos casos administrativos e judiciás ofrece sempre garantía a tradución das deocracións dos interesados, citándose moitos casos de erro nas resolucións por descoñecimento do idioma galego por parte dos funcionarios e autoridades alleas ao País, aos que naturalmente non se lles exige ningunha coñecencia d-il.

En ningún grado do ensino primario, secundario, nen superior, se adeprende a llingua galega, nen se lle concede a menor atención, nen mesmamente á nosa literatura. Tampouco se adeprende geografía nen historia de Galiza, nen o dereito tradizoal, nen ren que se refira á vida do País. Un galego pode, sen sair de Galiza, chegar a poseer un títuo universitario que poña en condicións de poder exercer unha profesión liberal, sen saber absolutamente ren tocantes a súa terra. O caso dase mais adoito do que poidera pensarse. Quen algo queira saber tocantes a Galiza, ten que traballar pola súa conta, sen axuda oficial de ningunha caste.

Canto se leva feito n-istes anos de cultura galega é debido únicamente á iniciativa particular, e débese en primeiro termo ao Seminario de Estudos Galegos, que, fundado en 1923 por algúns profesores e alumnos da Universidade Compostelán, centralizou os traballos de investigación, inaugurando na nosa Terra a colaboración centífica. O Seminario chegou a lograr bastantes subvencións das Corporacións púbricas galegas, máis soio unha cativa axuda do Estado hespañol. A infruencia da súa xurdia laboura moveu á Universidade a orgaizar o ano derradeiro catro cursos libres, de 15 días cada un, de historia, literatura, idioma e geografía de Galiza, dos que somentes se realizaron os dous primeiros, c-un éxito extraordinario e inusitado no labor universitario. Cursos semellantes, por iniciativa dos Inspeitores galegos de primeiro ensino, realizou tamén a Escola Normal do Magisterio primario de Pontevedra.

Sobre facerse escrusivamente a base de castelán, e n-un total desarraigo do noso país, o ensino primario en Galiza ofrece outras deficiencias que o criterio uniformista do Poder central hespañol non semella querer resolver. Non somentes os rapaces saen da escola sen saberen lér nen escribir a súa língua materna, a língua que falan, senón que a súa instrucción é defeituosa, por non axeitarse á disposición oficial do curso —vacacións e horario— á vida rural galega, de onde resulta que a asistencia escolar é por forza moi escasa. Os pais precisan aos seus fillos pra axudalos en certos traballos e non poden mandalos á escola namentras ista non troque a distribución do tempo

V

Nen agora nen nunca, houbo grandes cibdades na Galiza. A inmensa maoría da poboación galega vive na aldea. Dos 2 300 000 habitantes da Galiza, somentes uns 400 000 viven en cibdades; os demáis viven espallados pol-a campía, xeralmente n-aldeias de casería agrupada.

O «habitat» varía según se trate da montana, da riveira o da veiramar. Toda a gente da aldea vive da terra e do gando. Algúns alternan con oficios mecánicos, exercidos adoito no País, ou temporalmente fora d-il, ou con profesións en comercio ambulante. Máis aínda a mór parte dos habitantes das cibdades (obreiros, pequenos industriás, tendeiros e comerciantes, funcionarios, profesións liberás, fidalgos) teñen terreos na aldea e precúranas directamente ou por medio de caseiros, ou danas en arrendamento.

O pobo galego é pol-o tanto un pobo de labregos. Os mariñeiros son tamén, os máis d-iles, labregos ao mesmo tempo. Non queda na Galiza outra nobreza que se erga por riba da clás media, nen tampouco hai unha clás capitalista opulenta.

D-eiquí o apego ás sobrevivencias ancestrás.

O núcleo social, na aldea como na cibdade, sigue sendo a familia, que conserva unha grande cohesión. A esprotación agrícola e gandeira é eiquí de tipo familiar e téndese á pervivenza do lazo familiar por medio de institucións de dereito consetudinario, das que a que a máis notabre é a chamada “compaña familiar galega”, asociación dos membros da familia que esprotan en común as terras, vivindo e comendo todos na mesma casa do seu produto.

A esprotación familiar das terras de pequeno cultivo constituie un todo cumprido, un pequeno mundo económico: terras de pan e de patacas e outros tubérculos, pequena horta, lameiro pra mantel-o gando, monte pra estrume, touza pra a leña, e, se a terra é de viño, unha viña que ao menos dea pra o gasto da casa; unha ou máis cabezas de gando vacuno co que traballan a terra, aproveitan a leite e o esterco e venden as crías; un ou máis porcos e algunhas pitas. Quitando

o vacuno, isto todo precúrase pra comer e véndese o que sobra. A mantenza na aldeia consiste en leite, caldo, patacas, touciño e froitas principalmente.

Da suma d-istas economías familiares, resulta pra Galiza un complexo determinado da seguinte forma: abondeza de productos naturás agrícolas, dos que exporta patacas e castañas, tendo en troques que importar graos; gando vacuno, que é a súa primeira fonte de riqueza, abastecendo deica agora de reses en vivo os maores mercados da Hespaña; o de cerda, do que exporta jamóns, e máis a pesca e as industrias de salgadura de peixe, do que son base os eiscelentes portos naturás con que Galiza conta. Podería esprotar tamén en abondo e con grande rendimento os cultivos froitás e de horta; as industrias de queixos, manteiga e derivados do leite; as de encurtidos e demáis aproveitamentos de restos de reses; a elaboración de viños finos de mesa; as pequenas industrias rurás, especialmente de tecidos, i-encaixes, e ceicais tamén o cultivo de plantas manciñeiras, de sementes seleccionadas, e outros. Hai tamén quen pensa que a mineiría podería dar resultado na Galiza.

Por riba da familia, a agrupación social natural é a parroquia, proseguimento de antigo clan pre-román. En cada unha, pol-o xeral os *veciños* (cabezas de familia) tratan os seus asuntos en asamblea (concello) convocada caseque sempre co sino da eirexa. Sole ter servizos comúns importantes: fornos, muiños, eiras, pastoreio en común, rogas e axudas, ou sexa, troque gratuito de servizos para as operacións agrícolas. Nas zonas marítimas, hai tamén curiosas institucións de comunalismo para a pesca. Adoita haber tamén aseguroamento mutuo de gando, colleitas, etc.

Ningunha d-istas institucións está recollida, nen xiquera recoñecida polo dereito hespañol, de cote uniformista. O Código civil de 1889 pasou o seu raseiro nivelador por riba das máis d-elas, que cando se siguen practicando é por tanto d-un xeito extralegal, sen garantía xurídica, fiando somentes na boa fé.

As provincias Vascas, Aragón, Catalunya, Valencia e Baleares conservaron o seu dereito foral. O de Galiza non foi recoñecido, principalmente por ser consuetudinario. Un apéndice de dereito foral galego, que non recoñecía máis que algunhas institucións, non chegou a ser publicado.

A desigualdade non pudo ser máis injusta, e os resultados foron desastrosos. A “compaña familiar”, faltosa de garantía legal, desapareceu en moitos lados. Os patrimonios familiares, ou sexan as exprotacións compretas a que nos referimos, que moitas veces compuñan un coto redondo, conservábanse pol-o xeral mediante vinculacións; aínda hoxe se apela en moitos lados, para non desfacerlas, ás milloras de tipo antigo, en tercio e subdivídense, dando orixe ao ruiñento minifundio. Do cal provén outro perigo: os gastos de titulación pra leiras tan pequenas fan que os galegos non poidan utilizar o Registro da Propiedade e teñan que vivir ao marxe de ley.

Por istas e outras razóns, o nazonalismo galego, ja dende o seu programa do ano 1918, reclama a sustentividade do dereito civil típicamente galego.

Tampouco no orde administrativo se reconece a parroquia. Somentes ten valor legal o Axuntamento, maginado asegún un tipo antre francés moderno e castelán, que non se axeita de ningún modo á vida rural galega, coa sua poboación espallada. Serve para as cibdades e vilas; mais no campo é unha orgaización artificial que non cualla e non funciona senón d-un xeito ficticio.

Conseguíntemente, como toda función que non responde á realidade da vida, a función municipal no campo galego ten de ser simulada. E os simuladores d-ista función, amparados polo Poder central e os seus representantes, convírtese necesariamente en caciques.

O nazonalismo galego pide tamén unha compta reorgaización da vida local, basada no recoñecimento da persoalidade juridica e administrativa da freiguesía ou parroquia.

Os peisanos galegos poden ser propietarios —os mais—, colonos, caseiros ou arrendatarios. Moitos son todo a un tempo. Os colonos e foratarios son unha sorte de enfiteutas que pagan ao dono da terra (señorío) un canon generalmente n'especie.

Veleiquí os sonados foros da Galiza. Anque o canon é geralmente pequeno, a sua perpetuidade ao virse acumular a outras cargas que sofre o peisano, chegou a facerse moi pesada originando o movemento agrario, primeiro redencionista e logo abolicionista. Iste chegou a ser un verdadeiro problema social, difizile, por seren probes, ou moi modestos, moitos dos cobradores de foros. E o Estado hespañol teno ainda por resolver.

Os caseiros cultivan terras n-aparceiría, contrato polo geral benefizoso, e os arrendatarios adoitan pagar arrendos pequenos que prantean o grave problema da enorme desproporción antre o eisagerado valor en venda das terras e o seu cativo valor en renda. Moitos dos arrendadores son ademais xente tamén modesta ou que vive do traballo, o que fai pensar nos desastrosos efectos que en Galiza poida ter a Ley de Arrendamentos que están elaborando as Cortes do Estado hespañol.

Galiza necesita pra os seus problemas económico-sociás solucións privativas que non poden encaixar n-unha legislación e unha demistración uniforme, na que a predominanza de terras de moi difrente-e aínda oposta estroitura social i-económica fai prevalecer normas contrarias ás que o noso País precisa.

VI

OS ARANCELES

Vese isto mais craramente no desamparo en que se atopa a produción galega e nos danos que toda a nosa economía sofre.

Galiza que ten que importar graos, carbón, ferros, tecidos, maquinaria e outros produtos elaborados, atopa que, pola proteición arancelaria que o Estado hespañol dispensa aos outros países da Hespaña, ten que adequerir todas istas cousas a precios moi superiores a como os pagaría se poidera traguelos de fora da Hespaña. O noso País non pode intervir eficazmente na fixación d-istes precios, nen outer compensacións, porque no Parlamento hespañol os seus representantes teñen de estar de cote en minoría fronte aos dos Países favorecidos juntos.

OS TRATADOS

En troques, non se dispensa mais que unha cativa proteición aos seus produtos. Sendo os principás que exporta o gando e o peixe, fresco ou en conserva, acontez o seguinte. Hay como cousa de meio século, Galiza exportaba parte do seu gando á Gran Bretaña, pagado n-ouro, en excelentes condicións, mais por mór do abastecimento da Hespaña e as dificultades postas á importación de produtos ingleses —que á súa vez perxudica a Galiza— o mercado de Inglaterra ficou perdido. Era de agardar que en compensación nos sería reservado o mercado hespañol. Mais non; axiña encomenzaron os intentos e as autorizacións pra importar carnes conxeladas de América, e no intre presente non somentes se está tolerando a importación clandestina —repetidamente denunciada polos deputados galegos— senón que se trata de lle dar estado local c-un Tratado comercial coa República do Uruguay ao que sin dúbida seguirán outros en prexuízo dos intreses da Galiza e sin ningunha posible compensación pro o estado de fame que se está producindo na nosa Terra.

AS CONSERVAS

As conservas galegas ven como se deixan incumplir os tratados con outros Estados nos que obtiveran febles proteicións, que estaban de sobra compensadas, en prexuízo do noso País, cos precios excesivos a que temos de pagar as primeiras materias que a industria conserveira precisa. I-están perdendo os mercados de América, que non podería disputarnos ninguén se Galiza disfrutando de plena soberanía poidese concertar tratados cos países consumidores a base da importación de graos, e non de carnes, como quere impórsemos, perxudicándonos doblemente.

OS VIÑOS

Galiza é unha estesa zona productora de viños, algúns de excelente calidade. A protección xeral aos viños hespañoles collía tamén aos viños galegos. Mais agora redaitouse un Estatuto do viño, que, eisigindo determinados porcentaxes de alcohol, acidez, etc., inutiliza pra a venda a mór parte dos viños galegos.

AS MADEIRAS

As madeiras galegas están ameazadas co posible tratado con Rusia, e o bloqueo de divisas nos países de América, por culpa d-unha protección que ademais nos perjudica, priva a Galiza dos xiros de amigrantes galegos, que viña sendo un dos capíduos mais importantes da nosa economía.

VII

RÉXIME LOCAL

Ja indicamos a inadaptación a Galiza do réxime municipal hespañol a as suas consecuencias.

En realidade, as mais das funcións que lle eisigen aos axuntamentos son funcións delegadas do Poder central pra servizo d-iste mesmo. Outro tanto acontez coas chamadas Diputacions provinciás, que se supón representan ás provincias en que, artificialmente, se tallou o terreo galego, sen mais intención que a de uniformar e dividir, e que, en realidade, non representan mais que a política central imperante. Ademais, nen diputacións nen axuntamentos gozan de autonomía ningunha efectiva, senón que funcionan sempre ás ordes do Poder central.

O CENTRALISMO

Polo xeral en todol-os asuntos adeministrativos compre sempre a resolución de Madrid ou dos seus representantes e, despois de trámites costosos, dilatorios e complicados, fundados na desconfianza, gana quen maor valimento ten nos ministerios. Aínda no que parez ser da eisclusiva competencia da administración provincial e local, áchase ista de tal xeito intervida e controlada polo Poder central e a sua política que a acción d-ista, movida polos que n-ela teñen influencia, é de cote decisiva.

A política imperante en Madrid move dende o poder todol-os resortes de tal xeito que non somentes manexa toda a administración e a política galega, senón que imposibilita que Galiza poida ser unha política propia, como precisaría.

O CACIQUISMO

No tempo da restauración borbónica, principalmente, á sombra da política centralista, entronizáronse na liza poderosos cacicatos que acaparon toda a vida do País; que dispuxeron da administración, da prensa, da política, do ensino, etc. Toda acción de cidadanía, de liberdade, de reivindicación dos dereitos colectivos e individuais paralizouse, presa na rede de ferro do caciquismo. A prensa chegou a unha degradación vergoñenta, e Galiza converteuse nun campo de esprimentación pra todos os logreiros da política, que aproveitaban e desviaban todos os movementos de rebeldía galega.

A INFLUENCIA ALLEA

Galiza tivo, así, que vivir e pensar arredor de problemas alleos, importados polos políticos ou pola obra gubernamental de Madrid.

D-iste xeito, sin termos poboación industrial apreciábele nin gran capitalismo, chegou a nós o problema social, como chegou tamén o religioso ao noso País, donde houbo sempre unha grande toleranza e respecto pra todas as ideas por parte das xentes —non así das autoridades e demais representantes do Poder central— e donde os pequenos grupos de protestantes conviven non xa pacificamente senón intemamente cos católicos.

VIII

O FOLK-LORE

No precedente, coidamos deixar ben establecidas as características nacionais de Galiza —terra, raza, idioma, cultura, estrutura social i-económica, psicología (nótese o idealismo, o senso crítico, o amor ao chan natal, tradición, e humorismo, a toleranza religiosa, a familiar convivencia das clases), costumes jurídicos.

Non podemos entrar aquí, unha por unha, nas manifestacións artísticas e folclóricas, antigas e presentes, que dan ao noso Pobo unha fisionomía tan fortemente acusada e tan diferente de todas as da Hespaña.

DIFERENCIACIÓN

Quen coñeza a obra dos artistas e dos escritores galegos, os nosos cantos e costumes populares, a nosa música, a nosa literatura popular, as mesmas supersticións, a nosa antiga arquitectura románica e barroca principalmente, non poderá por

menos de notar a nosa fonda diferenciación, recoñecida xa hoxe polas mellores mentalidás hespañolas. Aínda os menos propicios ao recoñecimento da nazonalidade galega, recoñecen ao menos unha *regionalidade*, unha chea de diferencias e de especialidades, non de cote comprensíbeles pra íles. Poderíamos eiquí aducir unha chea de testos de Unamuno, e Azorín.

CONCLUSIÓNS

Deixamos tamén indicados algúns dos problemas fundamentás que a Galiza lle prantexa a súa especial constitución e máis a ingerencia do centralismo hespañol.

O nazonalismo galego pide no nome dos principios fundamentás de autodeterminación e de liberdade das nazonas, do dereito inmorrente dos pobos á súa vida, que se recoñeza a personalidade de Galiza, que as súas características nazonas sexan respetadas, que se lle dea liberdade pra construír co-elas unha cultura integral propia e engebre, que se lle dea poder sobre sí mesma pra ela resolver de seu o seus problemas da maneira máis axeitada ao seu modo de ser e máis benefizosa pra a súa vida interna, pra a súa prosperidade económica e pra o seu desenvolvemento pacífico dentro e fora dos seus lindeiros naturais.

IX

HISTORIA

Imos ver agora cál foi o desenvolvemento histórico da nazonalidade galega.

EDADE ANTIGA

Prescindido dos tempos antigos en que as tribus galaicas se defenderon de Roma deica morreren heroicamente no Medulio os derradeiros mantedores da resistencia, teremos que Galiza formou, baixo dos reis Suevos, (409-588), unha monarquía independente.

Conquerida polos Wisigodos, istes tiduáronse reis dos Suevos, e confiaron moitas veces o goberno de Galiza, como reino aparte, a un dos fillos do rei (Rece-vinte, Witiza).

EDADE MEIA

Cando a invasión musulmana, a mór parte de Galiza mantívose independente deica Alfonso, o Católico, (711-742).

Os galegos mantéñense despois en casi permanente rebeldía contra dos reis de Asturias, guiados polos seus Condes deféndense por sí mesmos dos Mouros e dos Normandos; erguen ou reciben moitas veces reis aparte (Sancho Ordoñez, Ordoño, Don García); exercen hegemonía cultural e lingüística no Reino de León, sen deixaren de manter a súa rebeldía, chegando a ofrecer a crea de Galiza a Guillerme, o Conquistador, (1187); impoñen a León e Castela un gran rei (Alfonso VII); recadan as súas liberdades comunas coas armas: apoian aos reis de León Fernando II e Alfonso IX contra dos de Castela; renden homage ao duque de Lancáster (1386); ao rei don Fernando de Portugal (1369); desbotan o señorío do conde de Benavente (1455 e 1466); apoian á infanta Doña Joana, filla de Enrique IV, contra dos Reis Católicos, e néganlle a estes a obediencia (1480).

EDADE MODERNA

Discútese cando Galiza perdeu o voto que tiña nas Cortes de León e Castela; se foi castigo imposto polos Reis Católicos, ou foi enantes, baixo os primeiros Trastámaras, por teren as nosas cidades e vilas deixaron de seren realengas.

O caso é que, vencido o derradeiro rebelde galego, Mariscal Pardo de Cella, os Reis Católicos ajuntaron aos representantes de cidades e vilas de Galiza nunha Junta que houbera sido como unhas Cortes independentes. Mais anque Galiza foi tratada como Reino aparte por Carlos V e Felipe II, estes non xuntaron aquela sorte de Cortes galegas. No seu canto, funcionou a Junta do Reino de Galiza deica o tempo dos Borbóns.

Baixo Felipe IV, Galiza recobrou o voto en Cortes, mais o que o non valía de ren.

AUSTRIAS E BORBÓNS

No tempo dos Austrias e Borbóns, Galiza recramou constante e inútilmente atención para os seus intereses morais e materiais.

Cando a invasión napoleónica, os galegos defendéronse eles soios, botando ao enemigo da súa Terra e ajudando á liberación da Hespaña.

O réxime centralista, iniciado baixo dos reis da Casa de Austria, recibe un gran pulo co Conde-Duque de Olivares, ministro de Felipe IV, e logo co espírito uniformista francés introducido polos Borbóns. Consúmase ao fin por obra dos liberás nas Cortes de Cádiz, que afogaron a nosa liberdade colectiva. Galiza desapareceu, ata nominalmente, como Reino, pra ser substituída por catro *provincias*, coa denominación das súas capitais. Oficialmente, perdeu d-aquela incluso o nome.

RENACENCIA

Mais despois da guerra da independencia contra Napoleón encomenza a renacencia galega. Ja dende moito antes os historiadores i-eruditos (Gándara, Sarmiento, Feijóo, Cornide) tiñan defendido a personalidade histórica e as glorias de Galiza, cuias cousas e cuios homes eran, dende o século XVI oujeto de burla e disprecio para os casteláns, como pode verse nos grandes escritores do chamado Século de Ouro.

FARALDO

Encomenza o movemento en Compostela un fato de escritores románticos, antre os que destaca Antolín Faraldo, dende o ano de 1840, en sucesivos xornás que alí se publican en lingua castelán, o principal d-iles *El Porvenir*. Faraldo comprendeu d-un pulo a necesidade d-unha reconstitución total da vida nazonal galega.

En 1843, un movemento revolucionario liberal congrega en Lugo representantes de toda Galiza e alí Faraldo pon a discusión si Galiza debера formar ou non un Estado independente, e perde por un voto. En 1846, entraba en Galiza unha rebelión militar que Faraldo, Segretario da Junta revolucionaria, trata de encamiñar polo vieiro das reivindicacións galegas.

REGIONALISMO

En 1855, aparez defiñitivamente o movemento que aínda non se atreve a chamarse senón *regionalista*.

Había tempo que os poetas volveran ao emprego da lingua galega, i-estudábase apaixonadamente a nosa historia, a nosa literatura antiga, a nosa arte, o noso folklor.

A revolución hespañola de 1868 trouxo grandes espranzas. A autonomía de Galiza era defendida, aparte dos regionalistas, polos republicáns federás e aínda por moitos carlistas. Ela formou a base do Pacto Federal Galaico-asturián de 1869, siñado por representantes dos dous Países.

A 1.ª REPÚBLICA

Procamada a primeira República na Hespaña, o Concello de Compostela convocou a unha juntanza, que se celebrou o 22 de San Xoán de 1873, na que se tomou o acordo de unha reorganización política de Galiza autónoma, pois agardábase a procamación da República federal. Adheríronse moitos Concellos e deputados das Constituintes, nomeándose un centro directivo e preparouse un manifesto. A República federal non foi procamada e aquela espranza quedou n-unha nova deceición.

A RESTAURACIÓN. BRAÑAS

Chegou a Restauración borbónica e o caciquismo veu afogar aínda máis a Galiza. Pro non se detivo o movemento de renacemento nacional. Precisamente de 1880 a 1890 foi un tempo de grande aitividade editorial, no que xurdiron novos escritores que outiveron grande favor no público. Logo xurde un novo campeón do *regionalismo* político: Alfredo Brañas, profesor da Universidade compostelán, grande orador e fondo coñecedor da política e do movemento social da Europa. Seu libro *El Regionalismo* (1888) tivo unha gran repercusión adentro e afora de Galiza. Fundou unha asociación cuio presidente foi o historiador Murguía e fíxose unha forte propaganda.

SOLIDARIDAD GALLEGA

En 1907, respondendo ao movemento de Solidaridad Catalana, surgiu a Solidaridad Gallega, na que se agruparon os regionalistas. Despois d-unha loita electoral sen resultado —o cal espíricase moi ben coñecendo o funcionamento da política centralista en Galiza— o movemento derivou cara ao agrarismo, celebrándose as sonadas Asambleas de Monforte e Ribadavia.

ACCIÓN GALLEGA

A aquil movemento agrario siguiu o de Acción Gallega, tamén de matiz galeguista, e ao cal incorporáronse moitos dos que logo habían formar nas Irmandades da Fala. Acción Gallega ergueu imponentes masas de labregos que cometeron algúns aitos de terrorismo con cobradores de foros e caciques, sen conseguir vencer a estes.

AS IRMANDADES

En 1916, fúndanse, por fin, as Irmandades da Fala, cuyo programa de acción foi o seguinte:

- 1.º Propagalo emprego da lingua galega.
- 2.º Conquerir pra Galiza unha ampla autonomía.
- 3.º Traballar pol-a solución de todol-os problemas colectivos e permanentes da terra gala.
- 4.º Traballar pol-a difusión da cultura centífica, literaria e artística.
- 5.º Intervir na política pra que ista se faga en proveito do pobo.

A NOSA TERRA.-1918

Espalladas as Irmandades por toda Galiza, orgaizaron cursos de conferencias, esposicións de arte, veladas de teatro e música galega, concursos centíficos e literarios, edicións de autores gallegos, folletos de propaganda e publicaron *A Nosa Terra*. Realizaron despois unha excursión a Catalunya e fixeron un pacto cos *regionalistas* da Lliga. En consecuencia, despois de outra viaxe dos cataláns, por Galiza, no que se puñeron ao seu dispór varias orgaizacións e jornás, fíxose unha aitiva campaña de mitins e folletos, e na elección gerás de 1918 loitaron n-algúns distritos, obtendo votacións lucidas, anque fracasaron no obxectivo.

ASAMBREIA DE LUGO

En novembro de 1918, celebraron as Irmandades a súa primeira Asambreia, en Lugo. A súa doutriña chamouse, entón, *Nazonalismo galego*, e o programa alí votado é aínda, na esencia, o que propugna o Partido Galeguista, e que pode ser condensado d-iste xeito:

Autonomía integral de Galiza, correspóndolle: totalas funcións administrativas, legislación social, réxime tributario, réxime bancario, xustiza, ensino, obras públicas e certos dereitos no referente a correios, telégrafos e camiños de ferro. Recoñecimento da persoalidade das parroquias. Cooficialidade dos idiomas galego e castelán. Sustantividade do dereito foral galego. O Goberno de Galiza estará a cárrego d-un Parlamento galego e unha Junta gobernadora composta d-un Presidente e seis segredarios ou ministros. As custións aduaneiras serian resoltas por concerto entre o Poder autónomo e o Central, salvo a ceibe importación de cereás. Decrarábase accidental a forma de goberno, e abogábase pol-a federación e pol-o ingreso das nazonalidades ibéricas na S. de N.

A propaganda sigueu e as Irmandades celebraron asambreias anuás (Santiago, 1919; Vigo, 1920; Monforte, 1921; e A Cruña, 1922).

A TRIPLE ALIANZA

No 1923, xurdiu a idea da Triple Alianza Peninsuar entre os nazonalistas de Galiza, Euzkadi e Catalunya. As Irmandades mandaron a Barcelona dous representantes que siñaron un pacto cos vascos e cataláns nas vísperas do golpe de estado de Primo de Rivera.

A Dictadura detivo toda aitividade política. Así e todo, tratouse de conseguir a mancomunidade das catro Diputacións galegas pra dar xiquera a Galiza un orgaismo único que a representase, germe do recoñecimento da súa persoalidade. O intento fracasou.

O SEMINARIO DE ESTUDOS GALEGOS

En troques, foi fecundo o labor centífico, literario e artístico. Fundouse o Seminario de Estudos Galegos, que, ademais de impulsar extraordinariamente a nosa cultura nazonal, sirveu de órgano de relación cos meios centíficos extranjeiros. A concencia galega fixo baixo da Dictadura progresos considerábeles. Mais as orgai-zacións de caraiter político esmoreceron na inaiación.

O. R. G. A.

Nos derradeiros anos da Dictadura, xurdiu unha orgaización republicana galega autónoma (O. R. G. A), un de cuios postulados era a autonomía de Galiza. N-ela enroláronse moitos nazonalistas. A propaganda republicana entón encomenzada fíxose a base de autonomismo e federalismo.

PACTO DE BARRANTES

Outros políticos de varios partidos monárquicos constituiron en 1929 un agrupa-mento que tamén levaba a autonomía galega como base. Era unha sorte de alianza na que entraron tamén os nazonalistas e mais a ORGA. Chamouse pacto de Barrantes por siñarse no Pazo d-iste nome. Intensificada a campaña republicana, principalmente baixo o Goberno Berenguer, aquela alianza quedou esquecida.

FR.G.

En troques, a ORGA chegou a constituir unha federación dos partidos republica-nos de Galiza, facéndolles aceptar a autonomía.

Cando se chegou ao acordo das forzas republicanas e socialistas de Hespaña, os republicanos galegos tiveron un representante: O Sr. Casares Quiroga, que no sonado Pacto de San Sebastián puxo como condición que a Galiza habíaselle de conceder tanto, e non un punto menos, do que se lle concedera a Catalunya. D-alí saiu a revolución abortada en Jaca.

A 2.ª REPÚBLICA

Procamada a República, o Sr. Casares Quiroga entrou no Goberno provisional como representante das aspiracións de Galiza, e como tal continuou no ministerio, en canto chefe da minoría galega nas Cortes Constituintes.

O PARTIDO GALEGUISTA

Os agrupamentos nazionalistas colaboraron na propaganda republicana e nas eleccións municipais que trouxeron o troque de réxime. Nas eleccións pra Cortes Constituintes, obtiveron tres postos. Despois reconstituiron a súa unidade, orgai-zándose como partido político que tomou o nome de Partido Galeguista.

AUTONOMÍA

Axiña encomenzaron a propaganda pol-a autonomía, apesares das dificultades que pra o seu conqwerimento puña a Constitución da República: A autonomía d-unha región ten primeiro que ser votada pol-as dúas terceiras partes dos Concellos que a compoñen, e logo n-un plebiscito no que teñen que votar a favor o 20 por 100 dos eleitores inscritos no censo. O número de eleitores foi aumentado considerábelmente pra a votación das Constituintes ao rebaixal-a idade electoral, e, ademáis, pol-a concesión do voto a muller. A mobilización d-unha tan formidá-bele masa electoral n-un país como Galiza de intensa emigración e de poboación espallada con malas comunicacións é d-unha dificultade casi insuperábele.

O ESTATUTO

Non embargante, por acordo das Corporacións, Entidades e Partidos, elaborouse un Estatuto autonómico que foi aprobado, principalmente pol-o patriótico esforzo do Concello santiagués, pol-a casi totalidade dos Concellos galegos, en número moi superior ao que a Constitución eixe, na importante Asamblea celebrada en Compostela perante os días 19, 20 e 21 de nadal de 1932; asamblea na que, por riba das habilidades da política centralista, se manifestou de maneira vibrante un rexo sentimento de galeguidade.

O Partido Galeguista, anque disconforme coa pouca extensión que n-iste Estatuto se daba á autonomía, aceptouno como programa mínimo. Tal Estatuto está hoxe pendente de ser sometido a plebiscito.

Atal é o estado aitual do problema autonómico.

X

AGRUPAMENTOS NAZONALISTAS

O movemento de reivindicación galega conta hoxe cos seguintes elementos:

NA ORDE POLÍTICO

A) Na orde política:

O Partido Galeguista, con organizacións en todo o País, tres deputados nas Constituintes españolas, representantes en moitos Concellos, e perto de 3 000 afiliados. Dispón de tres semanarios.

As Mocidades Galeguistas, filiales autónomas do Partido, con organizacións tamén por todo o País e perto de 500 afiliados.

O Agrupamento de Vanguardia Nazonalista, arredado do Partido Galeguista e de senso máis avanzado n-algúns ordes. Conta con un xornal.

A Agrupación Nazonalista Republicana Galega, de Bos Aires, incorporada ao Partido Galeguista.

A Federación de Sociedades Galegas de Bos Aires, adherida tamén ao P. G.; con un semanario.

A Sociedade Nazonalista Pondal de Bos Aires, de carácter francamente arredista, que publica mensualmente un xornal, e da que están en formación algúns núcleos na Galiza.

NA ORDE CULTURAL

B) Na orde cultural e patriótico:

O Seminario de Estudos Galegos, coas súas seccións de Ciencias, de Historia, de Etnografía, de Prehistoria, de Literatura, de Arte, de Arqueoloxía, de Ciencias xurídicas e económicas. Ten publicado, ademais dos seus importantes *Arquivos*, numerosos traballos.

A Academia Galega, adicada principalmente aos estudos históricos. Publica un *Boletín* e coleccións de documentos.

A Sociedade de Amigos da Arte de Santiago.

A Sociedade de Amigos da Paisaxe de Ferrol.

A revista mensual de cultura galega *Nós*.

O boletín católico mensual *Logos*.

A organización de Mocidade Ultreya, con 2 000 rapaces afiliados.

Diversas agrupacións artísticas, principalmente corales, adicadas ao cultivo dos cantos populares.

O agrupamento de Estudantes Universitarios.

NO IDIOMA

C) En col do idioma galego:

Hay publicadas as gramáticas de Mirás, Saco e Arce, Lugo Freire, A. C. e García de Diego; os traballos de Couceiro Freijomil e outros; os dicionarios galego-casteláns de Couceiro Piñol, Valladares, Carré Alvarellos, e o da Academia Galega (incompreto). Recentemente, publicouse tamén o *Vocabulario castelán-galego* das Irmandades da Fala.

NA HISTORIA

D) En col da historia de Galiza: Hay as obras de Vicetto, Murguía e López Ferreiro, e de caraiter popular, as de Vaamonde Lores o Ramón Villar Ponte.

E) En col de nazionalismo e de política:

Os escritos de Murguía, Brañas, Antón Villar Ponte, Risco e un bo número de folletos.

XI

CONCLUSIÓNS DERRADEIRAS

En resume:

O nazionalismo galego proclama a existencia de Galiza como unha nación diferenciada, con todas e cada unha das características exclusivas devanditas.

Afirma a capacidade do Pobo galego para o desenvolvemento d-unha cultura propia, diferente da dominante na Hespaña.

Afirma a capacidade económica de Galiza para sostel-a súa vida autónoma e o seu desenvolvemento cultural.

POL-O TANTO:

RECRAMA para Galiza os dereitos plenos de nación, en completa soberanía para a usanza que ha facer d-iles; sin perxuro de que circunstancialmente poida renunciar a algúns, ven sexa para convivencia coas demais nacionalidades hispánicas e para o sosteñimento de intereses comúns baixo una dirección única, ben pra o cumprimento de compromisos internacións. Non se trata, polo tanto, de crebar toda relación co estado hespañol, nin de unha absoluta e soberana independencia senón de eisigir-lle as garantías necesarias para o desenvolvemento nacional de Galiza.

RECRAMA o respecto para todas e cada unha das características diferenciadas da nación galega: a libre usanza do idioma, o seu ensino e o da nosa historia, literatura e tradicións; a substantividade oficial do noso dereito e dos nosos costumes.

RECRAMA o dereito a gobernarse por sí mesma nos seus intereses propios e privativos, sen limitación de ningunha caste, e persoa para tratar co Estado hispanol as fórmulas de convivencia e mais o relativo a ós intereses comúns dos pobos hispánicos.

RECRAMA o pleno goberno da súa economía interior e a defensa e protección dos seus intereses materiais, con mais ampla liberdade, aínda con dereito a contratar comercialmente con países estranxeiros.

XII

Veleique as exigencias indispensábeles para a vida da Nación galega, para a vida do Pobo galego, a base das cales os nazonalistas non terían por que negar ao Estado hispanol unha lealtade que Galiza lle gardou sempre, aínda con grave sacrificio dos seus intereses.

Se estes non tiveran sido tan sistemáticamente descoñecidos, non sería tan grave iste problema, que os nazonalistas desexan resolver por enteiro en harmonía co Estado hispanol.

Galiza, para Berna, no mes de setembro do 1933.

16. O GALEGO “IDIOMA AGONIZANTE E PRÓISIMO A DESAPARESCER” ...

Hans Schneider

É esta unha opinión que cecais por ser tan errónea e absurda vense mantendo aínda entre xentes que na súa vida teñen ouvido falar o galego, consecuencia natural de non ter estado en Galicia.

Porque con pasar alí unhas cantas horas somentes e anque fora en un dos grandes portos que máis expostos se achan a toda crás de influencias de afora todos se decatarián de que “o prácido linguaxe das afeccións docisimas e tenras” non está tan moribundo coma por ahí se di.

O que teña intrés en seguir de perto as palpitacións do orgaismo lingüístico do galego ao adentrarse nas provincias galegas, ficará cada vegada máis convencido de que “os habitantes do campo e da mariña xa non hai que decir: fálanos todos” (Así pouco máis ou menos expresouse fai anos o señor Portela Valladares).

Por outra parte, ninguén desatenderá as investigacións de persoas que de moitos anos acó e a base de abundantes materiaes filolóxicos nos informan —digámolo si— da crecente invasión do idioma oficial en Galicia. E un feito incontestabel que o castelán vai ganando terreo, feito que atopa a súa explicación nas moitas facilidades que o desenrolo de toda crás de institucións da cultura material e intelectual ofrece o idioma de Castela.

As nosas modestas ouservacións que non presumen de compretas nin definitivas as basamos en investigacións que practicamos fai dous anos no sul da provincia de Ourense a fin de conoecer os rasgos fonéticos e morfolóxicos do galego de dita rexión. Percorrimos, ao efecto, dez pobos distintos, escollidos según as súas condicións xeográficas e aviso de persoas enteradas. Por falla de espacio nos dispensamos de escribir o noso método cos seus pormenores, atrevéndonos, porén, a decir que se procurou ter en conta todolos consellos, advertencias e proposicións metódicas que para esta crás de traballos nos ofrecen as obras dos mais eminentes especialistas.

O porcentaxe de castelanismos nos 170 termos escollidos (incluíndo tamén as formas híbridas, é dicir as verbas que son meio galegas e meio castelán, como por exemplo *candeleiro*, *candieiro*, hespañol *candelerero*) oscila entre o 8,4, e 21,5 por 100. En casi todos os pobos a cifra móvese ao redor de 11 por 100; sómentes hai que exceitar dous onde os castelanismos constituíen o 18 e 21,5 por 100 do número total das verbas examinadas. O primeiro caso exprícase polas condicións especiaes da vida social e administrativa do lugar, o segundo, en troques, a primeira ollada semella extranísimo. Trátase de unha aldea que pola súa situación xeográfica, pequenez e illamento reúne todas as condicións favorábeles a conservación da fala local. Os informadores nunca tiñan saído do seu pobo, de xeito que ninguén suporía tanto castelán por aquí. Mais a explicación está en un dos informadores: era un campesiño de 60 anos de idade que facía todos os esforzos posibles para se expresar en castelán. Tardaba moito en contestar e nas súas respostas que él coidaba casteláns abundaban as falsas analoxías (*cuertan*, *puenen*, *acidente*, *diferiente*, *bierza* e outras cousas polo xeito) probas evidentes de que o castelán éralle todo menos familiar. Por outra parte podía verse que na súa familia falábase galego con toda soltura e naturalidade.

Os restantes pobos, como xa fica dito, presentan un vocabulario galego co 10,12 por 100 de intrusos casteláns. Mais esta cifra con ser d-abondo expresiva, non é a única proba de que o galego mantense na prena vida. Hai que ver como o emigrante galego conserva e cuida a súa lingua materna perante os anos que pasa en América. ¿Quén non veu como ao voltar falaban galego como si nunca tivesen saído da terra?

A maioría d-eles sabe falar castelán, pero un castelán que casi sempre sona a galego os hai que falan castelán con perfeición aisolada, máis ao abordalos en galego non vacilan en contestar con unha frase galega do máis enxebre.

Despois de ordeadas as nosas notas, salta a vista que a fonética e morfoloxía características da rexión vense alteradas: polo castelán en non poucos casos. Pero onde mais crara e cómodamente, ousérvase o estado aital da contenda entre os dous idiomas é no vocabulario.

Ao facer o exame exacto da extensión e intensidade do influxo castelán sobre o galego damos de lado a todos os termos que desíñan ouxetos e conceptos novos introducidos de fora, por exemplo os tecnicismos, a terminoloxía política, etc. Todas estas verbas solen ser castelán habéndoas tomado o castelán en moitos casos tamén de outro idioma. A veces, vocablos de esta índole chegan a tomar forma rexional pero isto sómentes por galeguización: en boca de faladores cultos do galego.

Descartando estes casos, ¿qué aspecto ofrécenos o galego nas comarcas visitadas? Entresacamos do noso cuestionario unhas 170 preguntas, todas referintes a cousas que non son de introducción recente no vocabulario do labrego. (Así por exemplo as partes do corpo, días da semán, aparellos de agricultura, etc.) Si en troques de un termo galego outemos unha verba castelán podemos ter a seguranza de que esta substituiu a outra galega antes existente na fala do lugar en custión.

Outro caso é o dos rapaciños nados en América que despois de adeprender o hespañol van a Galicia cos seus pais: ao pouco tempo non se lembran xa gran cosa do castelán e na escola teñen de adeprendelo de novo como os seus compañeiros que nunca estiveron fora.

Creemos haber posto de releve algúns feitos demostrativos da vitalidade do galego, vitalidade que podemos calificar de extraordinaria ao comparala cos escasos restos de idiomas rexionaes que se conservan en outras partes de Hespaña. Sería vana pretensión o querer profetizar encol da evolución futura das cousas, sobor todo ao considerar que se atopa estreitamente cinguida a probremas da política interior de Hespaña.

Pero permítaseme unha ouservación final: ¿Son incompatíbeles o uso do idioma hespañol e o cultivo do galego? Coidamos que non e nos limitaremos a estabrecer un paralelo.

No norte de Alemania a inmensa maoría da poboación rural e gran parte tamén da urbán (incluso n-esta cibdade de Hamburgo que conta con máis de un millón de habitantes) fala o seu idioma baixo alemán conoscendo ademáis o alto alemán, idioma oficial de Alemania. A escola insina, como é natural, o alto alemán pero a beira de éste cultivase con cariño i-entusiasmo o idioma da pequena patria. A escola, a prensa, a radio, o teatro todos adican unha parte das suas aitividades ao *plattdeustch* (baixo alemán) e fán que hoxe a fala dos nosos anterigos, un pouco desprestixiada perante os derradeiros trinta anos, volva a ocupar o posto que lle compre dentro da nosa cultura.

Hamburgo, agosto de 1935

17. SEMPRE EN GALIZA [EXTRACTOS]

Alfonso D. R. Castelao

LIBRO I

IV

¿Tén Galiza un idioma propio?

Estamos fartos de saber que o povo galego fala un idioma de seu, fillo do latín, irmán do castelán e pai do portugués. Idioma apto e axeitado para ser vehículo d-unha cultura moderna e co que aínda podemos comunicarnos con máis de sesenta millóns de almas.

O galego foi instrumento maravilloso da grande e única poesía lírica de Hispania e n-él escribían os enxeños peninsulares —tanto de dentro como de fora de Galiza—, cando a lingoa de Castela non tiña categoría literaria. O galego é un idioma estenso e útil, porque —con pequenas variantes— fálase no Brasil, en Portugal e nas colonias portuguesas. O galego rexurdeu no século pasado con poetas tan esgrevios como Rosalía, Curros e Pondal. O noso idioma ten tal fremosura que un poeta andaluz como García Lorca —o poeta mártir—, non foi quén de resistir o seu engado e compuxo poemas en galego. O galego —somentes refugado pol-os *señoritos* ou por *traballadores* que quixeran ser *señoritos*— é hoxe o idioma que prefiren os inteleituas como vehículo da nosa cultura; pero aínda que carecera de tantos méritos contraídos, abondaríalle ser a fala do povo traballador para estar diñificado de por sí, pois o galego é unha executoria viva do traballo e unha cédula honrosa de cibdadanía e democracia. Non esquezamos que si aínda somos galegos é por obra e gracia do idioma.

A esta fala popular, viva e groriosa, os imperialistas chámanlle dialecto. Mais eu perguntaríalles: “¿Dialecto de qué idioma?”. “¿Do que vós chamades *español*?”. De ningunha maneira, porque o idioma que vós impuxechedes pol-a forza é un irmán menor do galego. “¿Acaso queredes decir que é dialecto do latín?”. Pois

Sempre en Galiza (1944): Libro I. IV (41-44); XXIII (100-104); XXIV (104-108); XXV (108-112). Libro II. XXIV (240-243); XXV (243-246).

entón chamádelle dialecto ao francés, ao italián, ao rumano, porque tamén son fillos do latín e irmáns do galego.

E diríalles máis: Prohibíchedes o galego nas escolas para producir no espírito dos nosos rapaces un complexo de inferioridade, facéndolles creer que falar galego era falar mal e que falar castelán era falar ben. Espulsáchedes o galego das eirexas, facendo que os representantes de Cristo explicaran o Evanxeo no idioma oficial, que o povo non falaba nin comprendía ben. Refugáchedes o galego ante os Tribunales de xustiza e chegáchedes a castelanizar bárbaramente as toponimias galegas. ¿E de qué vos valeu? Porque dispóis de máis de catro séculos de política asimilista, exercida con toda riqueza de astucias e violencias, o noso idioma está vivo. Sodes, pois, uns imperialistas fracasados.

Algúns galegos de boa fe coidan que o cultivo do noso idioma é unha impedimenta de traballo na emigración. Mais eu quero invitalos a meditar: ¿Pensades que a nosa Terra pode seguir sendo un criadeiro de carne humana, para enviar ás Américas en *paquetes* teutóns? Porque o noso deber está en asegurar o dereito ao traballo remunerado, para que ningún irmán noso emigre por necesidade. ¿Pensades que os galegos poden seguir andando pol-o mundo a ofrecerem indíñamente a mercancía dos seus lombos e dos seus brazos? Porque o noso deber está en armar ao povo d-unha instrución primaria, profesional e técnica, que lle permita ser diño en todas partes, i en todas partes atopar as ventaxas que se lle ofrecen a un inglés, a un alemán... ¿Ou é que na emigración resulta superior un castelán a un galego por falar unha língoa máis estensa? A superioridade non está no idioma que se fala; está no que se sabe, no que se di e no que se fai.

Algúns homes —galegos tamén— andan a falaren d-un idioma universal, único para toda a nosa especie. Son os mesmos que buscan a perfeición baixando pol-a escada zoolóxica, deica sentiren envexa das formigas e das abellas. Son os mesmos que perderon o anxeo de chegaren a ser deuses, e renegan das inque-danzas que produz a sabiduría. Son os mesmos que consideran o mito da Torre de Babel como un castigo, e renegan da vida ascendente. Mais eu dígolles que a variedade de idiomas, co-a súa variedade de culturas, é o signo distintivo da nosa especie, o que nos fai superiores aos animaes. Velahí vai a demostración: Un can de Turquía oubea igoal que un can de Dinamarca; un cabalo das Pampas arxentinas rincha igoal que un cabalo de Bretaña. ¿E sabedes por qué? Porque os probes animaes aínda están no idioma universal...

Un idioma non nasce pol-a vontade xenial d-un grupo de homes; nasce pol-a predisposición psicolóxica d-un povo, que, en condicións hestóricas favorables, crea unha cultura e a súa correspondente maneira de expresión. Porque un idioma é o corpo sensible d-unha cultura, e todo atentado â língoa peculiar d-un povo representa un atentado â súa cultura peculiar. Mais os povos teñen unha forza

máxica, invulnerable, e por eso as nacións asoballadas poden verse privadas do seu poder creador, ou poden convertirse en parásitos da cultura domiñante; pero endexamáis se deixan asimilar. O problema do idioma en Galiza é, pois, un problema de diñidade e de liberdade; pero máis que nada é un problema de cultura. Estamos fartos d-esa cultura esterilizada que nos fan mamar por biberón. Nós queremos mamar a cultura da propia teta. Pedimos garantías legais para o desenvolvemento natural do noso espírito, porque queremos volver a presentarnos diñamente no mundo, levando nas mans o ouro da nosa cultura (sabiduría manifestada) para ofrendarlllo ao acervo espiritual da Humanidade.

As numerosas caras do problema dan materia para un libro; pero co dito xa queda patente a coincidencia do galeguismo coas doutrinas máis prestixiosas e predominantes n-este punto concreto das nosas reivindicacións. Quero afirmar, tamén, que a ideoloxía liberal —defensora da diñidade dos homes e da autonomía moral dos povos— non pode refugar os nosos anceios de liberdade, afincados en principio de xustiza e de progreso.

A solución do problema —tanto político como pedagóxico— darémola no seu día. Por agora abonda co dito.

XXIII

Cicáis nos pergunte algún escéptico, varado para todo afán renovador: “¿E qué pensades facer coa liberdade que reclamades?”. A resposta sería tan longa que non pode ser formulada por un home, porque a liberdade pedímola para unha nación, e os anceios d-un povo son infinitos no tempo; pero, ademáis, non se lle pode conceder a ninguén o dereito de interpelar con semellante pregunta a unha nacionalidade privada de vivir a súa vida.

Un escritor portugués estudou e defendeu o nacionalismo galego como reivindicador d-unha das máis recuadas afirmacións colectivas de Europa. Este escritor advirteunos que “val moito máis unha irrecusable soberanía do espírito que unha precaria soberanía política”. Tal aviso sería oportuno se nós entendéramos o galeguismo como un simple degoiro de benestar económico i esquecéramos a recuperación da nosa personalidade espiritual. O galeguismo é algo máis que unha realidade; é tamén unha arela de creacións moraes, e non pode caber no reducido marco d-un programa político ou d-unha Lei promulgada. Un Estatuto autonómico que nos impidise resolver os problemas de diñidade nacional e que nos pechase os hourizontes da civilización atlántica —na que pretendemos volver a ser faro luminoso— sería unha arma suicida. Non esquezamos que é preferible vivir forzadamente sometidos a unha tiranía allea que vivir sen esperanzas, baixo unha tiranía propia. Nós temos dereito a refugar as tutelas; pero a condición de

sentirnos capaces de resucitar a un povo para que pronuncie palabras que ningún outro povo podería pronunciar no seu nome.

Un grande político da República —defensor das autonomías rexionaes— dixo que Castela non precisaba un Estatuto autonómico porque tiña que falar en nome de todol-os povos hespañoes. E eso si que non. En nome de Hespaña fala o seu Goberno lexítimo ou fala un gran hespañol —que pode cicáis ser castelán e que non necesita ser gobernante—; pero en nome de Galiza falará Galiza, como en nome de Cataluña xa fala Cataluña. Estamos fartos de imperialismos e os demócratas non podemos aceptar máis que unha igoaldade de dereitos para os cibdadáns e para os povos.

Tamén se intentou chamarlle “idioma hespañol” â lingoa de Castela. E eso sí que non, tampouco. O castelán pode ser o idioma oficial do Estado; pero non é máis hespañol que o catalán, o galego e o vasco. Todal-as línguas que se falan na Hespaña son igoalmente hespañolas. E proclamamos esta verdade en nome do noso ideal hispánico.

En orde aos idiomas é indubidable que os deseños imperialistas do Centro camufláronse para pasaren como propósitos d-unha cultura máis universal. Poderíamos aceptar a bondade dos propósitos; pero negamos a súa eficacia. E negámola, precisamente, en nome de todol-os siñificados que poden atribuírse â verba “cultura”.

A nosa demanda de respecto para o idioma galego está recoñecida como xusta pol-o príncipe das Letras casteláns, pois ben se vé no diálogo de Don Quixote co cabaleiro do gabán verde: “...Homero no escribió en latín, porque era griego; ni Virgilio no escribió en griego, porque era latino. En resolución, todos los poetas antiguos escribieron en la lengua que mamaron en la leche, y no fueron a buscar las extranjeras para declarar la alteza de sus conceptos; y siendo esto asi, razón seria se extendiese esta costumbre por todas las naciones (os clásicos casteláns sempre chamaron “nacións” aos povos diferenciados da nosa Penínsua, é decir, âs Hespañas), y que no se desestimase al poeta alemán porque escribe en su lengua, ni al castellano, ni aun al vizcaino que escribe en la suya”. Cervantes defende por igoal o cultivo literario das línguas romances de Hespaña e até o *euzkera*, porque para él o xenio non ten mellor vehículo que o da *língua que se mama no leite*. E velahí un testemoio de incomensurable razón â veira dos mingoados xuicios que agora emite calquera literatoide de café en contra da renascencia de Galiza e Cataluña.

O idioma galego —xa diferenciado no século VIII— comeza a escribirse no século XII. Unha corrente lírica nativa —ifecundada pol-os trovadores provenzaes?— dá orixe â esgrevia e grande escola galega. Esta escola —mestura de xéneros populares e cortesáns— deixa moimentos literarios que aínda non foron

superados. A literatura galega percorre un ciclo compreto e desaparece co século xv. ¿Qué sucedeu para qué o idioma galego —sempre vivo— deixara de escribirse? Sucedeu que Galiza foi vencida e asoballada pol-os *Reis Católicos*. Sucedeu que os documentos públicos deixaron de redactarse en galego, obedecendo —aínda que tarde— a ordenanzas reais. Sucedeu que a nosa Terra foi invadida por elementos civís, eclesiásticos e militares da Corte, alleos ao país. Sucedeu que os señores de Galiza foron obrigados a moraren en Castela, e o povo galego ficou, por decilo así, decapitado e frente aos *mandóns* casteláns. Sucedeu que a Eirexa, esquecendo a súa misión divina, someteuse ao padroádego dos reis de Castela e que os cregos e frades —tamén alleos ao país— nin tansiquera consentiron que se rezase en galego. Sucedeu que os Bispos e Coengos eran feitaura dos Monarcas, e que os conventos e mosteiros galegos ficaron suxetos á obediencia de Valladolid. Sucedeu, en fin, que a Eirexa —reitora e fiscalizadora de total-as manifestacións do espírito— converteuse en axente do imperialismo castelán, e, pol-o tanto, en persecutora do noso xenio.

¿Qué ventaxas conquireu a política centralista en orde á cultura hispana impondo teimosamente o castelán ás demais línguas hespañolas? Logrou que durante tres séculos consecutivos non se produxese na Galiza —como na Cataluña— ningunha obra de arte literaria. Galiza —como Cataluña— ficou muda; pero, por eso mesmo, tampouco falou na língoa de Castela. ¿I en qué aproveitou a Hespaña o silencio literario, tres veces secular, de Cataluña e Galiza? Coa imposición da língoa castelán non se logrou substituír unha cultura por outra, e o fracaso da violencia uniformadora representa unha merma considerable na vida espiritual de Hespaña. Galiza —que falou e cantou mellor que ninguén— calouse de tal maneira, que todos chegaron a creer que era muda de nascimento. Así Lope de Vega non tivo reparo en dicir: “Galicia, nunca fértil en poetas...”.

Cando un Menéndez y Pelayo se enorgulece, como hespañol, da riqueza literaria de Hespaña, é porque coñece e ademira todo canto se produxo —aparte a rama *euzkera*— nas tres línguas romances: castelán, catalán e galego. Contrasta esta posición co orgullo que provoca en outros espíritos a hexemonía do idioma oficial. A língoa de Castela froreceu no século xvi e ninguén pode negar que foi, dende entón, o idioma literario por escelencia; mais para esta xúrdia e natural eclosión do Centro non era necesario que calase Cataluña e Galiza. O xenio creador de Castela ofereceu obras inmortaes ao acervo cultural da Penínsua; pero a inhibición ou impotencia do xenio de Galiza e de Cataluña non acrece os méritos da nación domiñante. ¿Acaso perxudicou a Castela o libre desenrolo da língoa portuguesa? Porque Portugal siguiu falando libremente o seu idioma, e soupo dar, ao mesmo tempo que Castela, enxeños como Sá de Miranda, Ferreira, Camões...

Entendemos que a violencia asimilista do idioma de Estado foi un crime de lesa cultura.

Un povo sometido â loita de dous idiomas acaba por non saber espresar o que sinte. Cando a un povo que canta e fala n-unha lingoa creada pol-o seu propio xenio se lle impón a obriga de adoptar un idioma estrano â súa persoalidade afeitiva, prodúcese un esmorecemento do lingoaxe que comeza pol-a inhibición e remata pol-a impotencia. Estes trastornos que causa o bilingoismo empezaron a estudarse centíficamente en Conferencias e Congresos internacionaes. Así, podemos afirmar —basándonos en estudos xa realizados— que a loita ou convivencia de dous idiomas irmáns “pode ser, coma no orde biolóxico, factor d-unha meirande perturbación”. Fica, pois, explicado ese misterioso silenzo que Galiza —como Cataluña— gardou durante tres séculos.

Compre deixar ben esclarecido que o verdadeiro povo de Galiza, o que vivía a carón da terra e do traballo, non sufriu os trastornos de bilingoismo, porque non deixou de falar a súa fala e con ela siguiu espresando as tristuras e ledicias do seu mundo. As vítimas do bilingoismo —os que calaron i enmudeceron para producir un silenzo literario de tres séculos— foron as camadas inteleituaes, que non estimaban as verbas vivas do seu falar e ademiraban as verbas mortas do seu escribir.

Un día retornou â nosa Terra un mozo galego que viña de Europa. Era un poeta do seu tempo, romántico, liberal. Cicáis se chamase Nicomedes Pastor Diaz. E de súpeto descubriu na fala labrega e mariñeira do seu país un xeito insuperable de espresión literaria. Aquel día rompeuse o silenzo de Galiza. Dispóis nasceron Rosalía, Curros, Pondal...

XXIV

Atribuímoslle â imposición oficial e cultural do castelán o silenzo literario de Galiza; non como acto de resistencia pasiva senón como efecto natural do bilingoismo, por falar na lingoa que non se escribía i escribir na lingoa que non se falaba.

Cando a lingoa imposta mata de todo â lingoa sometida, é decir, cando a violencia chega até o asesiñato, pode o povo recobrar a súa facultade de espresión artística. Sirva como enxemplo a vitoria do latín sobor da lingoa —pobramente céltiga— que denantes se falaba en Galiza. Pero a lingoa castelán non tiña forza d-abondo para matar o galego, que acababa de ser —pol-a súa virtude lírica— o idioma preferido na mesma Corte de Castela, e no tocante â enerxia cultural que se irradiaba dende a nosa Terra abonda citar unha frase do P. Fita: “Galicia, madre fecunda de la cultura española en la alta Edad Media”. Así resulta que dispóis de tantos séculos de opresión, o galego aínda existe e conserva integramente a súa

aptitude cultural. O castelán non chegou a ser o idioma único e, pol-o tanto, non se poden xustificar os seus atentados imperialistas.

Por outra banda, consideramos como actos bárbaros os atentados â vida dos idiomas. ¿Qué diríamos se o Estado mandase derrubar o Pórtico da Gloria? Pois eu digo que o noso idioma é unha obra de arte mil veces superior â obra do Mestre Mateos. Creouna o xenio inviolable do noso povo e labrouna o amor, a door e a ledicia de moitísimas xeneracións. Unha língoa é máis que unha obra de arte; é matriz inagotable de obras de arte.

Xa dixemos que a Eirexa foi un axente aitivo da desgaleguización, cicáis para correxir os *particularismos* do culto católico en Galiza ou por arredar ao povo galego da influencia *terrenal* dos cregos e frades indíxenas. O caso foi que os misioneiros da mística castelán desbotaron o galego das prácticas relixiosas. Os eclesiásticos e os notarios lograron que o galego deixara de escribirse; pero non lograron que se falase o castelán, pois durante os tres séculos de silenzo literario non se falou en Galiza máis que un idioma: o galego. Dispóis xurden novos axentes desgaleguizadores: as Escolas públicas e a Universidade de Sant-Iago, que por *descoñeceren* a eistencia do galego, non ensinaban o castelán... A guerra ao galego agravouse no século XIX pol-a inflación burocrática do réxime de provincias e por certas supersticións do progreso... O idioma oficial da Administración, da Eirexa, do Exército, do Enseño e de toda situación pública, logra infiltrarse nas camadas burguesas da cibdade provinciana debido â influencia dos funcionarios, dos militares e tamén dos comerciantes e tendeiros, alleos ao país. O castelán conquiere no século XIX o seu primeiro trunfo. Xeneralízase no lingoaxe corrente dos elementos burgueses; pero nin chega até os artesáns nin traspón os lindeiros da cibdade. Este acontecemento provoca, ao noso ver, a renascencia das Letras galegas.

Cando na Galiza xurde unha minoría de fala castelán ou bilingoe, é decir, cando algúns galegos de cibdade falan de corrido na língoa que deprenderon a escribir, rómpese o silenzo literario de Galiza. E rómpese nos dous idiomas. Xa no século XVIII os nosos grandes eruditos deixan adiviñar a sorpresa que o século XIX nos tiña reservada. O P. Feixóo —aldeán de orixe e galeguísimo pol-o esprito— apenas repara nas posibilidades culturaes do mundo labrego. O P. Sarmiento —fillo da cibdade e fidalgo de língoa castelán— ponse a carón da natureza, bebe na cencia dos labregos e trata de reivindicar a diñidade do noso idioma. Tiña de ser un galego de cibdade e de fala castelán o que se sentise doído por non falar a língoa do povo e por non ter, de certo, unha língoa que poidera chamar súa; mais os aldeáns falan galego sempre coa mesma sinxeleza con que cantan os xílgaros, sen decatárense da fremosura do seu cantar. Dispóis, algúns homes de letras, que falan indistintamente o castelán e o galego, pónense a escribiren poesías e contos,

imitando a expresión afeitiva dos labregos. E d-este xeito comezou a renacer a lingoa de Galiza cando máis ameazada se vía pol-a lingoa de Castela.

A renascencia das Letras galegas foi un acontecemento feliz na vida espiritual da Hespaña. Abondaría con citar un nome para demostralo: Rosalía de Castro. E aínda nos quedarían nomes d-abondo para que a literatura galega do século XIX merecese o respecto de todos. Certo que a literatura galesa comezou pol-a poesía lírica —fenómeno natural en todol-os renacementos— e que as obras en prosa foron escasísimas. Tamén é certo que a laboura centífica i erudita, así como as propagandas políticas —incluso as rexionalistas— facíanse decote en castelán. Con todo, é indiscutible que as Letras galegas contaban a fíns do século pasado con obras de verdadeiro mérito. Pois ben; en ningún grado do ensino primario, secundario ou universitario se lle concede atención â nosa lingoa e â nosa literatura. Así, un galego pode, sen sair de Galiza, conquistar un título universitario, exercer unha profesión liberal e iñorar que eisisteu Rosalía de Castro.

N-este século a lingoa galega sigue cultivándose en todol-os xéneros literarios. O ano 1916 xurde o movemento nacionalista, iniciado pol-as Irmandades da Fala. Os galeguistas saen da cidade para falaren aos aldeáns no seu propio idioma e ao mesmo tempo infítranse nas camadas burguesas. Publícase a revista *Nós* —órgao da cultura galega— e o boletín *A Nosa Terra* —órgao político dos galeguistas—. Créase a editorial Céltiga no Ferrol, a *Lar na Cruña* e a *Nós en Compostela*. Publícanse unhas catrocentas obras literarias, que consolidan e fixan a unidade do idioma. En 1923 fúndase o Seminario de Estudos Galegos para centralizar os traballos de investigación e inaugurar en Galiza unha solidariedade centífica que supla as deficiencias da Universidade. Este Seminario publica numerosísimos traballos en galego e colócase â par dos mellores Centros similares de Hespaña. A todo isto, as conferencias, os discursos, os folletos, as emisións por radio e demáis maneiras de difusión chegaron a faceren da lingoa viva do povo o idioma culto e familiar dos inteleituaes. Así n-estes derradeiros anos, prodúxose a máis completa eclosión da cultura galega, con resoancias en Portugal e no estranxeiro.

Pois ben; a Cataluña concedéuselle a cooficialidade do idioma e o bilingoismo escolar por decreto do Goberno provisional da República, antes da promulgación do Estatuto. Un decreto menos ambicioso foi reclamado para Galiza, e un mesmo *Ministro de Instrucción Pública* enganounos dúas veces —unha o ano 1931 e outra en 1936— con promesas que non foi capaz de cumprir. Isto demostra que as concesións outorgadas a Cataluña non teñen o seu orixe n-unha estimación dos dereitos que lle corresponden como povo diferenciado. Foron outorgadas como privilexio. Pode decirse que o feito político de Cataluña eisixía solucións inaplazables e que a oficialidade do idioma catalán non podía demorarse; pero é que os problemas do bilingoismo eisisten en Valencia, Baleares, Euzcadi e Galiza. ¿Por

qué non se consagrou na Constitución o dereito de todol-os hespañoes a usaren a súa líncoa materna? E fora do problema nacional da cultura, ¿qué razón pode aducir un *Ministro de Instrucción Pública* para non estimar o problema pedagóxico que plantea o bilingoismo nos povos de fala non castelán? Porque a solución do problema pedagóxico era tan inaplazable en Cataluña como en Galiza.

Os *repúblicos* non iñoran que existe un idioma galego perfectamente vivo; pero seguiron mandando a Galiza escolantes que non entenden aos alumnos, notarios que non entenden aos requirentes, rexistradores que non entenden aos solicitantes, xueces que non entenden aos testigos, etc. E aínda pode calquera empregado público decirlle a un galego: “Hábleme usted en cristiano”.

Temos dereito a condenar a guerra civil dos idiomas hespañoes e pedimos que volvan a convivir. Pedímolo en nome dos principios que sosteñen â República i en nome dos nosos anceios de reconciliación peninsuar.

XXV

Galiza, como grupo étnico, ten dereito a diñificar a líncoa que o seu propio xenio creou, porque é unha líncoa capaz de ser vehículo da cultura universal, porque lle sirve para comunicarse cos povos de fala portuguesa, porque non ten outra mellor para espresar os seus sentimentos e porque perdéndoa xa non lle quedaría ningunha razón de eistir. Se Galiza non reclamase a oficialidade do seu idioma e o dereito a usalo como líncoa vehicular do ensino, ¿podería presumir de capacitación política para rexr a súa vida? Porque a concencia da propia persoalidade e os anceios de salvar a imponderable riqueza do seu esprito son a garantía moral que Galiza ofrece para merecer a liberdade.

O centralismo monárquico podería persistir na teima de corromper e assimilar a alma dos povos da perifería, valéndose de escolas disociadas do ambiente e disociadoras da vontade colectiva; pero esta nosa República, que retrasa canto pode a liberdade política dos idiomas rexionaes, non ten dereito a retrasar a solución do problema pedagóxico planteado nos povos bilingoes de Hespaña, porque é un problema que afecta ao mesmo castelán.

Hoxe os máis destacados educadores de Europa propoñen que o ensino se dea sempre na líncoa materna dos nenos, deica o desenrolo completo da súa persoalidade, porque así quedarán en condicións de dependeren a segunda líncoa, como asignatura. Este aisioma pedagóxico fúndase na comprobación de que a suma de coñecimentos adequiridos por un neno instruído na súa líncoa materna é dobre da que adequiriría n-unha líncoa allea. A explicación está dada por moitos pedagogos. Cando non se utiliza nas escolas a líncoa materna dos nenos, prodúcese unha atrofia na facultade do lingoaxe, i esta perturbación déixase sentir fatalmente no aprendizaxe da segunda líncoa. Estas conclusións parez que non chegaron ao

coñecimento dos nosos estadistas. Eles —tan afeitos a buscaren precedentes fora de Hespaña— non queren, pol-o visto, enterárense da lexislación dos países afeitados pol-o problema das língoa: Suiza, Bélxica, Luxemburgo, Irlanda, Inglaterra, Unión Soviética, Checoeslovaquia, Lituania, Estonia, Yugoslavia, Rumania, etc.

A inhibición da República no problema escolar de Galiza non se xustifica pol-o parentesco do galego e o castelán ou por esa falsa creencia de que todol-os nenos galegos entenden a língoa de Castela. Así, o decreto que se lle concedeu a Cataluña (*Gaceta* do 30 de abril do 1931) carece de espontaneidade, e non podemos estimalo como prescripción pedagóxica. ¿Ou é que o problema de Cataluña non se repetía esáitamente en Galiza? Certo que o caso lingoístico de Galiza non é o de Alsacia, o de Flandes, o de Gales e demáis países de língoa desemeillantes da língoa do Estado. O noso caso é peor, xustamente pol-a semellanza dos dous idiomas: o galego e o castelán. Na Galiza é imposible corromper a nosa fala sen corromper, ao mesmo tempo, a língoa imposta, e un galego chegará a falar correitamente o idioma de Estado cando éste se lle poida ensinar valéndose do galego.

O neno galego que vai â escola fala unha língoa diferente, pero semellante â do mestre: unha língoa que non é a dos libros nin a das cartas que se reciben na súa casa. O neno esfórzase en falar na língoa do mestre, que considera superior â que falan os seus pais. O neno depende a decir moitas cousas sen saber ben o que dí e sen comprender ben o siñificado das verbas que pronuncia. A interferencia das dúas língoa rebaixa o desenrolo espiritual de neno porque non sabe falar na língoa do mestre e ten vergonza de falar na língoa que mamou. O neno non é dono de ningunha língoa porque o idioma imposto non logrou matar o seu idioma natural; pero logrou degradalo. O neno perde a espresión espontánea do pensamento e sofre un complexo de inferioridade que non-o abandonará mentras viva. O neno que sofre os efectos do bilingoismo, e non pasa pol-os grados superiores do ensino, perde aquela orixinalidade verbal que conservan os analfabetos intelixentes. Resulta inferior a un analfabeto.

O neno coida que non se pode escribir a língoa que fala e que somentes se escribe o castelán. O neno perde na escritura os poucos recursos de espresión que ainda conserva para falar. O neno depende a escribir catro frases en castelán e con elas ten que amañarse. O neno galego, aínda dispóis de chegar â idade adulta, endexamáis deixa n-unha carta o cuño do seu carácter e da súa persoalidade. O resultado final é que a língoa imposta “non fecunda o campo das ideas” e que os galegos aldeáns van perdendo, pouco a pouco, os coñecimentos escolares. E dispóis de saberen ler i escribir trócanse, moitas veces, en analfabetos.

Eu sei todo esto porque o esperimetei e porque foi comprobado n-outros países semellantes ao noso. Eu tamén son fillo do povo e fun â escola sen entender ben a língoa do mestre, e tamén vin cómo tres compañeiros de fala castelán eran os máis

adiantados, e non porque tiveran máis talento, según compobrei máis tarde, senón porque falaban a lingoa do mestre. ¡Qué neno galego non sufriu esta mágoa!

A nosa xenerosidade podía ser tan sublime que aturásemos o sistema nivelador do ensino, coma nos tempos máis recuados da monarquía borbónica; pero non ademitimos que a República democrática siga inzando a nosa Terra de mestres forasteiros, que descoñecen a fala dos nenos que deben educar e instruír. Para que comprendades a fondura d-este crime abonda que contemos unha anécdota: Chega un mestre andaluz a unha escola galega. O mestre non entende a fala dos nenos, e os nenos non entenden a fala do mestre. O mestre dibuxa unha cunca no encerado e pergúntalle a un neno: “¿Cómo se yama lo que acabo e dibujá?” O neno non contesta. Entón o mestre andaluz quer axudalo: “Te a ta; seta a sa...” E o neno contesta: “Cunca”. Entón o mestre, que non sabe o que dixo o rapaz, ceiba unha gargallada... Esta gargallada, de aparente inocuidade, é, non embargantes, un tiro que o neno recibe no centro máis nobre do seu espírito, unha ferida cicáis incurable.

Para que a escola galega sexa proveitosa non abonda con utilizar nos primeiros grados do ensino a lingoa materna dos nenos; é mester —poño por caso— outra distribución das vacacións e dos horarios, axeitando as ordeanzas do curso á vida rural de Galiza. Pensade nas choivas e frios do inverno, nos camiños aldeáns e nas distancias que os nenos percorren para chegaren á escola, mollados e aterecidos. Por outra banda é necesario crear escolas de formación campesiña, que diñifiquen a comunidade aldeán, fomentando o espírito comunal, inculcando o apego á terra nativa e creando a base d-unha ampria cultura técnica e agraria. A escola rural debe ser diferente á escola vilega ou cibdadán. Para esto compre formar escolantes especializados, con destiño ás aldeas. Así evitaremos que as nosas escolas ruraes sexan lugares de tránsito para escolantes señoritos ou para mestres que se afogan nos climas labregos.

A escola única, inspirada en principios democráticos, non se pode trocar en axente igoalitario, que arrase os acidentes naturais do espírito. Mirando ao intrés do neno “a pedagogía non pode ser niveladora”, e, pol-o tanto, compre saber qué entenden os *mandóns* da instrución pública por “escola única”. Escola unificada para lograr que todol-os hespañoes conquiran un mínimun de coñecimentos para loitaren na vida e para trocárense en elementos úteis á coleitividade, está perfectamente ben; pero escola única como sistema de política asimilista, para lograr unha cultura uniformada matando as variedades culturaes —que é riqueza de todos—, eso é un xeito feixista. Eso nunca. Escola que non garante a cultura de creación, escola que non utilice o idioma materno dos nenos, como xeito pedagóxico indiscutible, escola para Galiza igoal que para Castela, eso nunca. Ese sistema fire a nosa diñidade porque somentes un povo salvaxe ten a obriga de deixarse assimilar,

somentes un povo salvaxe pode ser estermiado. Os galegos debemos opornos a un sistema de educación que empobrece o espírito do noso povo e que tende â súa esterminación como elemento de cultura.

Que non se alarmen certos internacionalistas de dublé: Pol-o camiño da variedade pode chegarse ao internacionalismo d-un idioma antes e mellor que pol-a competencia d-unhas poucas línguas que aspiren â hexemonía cultural do mundo. Os anxeos de renovación que arestora se sinten con balbordos revolucionarios non se resolverán con unisonancias monótonas senón con acordes maxestosos. E a mesma lei que rixe o complicado movemento dos mundos rexirá a complicada armonía de todol-os povos da Terra.

LIBRO II

XXIV

En varias ocasións ouvín a inteleituaes casteláns —dos que finxen seren liberaes e comprensivos— falar dos problemas lingoísticos de Hespaña coma d-unha cuestión morta, inhibíndose con xesto de trunfadores, por puro dereito de superioridade natural... Din eles que endexamáis se prohibeu o emprego das diferentes línguas hespañolas, e que o feito da imposición do castelán sóio se pode atribuir ao esmorecemento das outras línguas e â forza cultural que a língoa de Castela posuía no intre en que se realizou a unidade. Intentan poren en ridículo aos que protestamos da violencia asimilista de Castela, e a estas outuras pretenden eisixirnos unha pobra documental da nosa escravitude. Negan a intención imperialista da meseta e o propósito de chegar â unidade lingoística como se chegou â unificación relixiosa, asegurando que o galego *morreu de morte natural*...

Nós imos supor que non se dictou ningunha ordenanza real prohibindo a língoa galega nos documentos públicos; pero é indiscutible que sóio eran válidos os documentos redactados en idioma castelán, na língoa oficial de Hespaña. Nós imos supor que endexamáis se dixese “fica prohibido usar o galego”; pero é indiscutible que sóio se ensinou o castelán nas escolas e que os galegos non podían escribir e leer o idioma que falaban. ¿Houbo ou non unha política asimilista?

“O galego —dín algúns inteleituaes casteláns— é unha *língoa rústica*”. Imos supor que non é máis que eso; pero ninguén pode negar que aínda existe. Ese regocixo dos inteleituaes casteláns, e a súa condolencia finxida —que quer ser póstuma—, estaría no seu punto se Galiza falase castelán; pero aínda fala galego, anque non seipa escribilo e anque lle custe traballo leelo. Calisquera persoa pode decatarse de que a língoa da meseta non se impuxo pol-a forza da súa cultura, a pesares de catro séculos de imperialismo castelán e de obrigatorio aprendizaxe

do idioma de Estado, pois os galegos aínda preferimos a nosa *língua rústica* â que nos impoñen. Non hai dúbida de que Galiza conserva o seu idioma porque con ningún outro pode espresar mellor as súas ideas e os seus sentimentos, é dicir, a súa cultura; e, pol-o tanto, non hai para qué falar da superioridade cultural de Castela, a non ser que se ñore o valor da verba “cultura”. Castela logrou assimilar a León e Asturias —poño por caso— como antano o latín asimilou a *língua* que se falaba en Galiza, da que sóio poderán atoparse restos nas toponímias; pero falar de asimilación de Galiza e cantarlle o responso â nosa fala é unha vaidade propia de casteláns. A verdade está xustamente no contrario do que aseguran os “catedráticos de secano”, pois Galiza sigue falando galego porque ten unha cultura máis forte que a dos casteláns. O feito de que o galego chegase a ser —como eles din— unha *língua rústica* é un delito que se lle pode achacar â hexemonía política de Castela, que o desterro das escolas e das solemnidades cibdadáns; pero afortunadamente a nosa *língua* está viva e frorece en Portugal, fálana e cultívana máis de sesenta millóns de seres que, hoxe por hoxe, aínda viven fora do imperialismo hespañol. Poden os Estados Unidos de América —citemos este exemplo— rebaixar o castelán de Porto Rico â triste categoría de *língua rústica*, porque isto é doado con sóio ensinar o inglés nas escolas; pero do imperialismo yankee protestan os inteleituas casteláns...

Seríamos parvos se non reaccionáramos contra os finxidos partidarios da cordialidade hespañola, cando supeditan esta cordialidade a un sometimento do galego â súa tradicional intransixencia. Nós non podemos esquecer que dende a Escola, a Cátedra, o Púlpito, a Tribúa, o Tribunal, a Oficiña e o Coartel, o dedo erguido do Estado hespañol impoñía silencio aos que intentaban falar galego. ¿Qué non se impoñía o castelán...? Eu vin a un Presidente de Audiencia prohibirlle a un abogado que interrogase a un labrego en galego, fundándose en que o labrego entendía o castelán i él (o Presidente) non entendía o galego; pero é indiscutible que as declaracións traducidas *in mente* pol-os testigos non son tesmoios íntegros, e que, pol-o tanto, nin se concibe un xuez en Galiza que non seipa o galego nin se concibe que un abogado non poida interrogar a un testigo na súa propia *língua*, aínda que sexa *rústica*... Podíamos encher moitas páxinas con relatos de feitos semellantes nos que se vise cómo a costume, convertida en lei, foi unha arma violenta, cuia violencia chegou a ser irracional cando as *lingoas rústicas* renascían literariamente. Xa morrera Rosalía, Curros e Pondal, e creouse en Madrid unha Cátedra de *Língua e Literatura galaico-portuguesa*; pero esta mesma Cátedra fóille negada â Universidade de Galiza, que era onda debía eistir. Non imos falar dos tempos da monarquía nin dos de agora; pero compre dicir que o Goberno provisioal da República fíxose o xordo cando Galiza demandou un decreto a prol do bilinguismo escolar, semellante ao que se lle concedeu a

Cataluña, e o *Ministro de Instrucción Pública* contestou a todol-os telegramas que nós lle dirixíramos coa mesma fórmula revellida: “Este Ministerio estudia con sumo interés el caso que ustedes le plantean”. Eu recibín, por tres veces, a promesa de que se crearían Cátedras de galego nas Escolas Normaes de Galiza, e na derradeira conqueirín autorización para comunicalo â prensa; pero eran promesas falsas. ¿Podo eu esquecer cómo as Cortes constituintes desbotaron unha enmenda, que eu presentei e defendín, na que somentes se pedía liberdade para as línguas hespañolas nos termos en que xa estaba concedida para o catalán? Tamén pode decir un inteleitua da República que non se prohibeu o uso do galego; pero abonda coñecer o artigo 4º da Constitución para saber que, de feito e de dereito, sobrevivía no novo réxime a intransixencia monárquica: “El castellano es el idioma oficial de la República. Todo español tiene obligación de saberlo y derecho a usarlo, sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconozcan a las lenguas de las provincias o regiones. Salvo lo que se disponga en leyes especiales a nadie se le podrá exigir el conocimiento ni el uso de ninguna lengua regional”. Velahí os termos en que a República liberal e democrática resolvía o problema das línguas. Pode decir un inteleitua castelán que o galego sería libre en canto Galiza demandara esas leis especiaes; pero é que nós demandámolas e non fomos atendidos. Con todo, xa podemos amosrarlle aos inteleituaes casteláns unha proba documental da imposición de Castela, pois se a Constitución da República se mostrou xenerosa, abrindo posibilidades que antes non eisistían, é porque intentou unha reforma xurídica —reforma que somentes se compreu para Cataluña— tendendo â liberdade das línguas.

Poden os inteleituaes casteláns enorgulecérense pol-a súa hexemonía oficial e poden citarnos aos cofrades galegos que somentes usan a língoa do Estado; pero non poden decir que o seu idioma matou aos demáis idiomas hespañoes, porque aínda siguen vivos na boca do povo, que é quen crea e sostén as línguas. Así eu digo que a nosa *língoa rústica* vive porque aínda temos moito que dicir n-ela.

XXV

Xa imos costa abaixo, cara Bós Aires, e recoñezo que todo canto escrebin abordo é un dos varios soaces que busquei para consumir as horas da travesía. Agora síntome con arelas de filosofar porque veño de ter unha leria c-un grave cosmopolita, incapaz de comprender a variedade humán anque él pertence a un pequeno grupo de imbéciles que hai en total-as bandas do mundo.

Disque o home é superior âs bestas porque fabrica ferramentas e aparellos (creo que foi Carlyle quén o dixo). O home, pois, progresa e os animaes, non. Un burro de hoxe, poño por caso, é idéntico a un burro de fai mil anos e todol-os seus descendentes serán tan burros coma él. En troques un home de hoxe fai cousas

que non facían os seus abós. ¡Víchedes algunha vez a un animal que voase sen ter azas? Pois ben; o home inventou o avión e voa mellor que ningún paxaro. Todo esto quer decir que a nosa intelixencia vainos erguendo da miseria igoalitaria, e que imos ascendendo cara a perfeición por camiños que nós mesmos inventamos. Gracias â liberdade de pensar non ficaremos resiñados antramentras non cheguemos a sermos deuses.

A orgaización das abellas e das formigas será perfecta para certos homes que non teñen espírito e que gustan baixar pol-a escada zoolóxica en vez de rubiren ao ceo, con aparellos ou coa simple maxinación. Queren ser felices e d-eiquí provén o seu anxeio de retornaren â vida das formigas e das abellas.

A este respecto podemos lembrar o drama do Paradiso e interpretalo. A serpente aconsellounos que fóramos deuses, que non-os aviñésemos a vivir na caótica e informe ánima multitudinaria. Según o mito bíblico (non esquezamos que veu de Ourense, a patria de total-as resiñacións) a serpente dounos un mal consello; pero, ¿é que as desventuras do home proveñen da súa intelixencia e da súa liberdade? Non sei se abolindo os anxeios de superación animal chegaríamos a ser máis felices; pero nunca máis diños da divinidad. O conto é que o home —botado do Paradiso, por non querer ser animal— abreu camiños, creou culturas e civilizacións e aínda hoxe está moi lonxe do fito terminal. Aínda estamos no mito da torre de Babel, cando as greas de homes comezaron a falaren línguas diferentes e non se entendían. ¿Pode estimarse esta aparente desventura como un castigo de Deus? De ningunha maneira. A variedade de culturas, de línguas, de modos de vivir e de pensar, son xeitos de superación, e pol-a loita que impoñen —âs veces sanguíñenta—, imos arredándonos do Paradiso. As relixións —que veñen de Ourense— pretenden un imposible: que retornemos ao Paradiso, porque sóio alí se atopa a felicidade. Máis para un occidental esta felicidade é unha renunciación ao que o home ten de divino. Así, pois, nós seguiremos alonxándonos do Paradiso, tal e como está marcado no noso destino, falando línguas diferentes, creando culturas diferenciadas e civilizacións cada vez mellores. Ai, cándo xurdirá unha relixión que nos dea azos para ascendermos e chegarmos a Deus!

Un aldeán ruso díxolle a Gorki: “Vós quixéchedes voar como os paxaros e voáchedes; vós quixéchedes nadar como os peixes e nadáchedes; pero aínda non prendéchedes a vivir enriba da terra, como viven os homes”. Este aldeán decía unha gran verdade. Aprendamos, pois a vivir enriba da terra, como deben vivir os homes; pero procuremos non rebaixar a nosa grandeza humán. Aqueles que baixan pol-a escada animal e ademiran a orgaización social das formigas renúncian â grandeza humán, basada na nosa superior intelixencia. Xa fomos formigas e leóns; pero xa somos homes, e compre que aceptemos total-as desventuras, coa

seguridade de acabar con elas. Algún día chegará en que este “val de bágoas” se torne, pol-a nosa sabiduría, en cibdade de paz.

A loita nobre e leal das ideas é o que asegura o progreso. A uniformidade que degoiran algúns, sóio se logra coa morte; e non hai dúbida de que os termos do lema *Liberté, Fraternité, Egalité* son antitéticos, pois antramentras haxa liberdade eisistirán loitas que impiden a igoaldade; pero que aseguran o ascenso cara a perfeición, na que será posible a fraternidade.

A teima universalista ou a degradada imbecilidade dos cosmopolitas é tan absurda como desexar que desaparezan os negros. Podían decir total-as constituicións políticas do mundo: “Prohibese a eisistencia dos negros”, e podían matarse a todol-os seres d-esta raza; pero xurdirían outra vez no crisol dos trópicos. O que non se pode facer, hoxe por hoxe, é converter a un negro en branco. Non hai máis que un sol para todos; pero este sol único fai negros en África e loiros en Escandinavia. Aceptemos, pois, as realidades que nós non podemos abolir e respetemos as que, podendo ser abolidas, foron creadas pol-a nosa natural condición de homes. E o máis respetable é a variedade, porque n-ela reside o acervo común, como na loita reside a orixe da ascensión humana cara Deus.

Hai xentes que renegan do seu propio idioma cando non lles serve para andaren pol-o mundo i entendérense coa xente d-outros povos. Esta é, n-efeito, unha desventura necesaria, e, pol-o tanto, non hai razón para que un home renegue do seu idioma ou dos idiomas que él non comprende. Dendes que saímos do Paradiso terrenal ficamos sometidos, por lei de natureza, â variedade de língoa e de culturas. Cando éramos felices porque vivíamos como animaes, sóio cantábamos o “himno da nosa especie” —un ouveo que nos servia de lingoaxe para as nosas reducidas e invariables necesidades—. (Teño dito moitas veces que os probes animaes aínda están no idioma universal).

Unha língoa non nace por vontade dos homes senón por necesidades do seu progreso, e non está queda anque así o decidan as leis do país e se orgaicen Academias para fixala. A evolución das língoa é inevitable e a política sóio pode entorpecer e violentar o desenrolo lingoístico d-un país, sempre con perxuicio da potencia creadora do povo. Pode unha língoa imporse violentamente e conquistar un imperio; pero antramentras non desaparezan as língoa sometidas este imperio será mudo para o arte e calisquera outra creación do esprito, e dispois de trunfar totalmente a língoa imperial fica sometida a unha descomposición e, por ende, â morte. Eu agora estou escribindo n-un latín descomposto e defendendo esta língoa contra outro latín descomposto, que se fala en Castela e d-alí se irradia, como idioma de Estado, dende fai máis de catro séculos. Pode, pois, decirse que o latín descompúxose e morreu, como se descomporá e morrerá o castelán que se fala nas Américas. Calquera pode apreciar que o inglés dos Estados Unidos xa non é a

língua que se fala en Inglaterra, e co tempo non poderá entenderse un inglés c-un norteamericán. Todo isto é certo e inevitable, e cando algún home fala da lingua universal non sabe o que dí.

Agora ben; podemos e debemos aspirar a que eista unha lingua internacional, coa que poidamos andar pol-o mundo i entendernos coa xente de todol-os povos. Esta sería unha segunda lingua deprendida obrigatoriamente en total-as escolas, por acordo antre todol-os países; pero —enténdase ben— sería unha lingua auxiliar, deprendida como asignatura. Os homes aspiramos a este ben por lei natural, da mesma maneira que non renunciamos â variedade de idiomas. Ningún traballo nos custaría deprender no tempo escolar unha lingua internacional dispóis de saber ben a nosa, a materna. Xustamente, este anceo natural e sentido por todos, está violado pol-a teima imperialista dos grandes Estados. Non é dificultoso comprender que o obstáculo para chegarmos ao establecemento d-unha lingua internacional, está producido pol-a ambición das catro ou cinco linguas que puñan para chegaren â hexemonía cultural do mundo, cuio anceo vai xunguido âs arelas de predomiño, é decir, de sometimento i escravitude dos povos endebles.

Como conrusión, dirémoslle aos galegos que, pol-a variedade de linguas, chegamos primeiro â lingua internacional, e que así como nós falamos galego e castelán (o galego que mamamos no leite e o castelán que nos impuxeron na escola) máis nos valería deprender ben a nosa lingua e deprender dispóis a que se falase en todo o mundo, coa que nos entenderíamos —en igoaldade de culturas— cos demáis hespañoes. Así os casteláns non presumirían de falar mellor que nós... Isto, claro está, vai dito no terreo da lóxica e para demostrar que razoando non é dificultoso desembocar no arredismo.

II. A língua no ensino e noutros âmbitos

1. A FALA NO ENSEÑO

Victoriano Taibo

Deica o d'agora non coñezo outro caso.

Sabía de quen rifaba ós rapaciños por falaren na lingua qu'as suas nais amañadas lles deno co leite dos seus seos maternais, e qu'iles teñen de cutío nos beizos por non saberen outra.

Sabía qu'a incultura dos nosos labregos non devén soyo da falla d'escolas, senón da “salvaxada pedagóxica” de quererem darlles o ensino imalpocados! n-unha fala que non conocen e, por ende, non poden entenderen, se lle non se da ista clas de coñecemento de maneira axeitada ás suas necesidades, por formas pedagóxicas anexas á lingua dos nosos eidos, e que cinco séculos d'esperencia delorosa están pidindo, non a gridos: a berros.

Sabía que nas nosas escolas —sobor de todo nas das aldeas— onde os escolantes s'empañan n-enseñaren o castelao pol-o castelao mesmo, os probes cativiños sán d'ilas fartos de labazadas e valdeiros de letras: dicindo *auja* e don *Guanito*: co galego en bárbaro y-o castelao en brutiño.

Sabía, tamén, qu'ista custión, ben merecente d'estudio e de sere pensada e moi tida en conta, pr'os mais dos galegos ten menos valore qu'a saude d'un cacique.

Pro quen dá a doenza dá a manciña. Y'eiquí teño nas miñas mans, tremelantes d'enxebreza e ledicia, un feito qu'almenda a espranza y-agorenta o esprito.

Hai un home —Diol-o bendiga— que nun linguaxe esgrevio esquirbeu pr'os miniños. Oubideo:

NINGUÉN PODE COMO DEUS

O conto de quen fixo as cousas qu'hay no mundo non che ten volta. Porqu'eu non falo solasmente doxe, qu'agora ven se ve que nace a vaca da vaca, e unha ovella de outra, pero a pirmeira ¿d'ónde veu? A pirmeira ¿quén a fixo? Os homes non, qu'ainda agora a pesar de tanta sabencia, non son capaces todos eles de facer un

A Nosa Terra 6 (1917), 1-2.

miñato nin un carrizo, anqu' é un paxaro ben pequeno, nin unha herbiña d' esas qu' hay na nosa terra, tan brandiñas que da gusto sentarse sobre délas na sombra dunha carballeira, e ponse pouco dimpóis tan direitiñas coma si ninguén as pisara. E se aínda véndoas, véndoas todolos días non as fan, ménolas farían sen vélas, menos farían as pirmeiras. Se non saben como!

E anque souberan, ¿con qué as iñan a facer? ¿Con terra? ¡Estache boa! Facer con terra, coa lama que tanto enlixa ós pés as bonitas froliñas nosas! Máis aínda pra eso tiñan que facer primeiro a terra. E estamos na mesma. Se os paxaros e as froles, e as fontes non se poden facer, a terra aínda é maior. ¿E con qué a iñan a facer? Estamos na mesma sempre. Hay qu' acudir a Dios: ó que puxo o rabo as cireixas. Ese, ese é o que o fixo todo. Os demais saben matalas, desfacelas. Pero facelas? Non ten xeito. Anque se xunten todolos sabios do mundo, todos, non son capaces nin de porlle a pata a unha mosca se por debebe se lle caeu. Nin agora nin nunca.

¿Quén é o de qué maneira tan xeitosa amostra ós miniños as verdades da nosa relixión? Pois o P. Celestino García Romero, S. F., dendes d'un xurnaliño —*Catecismo de Niños y Niñas*— imprentado en Santiago pol-os fillos de S. Íñigo, pra logo sere distribuído ante os nenos que van a catequesis qu' aquéles fan.

Fixose dino d' alaudos, e doullos: é merecente de gabanza, e non vai todo o cumprida qu' eu cubizo. A Diol-o qu' é de Dios, y-a Compañía de Xesús, o seu.

E iste un feito que sinala a rua pedagóxica do ensino nos nosos eidos. Os peisanos da nosa terra, e todol-os que dende nenos van afeitos a falaren en galego, non chegan a dominare o castelao por non saberen ben a nosa fala.

Hai unha verdade evidente: o que conece unha lingua con perfeición, aprenderá outra con facilidade. Y-o que non, non.

P. Romero, vostede non me dará creto; mais púxoll'o rabo a unha cireixa. Y-es-comezando nun milagre, chégase axiña a taumaturgo do enxebriismo.

Fai falla reconocel-o. Os creguiños da terra son do mais enxebre que temos por eiquí.

¡Canté, s'a moitos d'iles n'os tivera a sua mala oura tan acarón do cacique!

* * *

VERBAS DE XOVELLANOS

Diráse da lingua mallorquina que amámola, y-é verdá; pro non'a amamos con cego amore. O millor modo d'amala será cultivala. Entón, coneceremos o que val y-o que pode valere; entón poderemos ire levándoa á dinidá de lingua literaria:

entón, ire axeitándoa a esautitude do estilo didatico y-os encantos da poesía; y-entón, esquirbindo e traducindo n'ela obras útiles, axeitadas á comprensión xeneral, abrirémolles as portas pr'á ilustración a esta clas de xentes mallorquinas que teñen a súa sorte miserable xunguida na súa iñorancia; y-unha iñorancia será invencible naméntes non se perfeucione o principal e primeiro instrumento da súa instrución.

Palabras de Xovellanos na súa gabada *Memoria sobre da educación pública*, presentada na Sociedá Económica de Mallorca, fai moitos anos. Xovellanos era asturián; en termos semellantes espresouse ó Padre Sarmiento, respeito ó cultivo da lingua gallega.

* * *

COMO PENSA UN FRADE BURGALÉS

Ortigueira é unha ridente vila, branca, limpa e xeitosa coma unha fada, que ten asento n'un verxel mariñán da provincia da Cruña.

Xa o di o cantar do pobo:

Santa Marta — Vila farta,

esto é, vila rica. Ende ben: en Santa Marta d'Ortigueira, a riqueza material trougo, coma de cote, a riqueza espiritual.

Duas mostras d'ela sonvos: qu'o Municipio ortigueirés pubrique, pol-a felís iniciativa do Sr. Maciñeira, arqueólogo moi gabado, un boletín oficial que s'espalla a oito, de gratis, no que se lles dan consellos agropecuarios ós veciños, espoñend'ó mesmo tempo cantas milloras hai que facer, coma primeiramente necesarias no distrito; e qu'alí, naquela vila, fundarás tamén, por idea do notabre esquirtor D. Leandro Pita, unha Sociedade a maneira d'Ateneo que noméase “Agrupación cultural”.

N'esta Sociedade ateneísta veñen dándose conferencias de moito intrés.

A derradeira estivo a cárego do P. Nebreda, da residencia de Baltar. O P. Nebreda, inda nado en Burgos, é un fervente namorado de Galicia, á que ll'adica seus mais fondos amores.

Pois o P. Nebreda disertou sobre do rexionalismo, logo de presental-o brillantemente D. Leandro Pita. E dixo como síntesis do seu galano discurso, que “O rexionalismo da lingüa é base e comenzo de todo rexionalismo”. Lembrouse dempois, con moito agarimo e sabencia, dos nosos antigos trovadores e dos nosos poetas d'oxe e d'onte, ricitando versos de Curros. Para o P. Nebreda, logo do

rexionalismo da lingua, ven o rexionalismo económico, entrambos pedra de toque de toda independencia política.

Este é o programa que nos recomendaron a nos, os rexionalistas cataláns, decatados pol-a sua esperencia.

¡O P. Nebreda é castelán! ¡Outro que danol-o exempro! ¡Benia a él!

* * *

A TRADICION MARIANA

As *Cántigas de Nosa Señora* do Rei Sabio, son'a mais antiga “coleución” poética na lingüa gallega. O coroado trovador elixeu pra gabar os milagres da Virxe a lingüa que falara de neno e na qu'esquirbeu tamén cousas d'outro xeito, empregando o endecasílabo chamado de “gaita gallega”, fala que coidou sen dúbida mais adrede qu'a de Castela pra espresare as tenrezas y-agarimos da devoción. O Rei Sabio, Alfonso X —poidéramos dicir “o noso Cervantes”, falando con moita libertade— ofreceu axuntados pol-a ves primeira o lirismo gallego y-o elemento narrativo da epopeya castelana; e coma devoto da Virxe, fundou unha orde militar e relixiosa no honore d'ela, dividindo tamén seu inmortal código en Sete Partidas, por tere sido sete os delores de Nosa Señora.

* * *

CONCLUSIÓNS

Lembrándonos de todol-o esquirto, ¿n'é de xustiza pedire, inda mais, esixire, qu'os mestres d'escola en Galicia, sexan gallegos pra poderen darlles o ensino en gallego, sen esquecer o castelán, millor dito, explicando o castelán valéndose do gallego, ós neniños? Estes non adeprenderán eisé ben o que d'outra maneira adeprenden cativamente? ¿Non s'espulgarían, entón, os galleguismos do castelán y-os castellanismos do gallego? Esto mesmo fíxose en Cataluña; esto pidiron inda fai pouco —ben'o sabe o arzobispo de Tarragona— os socialistas cataláns n'unha asamblea.

¿N'é tamén de xustiza pidire qu'os cregos, nas nosas aldeas, prediquen y-espriquen o Evanxelio en gallego, soila maneira na que lles é doado non predicare para o mouro do sermón?

E pol-o derradeiro: ¿non se achan obrigados, pensando na nosa tradición mariana, a falar en gallego nas suas festas as xuventudes católicas de Galicia?

* * *

Todo esto vai pol-as dereitas. Ora ollemos para as isquerdas, pra liberaes e repubricanos.

Dixo Pi y Margall, o úneco político español do sigro XIX, que non se trabucou nunca, que adoito foi profeta, de cote honrado, sabio sempre:

N'hai lingua na que se poda esquirbire millor que na materna. ¿Quién non quere a lingua que adeprende dos beizos da sua nai?

Aconsella o bo goberno usare oficialmente das linguas rexionaes. ¿Pode dárese nada mais ilóxico que confial-a administración nin'a xustiza a homes que non conezan as linguas do pobo no que haxan d'exercelas? En Cataluña, nas insuas Baleares, en Valencia, EN GALICIA, en Asturias, en Navarra, nas provincias bascas, son moitos mais os que iñoran a lingua de Castela que os qu'a concen. Chamade ós que as iñoran a que, por exemplo, fagan un documento ante notario ou decraren coma testigos diante de xueces e maxistrados. ¡A cántos erros non estarán espostos, non enxerguendo ben as perguntas e non sendo millor enxerguidal-as suas respostas pol-os que lles interrogan!

No oficial coma no privado, ten que empregárese a lingua que s'estile na rexión onde vivimos.

Non esquezamos, gallegos da dereita e da esquerda, que a palabra —según a pedagogía— é o elemento esencial da formación do home. A palabra eyo todo. Y-a palabra castelana matou o espírito de Galicia; trocóuno por un espírito estrano, escravo, esmorecente...

Liberaes, católicos; tradicionalistas, repubricanos: iquen de vos faga mais pol-a nosa fala —na que latexa a forza da concencia rexional, dormida, coma encantada, e non morta—, ese conquerrá no porvir o maor partido! No gallego xermola a hexemonía futura d'uns ou d'outros.

2. VERBES D'UN MESTRE. A NOSA ESCOLA

Johán V. Viqueira

Que magoa para un galego, enxebre, europeio, moderno, cando considera o estado do seu povo! O mundo enteiro parece dicirle: “non, vos non sodes, pouco a pouco ides morrendo”, il sabe que isto non é certo, que aínda latexan as vellas virtudes n'os esprítos galaicos que farán unha grande Galicia; quixera espertalas, busca a parola meiga, e n'a atopa! —É que precísase máis qu'un verbe para espertar tanta y-alma asoballada, para juntar n'un apretado feixe as vóntades de tanta y-alma espallada; espallada por terras e mares! O día que aquelas esperten e éstos se junten comenará a nosa renascenza económica e cultural— Pois: ¿que admirable organizón para o noso comercio non ofrece, a inmensidade de compatriotas repartidos en todos os países?— Que importancia cultural non pode ter a través d'iles, Galicia, *semilleiro d'homes*.

Non esquezamos que un meio poderosísimo para o espertar da raza é a escola. Así, debemos pôr os nosos esforzos na creazón d'unha *escola galega*. Como esta escola ha de corresponder á sua outísima misión non ten de limitarse á actual de, *escreber, lêr e contar*. —Seus fins son mais elevados!— Sua aspirazón dirígise a facer *germolar* todo canto hay de bô na nosa raza. Surgirá d'ela novamente o vello carácter celta, audaz, forte, romántico, sen quixotismos nen baixezas, equilibrado. Á escola pedímoslle a raza en toda sua integridade, mulleres, homes da nosa raza para loitar, para vencer n'a inmensa loita da vida. Seja logo a escola o lar da Galicia. E que todo desde o lêr até o insino máis alto fágase pensando que o saber soio val cando é saber para a vida, e lembrándonos da nosa raza e dos seus fins n'a humanidade.

Falei de loita. Mais o home non loita con vaguedades. Precisa d'unha *profesión* que é o instrumento da loita da vida. Entón, o problema que temos de estudar é o da formazón profesional en relación c'a escola. Naturalmente que as profesións que agora interésannos son as dos chamados artesans e a de comerciante (as outras son cousa d'os institutos superiores d'educazón). Temos de intentar

pois, facer na escola canto se poida, seguindo n'isto ôs países estrangeiros mais adiantados, pol-a formazón d'as costureiras, d'as cociñeiras, d'os canteiros, ferreiros, labregos (sempre falo d'homens e mulleres!) e oficios somellantes. Cando isto se realize non irán nosos probes emigrantes en notoria inferioridade, sen agarimo, a terras descoñecidas a sufrir males e dôres pol-a incuria d'os *nosos desleigados* gobernantes! —Mais, para conseguir o que nos prôpomos teremos que ampliar as escolas primarias e ter clases profesionaes.

A lingua galega, c'o espírito galego, debe penetrar n'a escola e levalo aló envolvemento n'o seu seio. Non queremos samente que se insine n'o noso linguaxe por ser o noso. Hay para ilo tamén outros motivos. ¿Non é absurdo que hoje n'as escolas ruraes e n'as mais das vilas falen os mestres ôs discípulos en castelao, onde as rapaciñas e os rapaciños coñéceno, si o coñecen, como unha lingua estrangeira? —Isto é o mesmo que insinar na Castela en portugués ou en catalao. A mais singela pedagogía dinos que o mestre a de chegar c'as suas palabras ô fondo d'a y-alma d'o neno. ¿E como poderen chegar con verbos estrangeiros é incomprendidos? —Ainda existe outra razón para levar ô galego â escola. O porvir económico da Galicia (ô que me refiro debe ja parte do seu benestar) e o porvir cultural, depende da sua estrutura bilingue. O galego ábrelle o mundo portugués, o castelao o mundo español. Volver pol-o galego é aumentar o horizonte da nosa actividade universal! — O galego ten de traer consigo â escola os nosos poetas vellos e novos; entre os derradeiros â profetiza da raza Rosalía Castro. Veñan iles quentar con sagro amore da terra os corazóns dos nosos pequenos!

Quixera eu ainda que a escola fixese mais. Quixera ver n'ela o *centro cultural* dos campos e d'as pequenas vilas. N'ela deben fondarse bibliotecas, n'o posible circulantes, n'ela deben organizarse conferencias sobr'os problemas do momento, agrícolas e económicos. O mestre debe ser o conselleiro en todas aquelas cuestións d'os galegos coma cidadans, como agricultores e como comerciantes, sen têt agora contra da influencia que ten de exercer no sentido do refinamento humán.

Os que isto cobizamos temos de facer d'os mestres unha aristocracia do país. Temos de erguer a sua situazón económica aumentándolles os noxentos haberes que hoje lles dan coma unha esmola. Que o mestre teña cantos meios económicos precise para levar unha vida *ideal*, para elixir a sua carreira por amor!! —Mais si erguemos a sua posizón económica temos que erguer tamén a sua formazón pedagógica e cultural. Deben formarse para isto os mestres na facultade (e crear!) de Filosofía da Universidade, organizando n'ela estudos pedagógicos, en sustituzón d'as *Normaes* d'as que ja até os políticos da instruzón (?) pública declaran a inutilidade relativa. Ao ir os mestres a facultade de Filosofía hacharían n'ela un traballo sólido, un horizonte amplo e se faría a obra de justiza de igualalos c'os mestres secundarios e universitarios.

Duas parolas para rematar, sobr'os edificios escolares. A nosa arquitectura galega vaise perdendo rápidamente. No seu canto énchese o país d'edificios feios sen carácter. Una maneira de conservala e desenvovela sería declarala obrigatoria para as edificios escolares, que chegarían a ser modelos arquitectónicos.*

* A ortografía que emprego nos meus traballos admítina —respetando *immensamente* ôs que non a usan— pol-os seguintes motivos: a) é a antiga ortografía galega, b) somella moitísimo a portuguesa e facilita pois o aumento de lectores, c) coincide co as das outras linguas latinas, d) é etimolóxica, e) foi defendida e empregada n'as publicazóns por Antonio de la Iglesia no século XIX, f) pode ser base para a reforma da fonética galega hoje tan castelanizada.

3. GALEGUIZEMOS. O GALEGO NA ESCOLA

Johán V. Viqueira

Falei ja en *A Nosa Terra* da necesidade d'introducir o galego na escola. ¿Como pode facerse isto? Craro é, que non temos que pensar en suplantando o castelao nin moito menos. O único a intentare debe ser que a nosa lingua non fiquen totalmente relegada. O porvir dirá si isto abonda. O primeiro paso pra que o galego apareza na escola ha de consistir en que o mestre non prohiba ós rapaces ou rapazas a expresión do pensamento espontánea; é decir na propia e enxebre fala. ¡Canto non se adiantaría pedagógicamente si tal se fixera en Galicia! Suprimir a formulazón do pensar n'unha lingua extrana e suprimir un d'os impedimentos mais grandes pra o pensar ja que pensar e verbe van sempre íntimamente unidos. O mestre debe dar aínda outro paso. Cando seja totalmente preciso, como sucede no insino d'os nenos que comezan a frecuentar a escola, non debe evitar falar en galego aunque o fale sômente como language auxiliar.

Mais o antes dito non basta. A educación estética da infancia e a súa educación lingüística requiren que levemos â escola, a poesía, en gêral a literatura, popular o cuase popular e a *cántiga* popular. Sería un traballo interesante facer unha *antología literaria e musical-literaria* galega para a nosa escola que permitira realizar o proyeito que expoño. Estéticamente nada pode producir un efeuto mas grande que o arte nado da yalma do pobo; lingüísticamente un galego puro e belo, depuraría a fala actual. Ademais deberíase facer escribir ós rapaces as poesías lidas ou cantadas e afacelos asin a empregar como lingua escrita a sua propia.

Condición indispensable para o denantes exposto é que o mestre en Galicia seipa o galego e isto non abranguerase verdadeiramente senon exigüindollo n'as oposicións como unha materia do cuestionario e creando cadeiras de lingua e literatura galega n'as escolas normaes. Non se trata de ningunha grande asignatura; o que cobizo é samente que a mestra ou o mestre escriban e falen correctamente a lingua do pobo e coñezan o mais importante da sua literatura.

Repito o que outras veces dixen: non se trata aquí d'unha aspiración puramente sentimental. Trátase d'unha exigencia pedagóxica e d'un aumento d'horizonte do discípulo. Exigencia pedagóxica porque é preciso falar en galego pra chegar â yalma do neno galego, e aumento de potencialidade do discípulo porque un galego bilingüe ten abertos ante sí os países de lingua española e portuguesa e pol-o mesmo e moito máis útil e eficaz para España.

Non podó pretender que meu plan lévese â práctica inmediata e totalmente. Precisamos ir facendo ensaios escollendo as localidades e a ocasión. Hay oje mestres que saben o galego e hay escolas normaes en que a introdución do seu insino non se hacharía difícil. Lembrémonos ademais que existen en Galicia moitas escolas privadas, que non son do Estado, (un dos fenómenos mais interesantes da nosa vida educacional) e que n'estas encontraríamos un bon terreo para o galeguismo. Fai falla eiquí como en todo traballo renovador: tacto, constancia e entusiasmo.

4. PLAN PEDAGÓXICO PR'A GALEGUIZACIÓN DAS ESCOLAS*

Vicente Risco

Pró merecente pedagogo y-antusiasta
patriota galego Iñacio Ares de Parga.

- I O Edificio escolar.
- II A Escola por adentro.
- III A vida n-a Escola.
- IV O Escolante.
- V Os métodos d'enseño.
- VI O galego n-a Escola.
- VII O ensino das cousas da Terra.

I. O EDIFICIO ESCOLAR

Ten que xuntar: *Condicións hixiénicas* (que sexa sán). *Condicións pedagóxicas* (que sexa apropiado pr'o seu ouxeto). *Condicións estéticas* e *Condicións educativas* (condicións que dependen as unhas das outras, as condicións estéticas sendo de seu educativas).

A) **Condicións hixiénicas.**— Han ser: as xenerás requeridas n-esta clás de edificios, e mais as qu'impón o clima especial da nosa Terra.

Por eixemplo: as nosas escolas precisan, pra teren boa luz, fiestras mais abertas que nos países do Sul, por mor dos nublados. Non deben ter terrazas, por mor da humedade e das chuvias qu'obrigan a qu'os tellados deban ser saledizos, os balcós cubertos, etc.

Nós 6 (1921), 5-7; 7 (1921), 10-12.

* Sacado d'un traballo inédito, encomendado ó autor pol-a III Asambreira Nazionalista Galega tida fai pouco en Vigo.

B) **Condicións pedagóxicas.** — N-esto teñen qu'estar ás regras xeneraes dos edificios escolares.

C) **Condicións estéticas.** — A beleza do edificio escolar ten unha fonda importancia educativa. Compre atender mais ben á beleza do que á ostentación. A escola non precisa ser grandiosa, e si o é, por elo pode perder en beleza.

Efeutivamente: a beleza d'un edificio proven de duas cousas: da apropiación pr'o fin qu'ha cumprir, e mais da súa adecuación ó sitio onde está.

A escola non precisa un pazo; despois de todo, coa natureza diante, abonda co escolante, a tiza y-o encerado. A casa-escola non debe desentonar da paisaxe, senon que se debe incorporar a íl com'un elemento mais de beleza, de xeito que pareza que naceu elí, e non que é unha cousa postiza.

Debe, pois, com'en Suiza y-en Alemaña, ser feito no estilo do país. Debe ainda tel-a *coor* do país. A escola galega debe ser unha casa galega, a mais enxebre de todas.

D) **Condicións educativas.**— Compre atender d'un xeito moi especial ó efeuto qu'a contemplación da casa-escola ha causar no espírito dos nenos. A escola non debe endexamais sacar os nenos do seu médeo natural.

O neno pol-o tanto non se deb'atopar diante d'un edificio ostentoso, onde somella que ll'han dar d'esmola o ensino y-a educación. A escola debe ser cousa familiar ós rapaces, que non choque c'os seus costumes, c'o que están afeitos a ollar na aldeia ou na vila: unha casa que imitándose ás casas ond'iles viven, sexa ó tempo mais crara, mais sana, mais leda, mais garimosa, que lles poda servir d'eixemplo de curiosidade e de bó goberno, eixemplo fáctile d'imitaren, xa que lles ha mostrar coma se pode vivir con limpeza e comodidade sen ser rico nin ter un pazo fantasioso.

Iste punto é do meirande intrés, n-unha educación galeguista: mal pode esta principiar coa suxestión esótica d'un edificio d'estilo estranxeiro —as mais das veces d'unha arquitectura ausurda e d'un gusto detestabel— que leva a maxinación dos nenos lonxe da nosa Terra e da súa tradición, tradición qu'ha sel-a raiz y-a semente do progreso nazonal... Ise edificios esóticos y-ostentosos, son antigalegos y-antipedagóxicos. Hai ademais qu'evitar ise contraste brusco antr'a casa y-a escola. Todo iso ten unha aución destrutora nos espíritos.

Sexa a escola unha casa d'aspeito modesto, pro artísteco, e com'en Suiza y-Alemaña, do estilo do país.

II. A ESCOLA POR ADENTRO

Os mesmos principios pódens'aplicar ó aspecto das salas de clase. Deixamos a un lado, pol-a súa ben coñecida xeneralidade, as condicións hixiénicas e pedagóxicas, pr'atendermos xustamente ós aspectos estético y-educativo.

Pirmeiramente, diremos que compre prescindir de todo o *aparato académico* que lle dá á aula tradicional unha exterioridade de tristura e de friaxe qu'arripia: as horrendas mesas-bancos y-a odiosa tarima do profesore... Fóra todo aspecto oficiñesco e d'inquisición pedagóxica.

Unha sala ámplia, crara, limpa e leda. O material d'enseño aparecendo cand'un vaía faguer usanza d'il. O escolante sentado á veira dos rapaces, n-unha cadeira com'a d'iles.

A friaxe das paredes lisas pódese temperar con cadros, ou millor ainda con pinturas muraes. Estas pinturas deben ser a un tempo decorativas, istrutivas y-educativas. Deben representar cousas da nósra Terra, suxestivas e ledas, propias pr'erguel-o esprito dos pequenos. Os nenos irán d'iste xeito arreparando en como as cousas qu'o arrodean son fontes d'inspiración artística e d'ornamento. A Arte amostralles a beleza das cousas familiares, n-as qu'un pol-o común non arrepara. Poden tamén esas pinturas representar cousas —sempre nosas— qu'o escolante irá pouco a pouco espricando e revelando á contempración dos rapaces.

As plantas y-as froles adornando as salas de clase, son un pouco de natureza qu'entra na casa, e non é boa educación a que non fai amar á Natureza... No noso caso, amar á nosa Terra, que é pra nós o resume e compendio da natureza inteira. Sirven tamén pra estimular-o istinto artístico dos rapaces.

III. A VIDA NA ESCOLA

Mais qu'os procedementos direitos d'educación, é a orgaizazón da vida escolar a qu'aduca, por iso, eiquí, ímonos ocupar de toda a misión educativa da escola.

Principio xeneral: Respeito á persoa dos nenos. —O contaunto mais intenso, mais fondo coa natureza —coa santa Terra galega— fonte inesgotabel de saúde física y-espiritual.

Ora, poñamos primeiro a

Educación moral e social: O desenvolvemento do carate individual.

O desenvolvemento do carate galego (ètnico).

Compre partir dos caracteres *hereditarios* pra formármol-os *adquiridos*.

Caracteres hereditarios: *cultival-as virtudes propias da nósra Raza:*

Sereidade de xuízo.
Dureza pr'ó traballo.
Cachaza pra sofril-as penas.
Boa crianza natural.
Prudencia.

Irmos *correxindo os nosos vicios*. D'istes, o que mais nos daña é sen dúbida a homildeza, o encollimento, iste terse en pouco que nos desarma pr'a loita pol-a vida. Hai que suxerirles ós nenos a *altivez moral*, que debe sel-a caraiterísteca de todo galego, a concencia da nosa dinidade coma persoas e coma galegos.

Carauteres adiquiridos: Compre *cultival-as virtudes sociais qu'os galegos temos esquecidas*:

Independenza moral.
Desintrés.
Soberbia (conceuto do propio valor, *altivez moral*).
Instinto de solidaridade.

Eu penso que se poden cultivar e faguer xurdir estas virtudes na vida escolar, deixando ós nenos unha grande autonomía, unha ámpia libertade; deixando á sua *iniciativa*, e pol-o tanto á sua *responsabilidade*, unha chea de cousas que se deben deixar.

Elas poden ser: A orgaizazón, plan e coidado das excursiós e paseios.

A orgaizazón de festas e merendas escolares.
A orgaizazón dos xogos e deportes.
A intervención no mantimento da disciplina.
O xuzgal-a conduta dos compañeiros. (Tribunás escolares).
A dirección de certas clases, como:
Os cantos.
Os traballos manuais.
A xinasia.
Os traballos no xardín.
As esperencias de fiseca.
A confeución do material d'enseño.

Todo, naturalmentes, baixo da vixilancia do escolante, pro compre faguerlles collel-o costume de *se valeren por si mesmos* e de *s'axudaren os ús ós outros*.

O sentimento da Terra. Enxebrismo y-amor á patria Galega... Isto pertence á educación moral e social, á educación estética, á educación inteleutual. O sentimento da Terra ten que sel-a base da nosa educación e do noso ensino.

Hai que faguer qu'as pirmeiras impresiós qu'o neno reciba sexan enxebres, qu'a escola sexa un prolongamento do seu ambiente natural galego, qu'estean os nenos

o mais tempo posibel en contauto coa Terra, coa meiga paisaxe, faguendo amiudo excursiós pol-a campía, de tan fondo efeuto educativo e istrutivo, pois n-elas todo se pode ensiñar: xeografía, botánica, zooloxía e zootecnia, agricultura, meteoroloxía, astronomía, contas, traballos de mau, hastra se poden pintar co dedo na Terra as primeiras letras...

O escolante descubriralles a beleza incomparabel da nósa Terra e diralles com'ela a todos nos cría e nos mantén; xogará coiles os xogos ancestraes, cantará coiles as cántigas da Terra, e cand'estean cansos, contaralles contos, leendas e tradicións do pasado de Galiza.

Hai logo outros médeos indireitos pr'o espertamento do amor á nosa Terra, ós que nos referiremos ó falarmos dos *Métodos d'enseño* e do *Enseño das cousas da Terra*.

A educación físeca y-os xogos. En pirmeiro lugar compre qu'a vida escolar sexa o mais móvil que sexa posibel. Non convén ter ós nenos as horas mortas sentados ás mesas, non sendo cando teñan qu'escribir.

O millor sería que nos días que se poidera, a maor parte das clases se deran ó aire, no xardín ou no campo.

A xinasia rítmica e respiratoria, os exercicios hixiénicos graduados non se deben descoidar, mais débense misturar cos xogos xinástecos naturaes dos nenos, os xogos tradicionaes y-enxebres, e logo, os deportes formás, antr'os qu'está especialmente recomendado o *fútbol*. Unhos y-outros xogos deben ser oxeto d'enseño na escola.

Os xogos non sirven somentes pra educación físeca. Hai xogos xinástecos y-hainos d'outras moitas clases. O xogo, istintivo nos rapaces, é un exercicio preparatorio de total-as actividades do home. En aproveital-os xogos pr'a educación y-o ensino, vese o méreto do bó escolante. Ora, o folk-lore galego ofércenos un verdadeiro tesouro de xogos educativos, qu'os escolantes deben estudar e coñecer pra aproveitalos y-apricalos na escola.

Os cantos escolares. Eiquí, as cántigas da Terra áchanse especialmente recomendadas, e xa se cantan en moitas escolas de Galiza... A pedagogía moderna recomenda os cantos do país.

Cada escola pode formar cos seus alumnos un coro enxebre, hastra co seu pequeno cadro de decramación —coma pode ter un ou mais equipos de *fútbol*—. Logo podíanse orgaizar concursos de coros e campeonatos escolares, d'un gran efeuto pr'a educación artística e pr'o milloramento físeco da Raza galega.

IV. O ESCOLANTE

O escolante ha ser a y-alma da escola. Mais pra eso cumpre qu'o escolante teña esprito, que teña *ideal*. Compren escolantes imbuídos do *Ideal da Raza* e de *Tradición da Terra*.

Pra esto, o pirmeiro é qu'os escolantes que rixan as nósas escolas sexan galegos; o segundo é que estudien e amen a Galizia.

Ora, como n-as Escolas Normais non s'estuda nada galego, cumpre qu'os escolantes adiquiran fóra d'elas o coñecemento, o mais fondo posibel, da nosa Terra. Pra eso, hai que porlles nas maus os medeos: libros, cursos, conferencias, etc.

Esto fica á iniciativa dos fundadores das escolas e mais dos homes de boa vontade.

Por eixemplo: publicaciós especiais —libros e revistas— qu'os escolantes podan adequirir por suscriciós ou prezos especiais.

Donativos d'obras pr'as bibliotecas escolares. Cursos gratuitos pr'escolantes.

Confrencias ambulantes pol-as escolas pra escolantes y-alunos; é decir, compre axudar ó escolante no seu labore.

V. OS MÉTODOS D'ENSEÑO

Duas regras xeneraes: a meirande *aitividade* da parte dos nenos (auto-aitividade), y-a costante apelación á *intuición* sensibel.

Intuición *direita*: vel-as cousas. —Buscand'os eixemplos de todo (xeografía, ciencias naturaes, estoria, arte) na nósas Terra.

Intuición *indireita*: suxeril-o remoto por medeo do qu'está perto. —Poñer en comparanza as cousas de fóra, das que falan os libros, co'as cousas nosas.

A intuición y-a manipulación das cousas da Terra, ten ademais por efeuto o saber *miralas* —*aprecialas*— atopal-a razón de *porque son coma son*, ou *porque se fan coma se fan*.

Esto é fácale. Hai algo mais dificil e mais fondo:

O estudo y-aproveitamento pedagóxico dos *hábitos mentaes* —contidos hereditarios do esprito: *elementos apercipientes*— dos nosos rapaces.

Eiquí ven a aplicaciós dos métodos aproveitables da Paidoloxía (eiquí: psicoloxía diferencial da Raza nos nenos).

VI. O GALEGO NA ESCOLA

O ideal sería qu'o ensino se dera en lingua galega.

A apelación á nósa fala é indispensable, pol-o demais, pol-o menos n-as escolas ruraes, si é qu'o escolante s'ha faguer comprender verdadeiramente dos rapaces.

O menos que se pode pedir é qu'o galego non sexa sistemáticamente estrañado e botado fora das escolas.

1.º Pol-o desprezo da lingua principia o desprezo da Terra y-o desapego a ela.

2.º Suprimir o galego equival a condenar a morte o noso pensamento y-a nosa literatura.

3.º O ter en pouco á nosa fala axuda cáxeque nun todo á probe idea qu'o galego ten de sí mesmo.

4.º Ventaxas pedagóxicas do galego:

- a. Poñer o que s'esprique n-esta lingua mais ó alcance da intelixencia dos nenos.
- b. Empregado alternando co castelau, favorece a memoria complicitiva.
- c. Facilita o ensino do castelau pol-a comparanza das dúas lingoas.
- d. Influye na formación dos sentimentos:
 - Pirmeiro: porque é un medeo d'erguel-o sentimento da Terra.
 - Segundo: pol-o que influye na educación do carauter o seu xeito especial, doce, soave; pol-a sua *musicalidade*.

5.º Derradeiramentes: ninguén pode poñer en duda a ventaxa grande de poseer dous idiomas en troques de poseer un só. Non imol-os galegos perder estúpida-mentes esta ventaxe, esquecendo a nósa lingua materna. Ora, estas dúas lingoas que nós temos, pásalles:

A oficial (castelau) é unha das que se falan por maor número d'almas no mundo. Ela ábrenos todol-os países da fala castelá.

A nósa (galego) na sua forma portuguesa —galego e portugués son dous dialeitos d'unha mesma lingua— é unha das mais estendidas pol-o mundo, mais aínda qu'o castelau. Ela ábrenos todol-os países da fala portuguesa.

Tontos seríamos se perdéramos unha d'estas podentes armas de loita pol-a vida e de formación de cultura. O galego pode co'elas abarcar dúas civilizacións.

Pol-as razóns devanditas, o galego debe entrar na vida escolar.

O menos que se pode faguer n-iste senso é:

- a. Non prohibire ós rapaces o falaren galego. Iles poderán falalo nos seus xogos, nas suas conversas, hastra responderen en galego ás preguntas do escolante. Iste pode dar eixemplo dirixíndose a iles, pol-o menos algunhas veces, na nosa lingua.
- b. Ó insinñare a lingua e gramáteca castelá faguer comparanza co'a lingua e gramáteca galega, faguendo notar ben as somellanzas e as diferenzas

- antr'os dous idiomas, maneira de qu'os rapaces adeprendan a falar verdadeiro castelau e verdadeiro galego, e non galego misturado de castelau, ou un castelau que é galego literalmentes traducido.
- c. Faguer tres veces ou mais á semán, pol-o menos, leuturas de poesías e de prosas galegas, ben escolleitas pra leeren os rapaces e debidamente graduadas.
 - d. Estas leuturas —coma total-as leuturas escolares— deben ser espicadas e comentadas. Con ocasión d'elas, o escolante pode dar ós nenos unhas nociós de literatura galega e falarlles das vidas dos autores de mais nota.
 - e. Cos rapaces mais adiantados —os dous últimos grados— xa se pode darlles unhas nociós de gramáteca galega y-hastra poñerlles algunhas veces exercicios de redución e composición en língoa galega.

VII. O ENSEÑO DAS COUSAS DA TERRA

O pirmeiro é coñecer ben cada un o seu pais. Esto non admite discusión; esto é dogmáteco na pedagogía moderna.

Un ensino verdadeiramentes galego, debe comprender:

Xeografía de Galiza.

Estoria de Galiza e vidas de galegos ilustres.

Língoa e literatura galega.

Arte galega.

Cencias e disciplinas prácticas (agricultura, endústreas, labores, traballos manuás, etc., etcetra), con aplicacón á nosa Terra.

A) A Xeografía de Galiza.— Seu valor istrutivo. Teoricamentes:

1.º Dónanos o coñecemento do que é unha *rexón xeográfica* (conceuto fundamental na xeografía moderna).

2.º Vemos nela a aplicacón concreta de todol-os coñecementos de xeografía xeneral, que d'iste xeito s'atopan na realidá palpabel e inmediata.

3.º Sirve de preparacón pra suxeril-o remoto por médeo do próisimo, de modelo, de termo de comparanza pra total-as outras rexós xeográficas que s'estuden.

4.º É a base de todo o demais que un galego teña que saber tocantes á sua Terra.

Practicamentes: o estudo da Terra galega pra sabermol-o partido que podemos sacar dos seus recursos naturaes, pro noso milloramento económeco e social.

Seu valor educativo:

Pr'a crianza do sentimento galego, pra lles dar ós rapaces o amor da Terra, é indispensable o estudo da xeografía. O home compre que coñeza o qu'ha d'amare.

Métodos: Pirmeiro de nada, débese'ensinãre a xeografía de Galiza, logo a da Hespaña, dempois a Universal.

Galiza debe ser espicada en conxunto, com'unha unidade xeográfica, com'unha rexón natural. Non se debe espoñel-a xeografía de Galiza por provincias. As divisiós administrativas non son realmente xeografía, senon cousa auidental. Débese dar preferencia á xeografía centífeca y-económeca.

Débese'empregar costantemente o mapa, con referencias ás cousas vistas (lembranzas de viaxes, excursiós, etc.)

B) A Estoria de Galiza.— É o que mais pode contribuír a valorar a Galiza ós ollos dos seus fillos. Compre que cada y-alma galega se non sinta isolada, senon ligada a unha tradición, á tradición da sua Terra.

Ora, esta tradición non consiste precisamentes en feitos polítecós, senon nos feitos culturaes.

A Estoria de Galiza debe ser unha estoria da civilizazón galega.

Pra esto: as visitas ós moimentos, ós museus, a ilustración das leuciós con proyeuciós, con láminas, con dibuxos.

As vidas de galegos ilustres —d'un gran valor pra educación moral— poden servire de libro de leutura. Ademais, compre qu'o escolante ll'as conte con calor ós rapaces e qu'os poña com'eixempro dino de louba.

C) Xa nos temos referido á língoa e literatura galega en capítulo aparte.

D) Arte galega.— Esto entra no estudo da Estoria, mais compre faguelo entrar tamén nos traballos manuás e mais nos mesmos xogos.

Hai qu'amostrarlles ós rapaces non somentel-as cousas qu'a estoria de Arte adeprende, senon tamén aquelas artes menores nas qu'o pobo pon o seu istinto artísteco e decorativo, ó qu'hoxe se da tanta importancia. Os oxetos d'arte popular, ademais de seren amostrados ós rapaces pra lles faguer aprecial-o méreto que teñen, deben ser postos coma modelos pros exercicios de composición decorativa no ensino do dibuxo e dos traballos manuás.

E) Apricación das disciplinas práutecas á nosa Terra.— O mesmo que dixemos ó falarmos da importancia práuteca do estudo da xeografía de Galiza. Hai que dar preferencia ás cousas qu'han ter apricación eiquí, e que podan servir pró noso milloramento económeco.

4. PLAN PEDAGÓXICO PR'A GALEGUIZACIÓN DAS ESCOLAS

N-esto a escola pode faguer unha outra obra social procurando pol-a conservación y-o milloramento das nosas pequenas industreas ruraes e caseiras, y-hastra adaptando outras novas do mesmo xeito que sexan axeitadas á nosa maneira de ser.

* * *

Eis un programa mínimo d'enseño primario galeguista, qu'a iniciativa filantrópica de cantos bós galegos sosteñen escolas na nosa Terra, pode moi ben acoller e levar á práutica, faguendo co'elo un inmenso ben á nosa Santa Galiza.

5. BASES DAS ESCOLAS DO INSIÑO GALEGO

Anexas á “Irmandade da Fala” na Cruña

PARA OS FILLOS DE GALICIA

Fundar e sostér escolas en Galicia é obra santa, patriótica.

Galegos: Si este nome que levamos desde que nascemos ten de servirnos d-orgulo, estamos na obriga d-axudar e propagar o desenrolo das **Escolas do Insiño Galego**.

Porque si é obra santa e patriótica o fundar e soste escolas que rediman ao pobo galego da ñorancia en que está sumido, moito mais patriótica e mais santa ten de ser si estas escolas han de servir para inculcar nas xeneracións futuras a verdadeira concencia galega.

Non ll-abonda a Galicia qu-os seus fillos seipan lêr i-escribir.

Galicia percisa qu-os seus fillos lean i-escriban n-a sua Fala para qu-a sintan; qu-estuden n-a sua Xeografía para qu-a coñezan, e coñecéndoa quéiran-a; que lles digan das grorias d-os seus homes para honral-os; que beban nas fontes da sua Tradición, da sua Cultura e da sua Arte para qu-as continúen sin influenzas alleas e que seipan pol-a sua Historia dos aldraxes e das persecucións de que foi vítima.

Esto é o que fai a Irmandade da Fala ao crear as **Escolas do Insiño Galego**, cuias Bases acompañamos.

BASES DAS ESCOLAS DO INSIÑO GALEGO

Base 1.ª O insiño n'estas Escolas faráse no idioma hespañol, si ben utilizando tamén o galego na lectura da nosa literatura peculiar e demais libros didáticos que se poidan outer, e para algunhas espricacións de leiciós prácticas, a fin de qu-os nenos poidan comprender mellor as ensinanzas d-os mestres.

A Nosa Terra 190 (1923), 1.

Base 2.ª As Escolas do Insiño Galego gobernaránse autónomamente por un Consello administrativo formado pol-o Conselleiro 1.º da Irmandade da Fala, que será o presidente nado; o Presidente da Sección de Cultura e Fala, tamén da Irmandade, que desempeñará o cárrego de Segretario; o Tesoureiro da mesma entidade que n-iste Consello será Tesoureiro-Contador, e dous escolantes d-ambos sexos e reconocido galeguismo, que serán os asesores técnicos. Todol-os membros d-este Consello terán voz e voto.

Base 3.ª Este Consello percurará conquistar o maior número de Socios Protectores das Escolas do Insiño Galego, os que satisfarán unha cuota mínima de dúas pesetas mensuales; solicitará subvención de total-as entidades galegas da Terra e do estranxeiro e fomentará, en fin, o maior número d-ingresos para esta patriótica labor.

Base 4.ª A Irmandade da Fala na Cruña comprométese a ceder gratuitamente un espacioso local para o funcionamento das primeiras Escolas.

Base 5.ª O boletín *A Nosa Terra* publicará mensualmente o estado de contas das Escolas, para satisfacción e conocimiento dos contribuentes.

Base 6.ª Por entender qu-o maior rendimento no insiño é o da escola graduada, a primeira Escola ten de ser para Párvulos (4 a 7 anos) pois d-iste xeito e, si como agardamos, o éisito nos acompaña, ao cumprir a idade máisima os nenínos d-este grado constituiráse a escola elemental.

Base 7.ª Ningún escolante terá ao seu cárrego mais de 50 alumnos.

Base 8.ª O insiño nestas Escolas será gratuito así como os libros e demais material perciso.

Base 9.ª Non serán ademitidos nestas Escolas senon os nenos galegos e fillos de galegos, tendo dereito de prelación os fillos dos Socios Protectores das Escolas ou os dos Irmans da Fala.

Base 10.ª Os libros de texto nas Escolas desinaraios o Consello administrativo das mesmas.

Base 11.ª Iestas Bases poderánse reformar cando o Consello así o considere comente.

A Cruña 8 de Xulio do 1923.

É OBRIGA de todo bon patriota contribuir ao sostenimento d-as ESCOLAS D'O INSINO GALEGO.

Hoxe mesmo debe escribarnos indicando a cantidade con que se suscribe a tan grande obra.

O COMITE PRO-ESCOLAS

Praza María Pita, 17, baixo.

6. A UNIVERSIDADE GALEGA

Francisco Fernández del Riego

Unha gran parte da crase escolar galega, decatouse xa da siñificación e trascendencia do problema universitario na actualidade prantexado. Espoñente d-ilo é o acordo que n-istes días tomou a Federación Universitaria Escolar, encol da galeguización do noso primeiro centro docente, inspirado pol-o ideal patriótico e pol-as nobres arelas de facer cultura propia. Deuse, pois, un rexo golpe na ialma degastada de unha Universidade, que deica agora veu desenrrolando e copiando unha cultura allea e dibuxouse a roita a seguir pra que con unha Galicia autónoma, poidamos chegar a unha Universidade prenamentes galega; pol-o réxime, pol-a lingua, e pol-o espírito. Amosouse tamén ós “galeguistas” que con un “rexionalismo ben entendido” defenden unha universidade hespañolista co gallo do universalismo, que iles non son galeguistas nin universalistas. Non son galeguistas, porque a eisistencia de un sistema compreto de insiño galego, constituie unha das reivindicaciós básicas do galeguismo. Non son universalistas, porque a corrente trunfante no mundo contemporáneo é a do emprego literario e oficial da fala materna.

A Universidade ten de orentar e centrar o mozo estudoso, ten de ser columna forte e robusta da vida espritoal da nación, ten de ser o xerme de unha nova educación da mocidade galaica. Platón pra salvar a Grecia que se fundía en desfeitas, no seu grande diálogo *A República*, agardábao todo de unha nova educación. Fichte, nos seus patrióticos discursos á nación xermánica agardaba de unha nova educación o renovamento da vida do seu país. Nós agardamos que isa nova educación xestada na escola primaria e consolidada na Universidade, sinale a xeira da nosa renascencia.

Á nosa terra cómprelle unha Universidade onde se faga cultura galega e cómprelle, non pra facer laboura limitada e localista, sinon pra facer laboura universal en língua propia e con espírito propio, que é a única maneira de conquistar o rendimento axeitado da nosa ialma nacional. Si isto se non fai, o noso pobo non poderá

ocupar endexa mais o posto que lle corresponde no mundo da cultura. Emporiso é loubable e acertado o acordo da Federación Universitaria Escolar galega, posto que con iste roteiro inicial tense de chegar a producir un troque saudable no proceso do probrema cultural da nosa terra e a Universidade compostelán, que na aitualidade non é mais que un mero órgano da cultura castelán, poderá cumprir a súa misión histórica, convertíndose en sementeira e criadeiro da cultura galega. Escomenzará daquela o frolecimento do noso “ser” baixo a éxida de unha estrela, a estrela do ideal galego, podendo decir, glosando unhas verbas de Goethe, que iba para xurdir: “N-unha terra próspera un pobo ceibe e grande».

7. VERBAS DA MOCEDADE. O BILINGÜISMO E A UNIVERSIDADE

Francisco Fernández del Riego

O ano que comeza inaugúrase pra Universidade galega baixo un sino de renovación e de esperanza. Somella que Galicia, decatándose da historicidade do intre que vivimos, teima percorrer o camiño do seu auténtico vivir, mergullándose nas suas íntimas esencias e sinalando horizontes novos o seu idioma que pasará a integrar o mosaico armoñoso de unha cultura políglota ibérica. I é a nosa Universidade a quen mais directamente corresponde ista magna empresa destinada a producir un troque saudable no proceso do seu desenrrolo cultural parasitario e a espallar pol-o universo as pingas do noso zume racial.

Igualdade de dereitos dentro d-ila pra as duas linguas, afirmando asín unha realidade xa recoñecida, posto que no século XII houbo na Galicia cooficialidade dos dous idiomas e no século XVI voltóu a habela, como o proban Gil Vicente e Camoens, escribindo en galaico-portugués e castelán; que extrano, pois, que se recoñeza e praitique na Universidade un dereito afirmado pol-o testimoño da historia? Mais iste dereito indiscutible do noso primeiro centro docente non é incompatible con unha vida académica orgánicamente integrada por sistemas e órganos vivintes de cultura que teñen individualidade propia, dentro da comunidade ibérica. A nosa aitude, a d-unha gran parte da masa escolar galega, non siñifica co isto, hostilidade pro castelán. Nós ademiramos e ollamos ben a eispansión de toda cultura, pro defendemos sempre a solución liberal, é decir, nin xenrreiras nin imposiciós; anque unha cousa sexa o respeto pra lingua castelán e outra mui distinta o noso dereito, coma galegos, de eispresarnos e facer cultura na manifestación mais auténtica do noso esprito. Estando, pois, preto o intre en que a Universidade bilingüe sinala novos roteiros á cultura galega, empregando unha fala que ten un tan marcado caraiter mundial e pluricontinental coma poida telo o castelán, se non fará co ilo unha laboura limitada, sinon que pol-a contra, estabrecendo o convivio oficial na penínsua dos dous idiomas, poderá chegar a

realizarse a teoría do gran escritor mexicano, Vasconcelos, que ollóu a necesidade da cooficialidade de istos dous idiomas na América.

Será un consagramento amoroso i especial ô estudo das nosas cousas: lingua, literatura, economía, xeografía, historia, folk-lore, descoñecidos, incomprendidos, e aínda despreciados por un gran continxente de galegos. A obra esbozada n-ila por Brañas e Porteiro, poderá encarnarse nun plantel escolleito de profesores mozos, conscentes da galegitude e do galeguismo e coa axuda de un gran número de estudantes universitarios que medra mais cada día ô impurso do reconquerimento da súa independencia escolar coma único xeito de estudar os nosos valores característicos ô amparo e â quentura do entusiasmo e dos novos ideás de libertade e de cultura.

Unha Universidade que non faga cultura galega endexamais será ren no mundo do saber. E así coma Torres i Bagés dixo que o día que a Universidade sexa catalana, Cataluña escomezará a ser autónoma, eu direi con Rovira Virgili que Galicia non escomezará a ser autónoma deica que sexa galega a Universidade.

Agardemos que o plebiscito popular e as Cortes constituintes da República decidan o que ha ser o bilingüismo en Galicia i en consecuencia, na súa Universidade, e n-aquil intre principiará o momento de aituar, xa que nós non seremos nós, si non sabemos pensalo, vivilo i eispresalo en galego. Namentres, o ano que se inaugura, aparece cheo de posibilidades pra nosa causa.

8. UN MANIFIESTO DE LOS ESCOLARES UNIVERSITARIOS DE GALICIA

Aos escolares;
Aos universitarios;
Aos galegos:

Un grupo de estudantes, cuíos nomes rubran esta folla, entenden oportuno facer paladina expresión do seu pensar e do seu sentir con relación a temas de actualidade, que lles afectan, uns de inmediata maneira, en canto se refiren a custións universitarias; outros, indirectamente, en canto ollan a xerás probremas galegos que no campo escolar teñen a súa necesaria repercusión.

O NOSO GALEGUISMO FUNDAMENTO DA NOSA POSICION

Comenzaremos por manifestar que o noso disgusto do presente e a nosa arela de futuro remanescen da nosa condición galeguista. Razoar no noso galeguismo sería razoar a nosa eistencia. Somos galeguistas porque somos galegos. E inda “o galegos” sobra e podemos decir: somos galeguistas porque “somos”. Xa que “sendo”, na nosa circunstancia *hic et nunc*, non nos cabe outra forma de ser que a afincada na cointura que o destiño nos concedeu vivir, plena fecundamente en toda a súa amplitude desenrolada. Somos galeguistas porque é a única maneira de ser reflexivamente galegos; e pra un galego, ser irreflexivamente tal, xacer, como unha pedra, na coleitividade galega, é, unha forma de non ser.

A estas consideracións de orde esencial que xustifican o noso galeguismo, únense o coñecimento e o estudo da personalidade da nosa Terra. Na xeografía, na etnografía, na filoloxía e na historia galegas acouga un espírito senlleiro que diseña o perfil dos nosos montes, que guía a man dos nosos artistas rústicos, que nutre o miolo da nosa fala e dirixe as pasadas da nosa vida. Unese tamén a triste

esperencia do centralismo, que nos ten sin ferrocarrís, sin portos; que nos impón unha servidume tributaria descoñecedora do noso réxime de propiedade campesiña; que nos fai sufrir a inxusticia arancelaria e que imposibilita o agromar da nosa verdadeira cultura.

Esto último doinos, particularmente, como humildes cazadores que somos no couto cultural. Unha enxebre cultura galega, sobre ir directamente ao enriquecemento do noso espírito —qué fin mais outo pode arelar unha cultura?— faríanos xenerosos co mundo ao que poderíamos presentar, surrintes e cordiás, o caristel da nosa aportación, na grande festa dos labregos do espírito.

De eiquí, xa unha conclusión. Queremos unha cultura galega. E queremos que a nosa Universidade sexa, ante todo, o foco de esa cultura.

Galicia eisiste. E por eisistir, ten dereito á unha cultura propia. Pra tela, precisa un propio centro de cultura. Este ten que ser a nosa Universidade. Ate o de agora, a nosa cultura foise creando ao marxe da nosa Universidade, cando non contra ela. O vello conceito da Universidade está en crisis. A nosa, debe galeguizarse. Brindámoslle a posibilidade de se non converter n-un museo paleontolóxico ou n-un bazar de eisóticas mercaderías.

O QUE DEBE SER A NOSA UNIVERSIDADE

Aspiramos a crear unha vida universitaria auténticamente galega. Queremos que se estuden os problemas xerás tendo en conta que os que estudan son galegos. A nosa Universidade debe darlle ao país que científicamente representa un espírito universitario; faguer investigadores e capacitarnos enteiramente pra o exercicio das nosas profesións. A nosa Universidade debe cumprir a outa misión de formar espritoalmente ao país galego.

Como consecuencia, a nosa Universidade ha ser unha Universidade moderna. En ideal remoto, as cátedras non se proveerían por oposición. A mesma Universidade nomearía o seu profesorado, escolleitándoo entre os mais recoñecidos prestixios. A Universidade terá de ser autónoma e bastarse a si mesma. N-ela, todas as Facultades, todos os grados. Compenetración efeitiva do profesorado e os estudantes. Orientación ao práctico e seminarístico. Ríxida moral académica. Poucas ceremonias. Nada de folgas por motivos políticos. Asociación escolar oficial única e obrigatoria en cada Facultade, que envíe representantes ás xuntas da mesma. Federación Escolar Universitaria Oficial, que envíe os seus persoeiros ás Xuntas de Goberno e de Claustro. Confederación Xéral Oficial de Estudantes Galegos, que abrangue aos escolares da Universidade, das Normás, dos Institutos, das Escolas Especiás. Este organismo escolar non estaría suxeto ao réxime común de Asociacións, e a súa creación e unicidade oficial non suporía a disolución das

entidades escolares hoxe existentes. Estas poderían subsistir, sin carácter oficial e suxeitas á lei de Asociacións. Serían como partidos políticos, e a Federación Oficial como un Parlamento. Creemos que de este xeito acabarían as loitas violentas escolares, resolvéndose as discrepancias democráticamente. Os estudantes católicos non terían incoemente en ingresar n-unha entidade sin perxucios (cuia actuación a informaría o criterio da maioría que lograrse a súa dirección) e de fins puramente universitarios. En canto á F.U.E. Galega, o curso pasado acordou solicitar do Ministerio a Asociación oficial escolar obrigatoria e única, que é o que agora postulamos nós. Esta entidade que propomos non dependería de ningunha outra escolar.

Somos tamén decididos partidarios da Residencia de Estudantes. Na nosa Universidade ideal e imprescindible. Deportes, os mais espritoás, os mais hixiánicos, os menos violentos. Sin que a cultura do corpo roube tempo á cultura do espírito. O insino, un dereito: non un privilexio. Facilitación aos probes do acceso á Universidade.

Cátedras especiás pra os nosos problemas galegos, sin dúbida. Lóxicamente, mais necesario é a galegitude espritoal que leva a facer en cada disciplina un amplo oco pra o que de noso conteña a ciencia que se estuda. O outro, conseguido esto, viría por sí só. Pero mentras non se consigue o espírito, a roita ten de ser inversa. No momento actual pedimos cátedras permanentes de estudos galegos: xeografía, historia, etnografía, filoloxía e literatura.

O PROBLEMA DA FALA

Un punto esencial pra nós é a inmediata cooficialidade do galego co castelán nas aulas universitarias. O respecto á nosa língua é unha elemental existencia de cortesía e civilización. Pol-o demáis, nós, pra sentir a continuidade de Galicia, no tempo e no espazo, necesitamos do idioma. A fala: eis a nosa capitá, eis o noso guieiro. Creendo n-unha cultura galega, temos que conceder ao problema da lingua a máisima importancia.

A cooficialidade estaría ben regramentada con arrego á unhas bases que apenas variarían das formuladas en 1931 pol-a Asociación Profesional de Alumnos de Derecho, aceptadas íntegramente pol-a F.U.E. o mesmo ano, e modificadas restréitivamente pra o noso punto de vista, o presente, pol-a mesma entidade. Implantaríase un réxime de ampla tolerancia e sólida garantía pra as dúas línguas. Habería cátedras de cultura galega en galego i-en castelán: as segundas terían por ouxeto facilitar o coñecimento de Galicia aos forasteiros, e ostentarían carácter de cursos independentes. No resto das cátedras o profesor e o alumno terían dereito

á se espresar en calquera das dúas falas. Igual liberdade existiría no seo das Asociacións oficiais de estudantes e nos organismos reitores da vida universitaria.

Estes son, en síntesis, os nosos anxeos, pol-os que nos propomos traballar. Mais xulgamos, desde, logo, que pra chegar ao conseguimento total dos nosos propósitos, Galicia ten de vivir orgaizada de xeito que se recoñeza a súa persoalidade xurídica. N-unha Galicia abafada pol-o centralismo, a Universidade que soñamos non podería erguer o seu ideal perfil. Por elo, somos partidarios de que Galicia se acolla ao artigo 12 da Constitución da República. Non estamos conformes co réxime constitucional no que se refire ao insino; pero coidamos, sin embargo, que o noso programa inmediato é de feito realizable dentro do Estatuto votado pol-os Concellos galegos no salón de actos da Facultade de Meiciña.

MEDIOS PRA CONQUERIR AS NOSAS ARELAS

Medios pra conquistar as nosas arelas? Apoio decidido i efectivo â campaña pro Estatuto Galego. Presión constante nas Asociacións escolares e nos organismos universitarios. Denuncia de calquera trato de desigualdade de que se faga vítima ao que represente galeguismo universitario. Colaboración con aquelas entidades escolares, culturás ou políticas que tendan a galeguizar o insino. Ruptura e loita implacable coas que se opoñan a ela ou representen un obstáculo no vieiro cara ese fin.

PUNTOS CONCRETOS DAS NOSAS ASPIRACIONES

En resume, n-unha fórmula estremadamente comprimida, eis as nosas aspiracións inmediatas:

GALEGUIZACIÓN DA UNIVERSIDADE

1. Autonomía de Galicia.
2. Independencia universitaria con relación a Madrid.
3. Federación Oficial Escolar Universitaria única e galega.
4. Igualdade de dereitos pra o galego con relación ao castelán.
5. Estabrecemento de cátedras permanentes de cultura, galega.

De momento, abóndanos con ceibar ao vento estas verbas, que son a espresión de un degaro limpo, afervoadado, insobornable e forte de loitar sin lecer ate o conseguimento do noso ideal: A galeguización da Universidade galega.

Ricardo Carballo Calero, estudante de Filosofía; Xosé A. Rodríguez Tenreiro, estudante de Ciencias; Xurxo Lourenzo Fernández, estudante de Filosofía; Francisco Ugalde Fernández, estudante de Ciencias; César González Seco, estudante de Dereito; Josep Forteza-Rei Forteza, estudante de Meiciña; Calros Tobío Fernández, estudante de Dereito; Manuel Rial Martínez, estudante de Ciencias; Germán García Avila, estudante de Farmacia; Pere Josep Liquier Serra, estudante de Meiciña; Manoel Santos Rivera, estudante de Dereito; Alfonso Fraga, estudante de Ciencias; Francisco Fernández del Riego, estudante de Dereito; Álvaro Cunqueiro Mora, estudante de Filosofía; Raimundo Aguiar Alvarez, estudante de Dereito; Xaquín Lourenzo Fernández, estudante de Filosofía; Xaquín Caamaño López, Estudante de Farmacia; Isidro Suárez Paz, estudante de Ciencias; Xosé Martínez López, estudante de Filosofía; Xosé Pla Fernández, estudante de Meiciña; Xan Brañas Cancelo, estudante de Dereito; Enrique Morales Sánchez-Guerra, estudante de Farmacia; Severiano Aguiar Alvarez, estudante de Meiciña; Constantino Cancio Díaz, estudante de Farmacia; Pedro Brañas Cancelo, estudante de Ciencias.

9. DEUS E O NOSO IDIOMA

A. Santos Vila

Fai unhos cantos anos, atopábame eu n-un piadoso pazo de Ribeiras de Miño, n-o que era costume, pol-a noite, rezar o Rosario, antes de se poñer a mesa pr'a cea, xuntos todol-os d'o pazo ô redor d'o lar da folgada cociña, unhas cabo d'os escanos bullando chichos entramentres, de xionllos a carón d'o lume outros, faguendo sinxelas labores algús, ben fiando ou novelando n-o argadelo as mulleres.

Rezábase n-o pazo en castelán, e de cotío falaban en galego enxebre. E lém-brome qu'unha noite, como o que levara o rezo se adurmiñase, a dona, espello de galegas fidalgas, espabilando ô dormiñente, lle dixo entre un “Dios te salve, María, llena eres de gracia”:

—Esperta, Antón!

Tan cómico me resultou o paso que a pouco istiven de romper en risa, e rompera si non fora pol-o respecto ôs da casa. Dende entón pensei sempre n-o ridículo que resulta rezar en castelán cando decote se fala en galego. Non atopo razóns que abonen a preferenza que se lle da a aquél sobor d'iste, pois si a oración ha de sere con confianza, sinceridade e sinxeleza, isa confianza, sinceridade e sinxeleza non eisten cando se vota man de un idioma eistraño, alleo, sendo distoncias eisí o rezo algo artificioso, insincero, pouco íntimo.

Ista maneira de dirixirse a Deus é cuase como unha bulra ou pecado en senso relixioso. A oración que mais lle agrada a Deus é a que asoma ôs beizos en labaradas de arrepentimento e sinceridade, e ista derradeira maniféstase en verbas sinxelas e sentidas que non outras son que aquilas que de costume se empregan pra espresar os sentimentos afeutivos mais íntimos e que nos ensinou nosa mai n-o herce.

Os que me faguedes o honore de lerre e coñecedes o francés, o inglés ou outro idioma calquera, e tedes afincado o sentimento relixioso n-a vosa conciencia, decídeme si rezando unha Ave-María en idioma estranxeiro sentides a emoción, a unción devota, como si fixérades o rezo n-o idioma maiternal.

A relixón é un lazo de amore que une ô home con Deus, e sendo pois amore o sentimento relixioso, cabe pensar libertala de todo artificio, de toda violencia, de todo cálculo, refreusión, cebralismo; deixando o corazón manifestárese impetuoso, apaixonado e ardente como n-outro amore calquera, que por sel-o soilo gosta da sinxeleza e sinceridade, como cadra a todol-os porcesos espirituales d'o sentimento afeutivo. Eisí amantes e amados se funden e confunden n-o seu amore pol-a mutua fe e suxestión.

Eu me pergunto por qué se reza en castelán n-as nosas aldeias en donde se fala decote en galego, e non dou con razóns ningunhas, e soilo alcontro causas pelengrinas e abafantes. Son as mesmas que van desleigando, desnaturalizando e castelanizando as nosas vilas e cibdades; son o réximen políteco d'a Hespaña, a hexemonía irritante i hestórica d'unha rexón d'a Iberia e o descoñecemento d'os nosos propeos valores ô fitar de cotío pr'os d'o Berso pra aló.

Quero con iste artigo chamal-a atenzón d'os bos católicos para mellor agradar a Deus, e d'os bos católicos galeguistas pra loitar pol-as reivindicaciós d'o noso linguaxe. Prego os mestres e as familias católicas galegas que ensiñen a rezar en galego ôs seus aducandos, e prego tamén ô crero que recomende ôs seus feligreses o rezar en galego pra que a oración renda froitos d'o maior agrado de Deus.

Non alpurnen os galegos católicos diante d'os ollos de Deus aparentando sere o que non son. Chéguense a falar con él con humildade, confianza e sinceridade. Falen con Deus en galego pra lle mais agradar.

10. VIEIROS. A EIREXA I-AS LINGUAS VERNÁCULAS

Xosé Filgueira Valverde

Logos ten de cote recollido as mostras da conduta agarimosa da Eirexa cara as culturas autóctonas. Nas verbas acesas de Torrás i Bagés, nos xurdios enxemplos de Alsacia, de Flandes, de Gales... de Nápoles mesmo, nós temos atopado compridas rectificacións a cantos, guiados por feitos esporádicos, sin tradición e sin afinamento nos criterios da xerarquía, atacan á Eirexa como “adversa á personalidade dos pobos”. Por sorte, mesmo en Galicia pódense xa escolmar probas da falsidade destes ditos. Mais hoxe queremos recoller eiquí un feito cheo de ensinios: a Circular do Bispo de Quimper sobre as materias de cultura bretona nas escolas rexidas por mestres católicos. Fixádevos ben que se trata de un pobo como a Bretaña que vive oficialmente sometido a un réxime político de centralización. Reparade que alí existe unha minoría arredista que ten chegado ao atentado i-a represalia e que por tanto a situación da xerarquía bretona respective a política francesa é moi delicada. I-escoitade agora as ordes do venerable Bispo de Quimper aos mestres católicos da Bretaña:

Convencido de que o estudo da lingua, da historia e da xeografía da Bretaña é necesario pra manter vizoso na nosa diócesi o espírito bretón. Nós lembramos aos mestres libres a nosa circular de 24 de xaneiro do 1930 —xa que algúns somellan se non ter decatado da súa importancia— encol do ensino da lingua bretona, da historia e da xeografía da Bretaña e decramos obrigatorio en total-as escolas libres da nosa diócesi o adxunto programa. Todol-os mestres gardarán un exemprar e teranno en conta na fixación do horario escolar e do plan de estudos.

Tamén lembramos aos mestres i-ás maestras das nosas escolas bretonas a obriga de lle ensinar aos cativos o catecismo en bretón.

No ensame escrito pra o certificado de estudos, os inspectores diocesanos proporán cando menos unha cuestión de historia ou de xeografía de Bretaña.

Na visita pastoral e nas visitas canónicas os Vicarios Xeerás aseguraránse do cumprimento destas disposicións.

A XUSTICIA ENMASCARADA

Endebén eu estou leendo esta circular do Bispo de Quimper, o Bispo velliño e sabido de unha terra lonxana irmán da miña Galicia, no meu cabán de traballo. Encol da mesa están dous xornás que o correo trouxo xuntos: un xornal de emigrados, un boletín católico. O xornal dos emigrados aldraxa en galego aos sacerdotes da miña terra por alleeiros, o boletín católico apoupa en castelán aos galeguistas por coincidir co programa dos masóns. Debrúzome na fiestra, perto do meu casal hai dúas escolas, unha ceibe, dos católicos, outra do Estado, con mestres da ATEO. Na escola do Estado os rapaces acaban de cantar o hino galego e con seguranza neste intre estarán leendo uns poemas de Cabanillas; na escola católica as maestras bérranlles aos rapaces cando falan en galego. Eu penso que cicais nesta mesma hora se están dando algúns mítíns por isas aldeias adiante; os oradores anticatólicos falarán con seguranza o galego; os dereitistas atacarán as variedades dos pobos co ensoño de unha centralización que ten moito mais que ver co humanismo e ca Revolución Francesa que ca idea pluralista do Estado Cristiano tradicional.

I-eu diante esta confusión de termos, a ollar trocadal-as tornas i-erradol-os roteiros das xentes teño de sentirme fondamente turbado acarón das contradicións firentes que a abelencia dos uns i-a torta formación dos outros moven, pra desgracia de todos, na nosa terra.

E lembro unhas agudas verbas de Maritain no seu derradeiro libro. Moitas veces, na hestoria universal e mesmo na hestoria persoal a iniquidade presentase con máscara de xusticia, i-a xusticia vestida de iniquidade. E nestes intres doorosos de crisis qué certa é esta paradoxa das ideas e das condutas! Diante das masas que apostatan aldráxase o catolicismo en nome da xusticia social, do pacifismo e da libertade dos pobos. Cando a xusticia social, o pacifismo i-a libertade dos pobos son tres postulados criados pol-o catolicismo, que soio baixo a doutriña de Cristo poderán ter de cheo a súa realización.

É tristeiro que as masas coiden que os homes de Cristo son por doutriña e por conducta adversarios dos homildes, partidarios das guerras imperialistas, anciosas de afogar baixo a pouta de forzas cosmopolitas a vida enxebre das culturas vivas. Mais aínda é mais dooroso que o cristiano pra oporse ás forzas anticristianas non vexa mellor camiño que o de asumir o rol que esas forzas queiran sinalarlle e teimar na súa vida e nas súas obras pol-os tres postulados que sirven de eixo aos inimigos da i-alma: opresión dos pobos, guerra, capitalismo; ao servizo do demo, do mundo e da carne.

EIQÚ EN GALICIA...

Na nosa terra este problema das máscaras da xusticia é mais agudo que en ningures. O divorcio entre as vilas e a aldea é a cada intre mais fondo. Casi diríamos que a vila gosta da decadencia da aldea. A fame nos aldeáns fai baixar ao mínimo os precios, a incultura aldeán asegura a especulación. Os partidos políticos que axitan o agro, con verbas de xusticia, non son por desgracia partidos que directamente se inspiren nas ideas católicas nin que leven un ideal de salvación cristián. Mais eles defenden as eternas verdades nosas, as fondas realidades da vida cristián —xusticia, caridade, persoalidade, fé no ideal, sacrificio— cicais moitas veces envoltas en máscaras de iniquidade —revolta, materialismo, estatismo— cicais moitas veces tamén manexadas somentes en proveito de intereses políticos.

Esas xentes, non nós, son as que falan hoxe de Galicia en Galicia. A liña Sarmiento - López Ferreiro - Lago González somella terse quebrado con nós. A persoalidade de Galicia que foi unha realidade católica pode trocarse nun sulco da loita contra a Eirexa. A defensa das liberdades tradicionais, amparada en todos os pobos pola poboación católica, déixase eiquí en mans dos enemigos da tradición. Os católicos galegos créense hoxe na obriga de renegar do seu e de cegar as fontes vivas do espírito, as forzas básicas da humanidade cristián.

CARA UNHA RECTIFICACIÓN

A prol do Milenario de Celanova, a prol de creación da Irmandade *Deus Fratresque Gallaeciae* teñen soado en Galicia verbas de anovamento. Imos deixar que a xusticia sexa patrimonio dos nosos adversarios? Pode perdurar a posición anti-tradicionalista dos católicos galegos? Enfiamos de novo o roteiro seguro do medievo, pluralista e persoalista, contra o cosmopolitismo alleiro, do Renacemento e da Revolución?

Trátase é certo de un problema de política, mais non de política partidista ou electoreira, senón de política relixiosa e de política cultural. Abóndanos con defender “os valores éticos, estéticos e científicos que o catolicismo cría e representa” pra profesar esta imprescindible laboría de reconstrucción na galegitude. Pois Galicia, na súa unidade, na súa lingua e no seu arte é unha creación do cristianismo.

E si nesta obra coincidimos cos adversarios do catolicismo, mellor. Si, mellor, mellor, amigos, non vos escandalicedes xa. Que un punto de coincidencia é un precioso punto de apoio pra o apostolado. E a nós non nos interesa esfachicar aos enemigos de Cristo, senón convertilos.

11. LA ADMINISTRACIÓN DE JUSTICIA Y EL BILINGÜISMO

Fermín Bouza-Brey Trillo

Al dar al viento en una hoja diaria el contenido sintético del trabajo doctrinal que, en flor aún, tengo destinado a una publicación de los funcionarios de Justicia, muéveme la oportunidad del momento, ajeno el pecho a toda pasión política y atento el pensamiento a disciplina de pura ciencia, para evitar permanezca sin protesta, en la hora de la estructuración interna de España, intangible un estado de cosas de difícil calificación nacido del fenómeno colectivo de negar la realidad porque se cierran los ojos para no querer verla.

Hablo, por tanto, de un aspecto técnico de mi carrera y por hacerlo en Galicia he de pedir excusas al expresarme en un idioma que no es sino el de una mínima parte de su población para acercarme así al cerebro y al corazón de cuantos, precisamente, tienen aún prevenciones a un bilingüismo decididamente práctico, ya que estoy convencido que sin él es vana e infructuosa tentativa toda labor tendente al logro de una verdadera justicia rural.

Por haber desempeñado las funciones de mi cargo en Cataluña y desempeñarlas ahora en la más característica comarca del interior de mi país gallego, en el corazón purísimo del “rus”, con setenta y una parroquias de nobles labradores, ciudadanos de una República que no se hizo para dividir a los ciudadanos en castas por el lenguaje, respetándose la confusa jerga de los señoritos vilegos y despreciándose en cambio el idioma del trabajo campesino hablado en el mundo por 40 millones de hombres, confieso que si desconociese, por desgracia, el habla de las comarcas de mi ejercicio —catalán y gallego— hubiese sentido diariamente el zarpazo desgarrador de mi conciencia acusadora. Es cómodo y hasta barato opinar desde la mesa de escritorio regalada y muelle de una ciudad sin penetrar en la vida de las gentes del agro y del mar, sin la preocupación y los aprietos de un juzgador forzado a preguntar en castellano por imperio de los interrogatorios en pleito civil a testigos que responden rutinariamente según la que su malicia nacida de la ignorancia idiomática les dicta, pero que tiene que repetir la pregunta

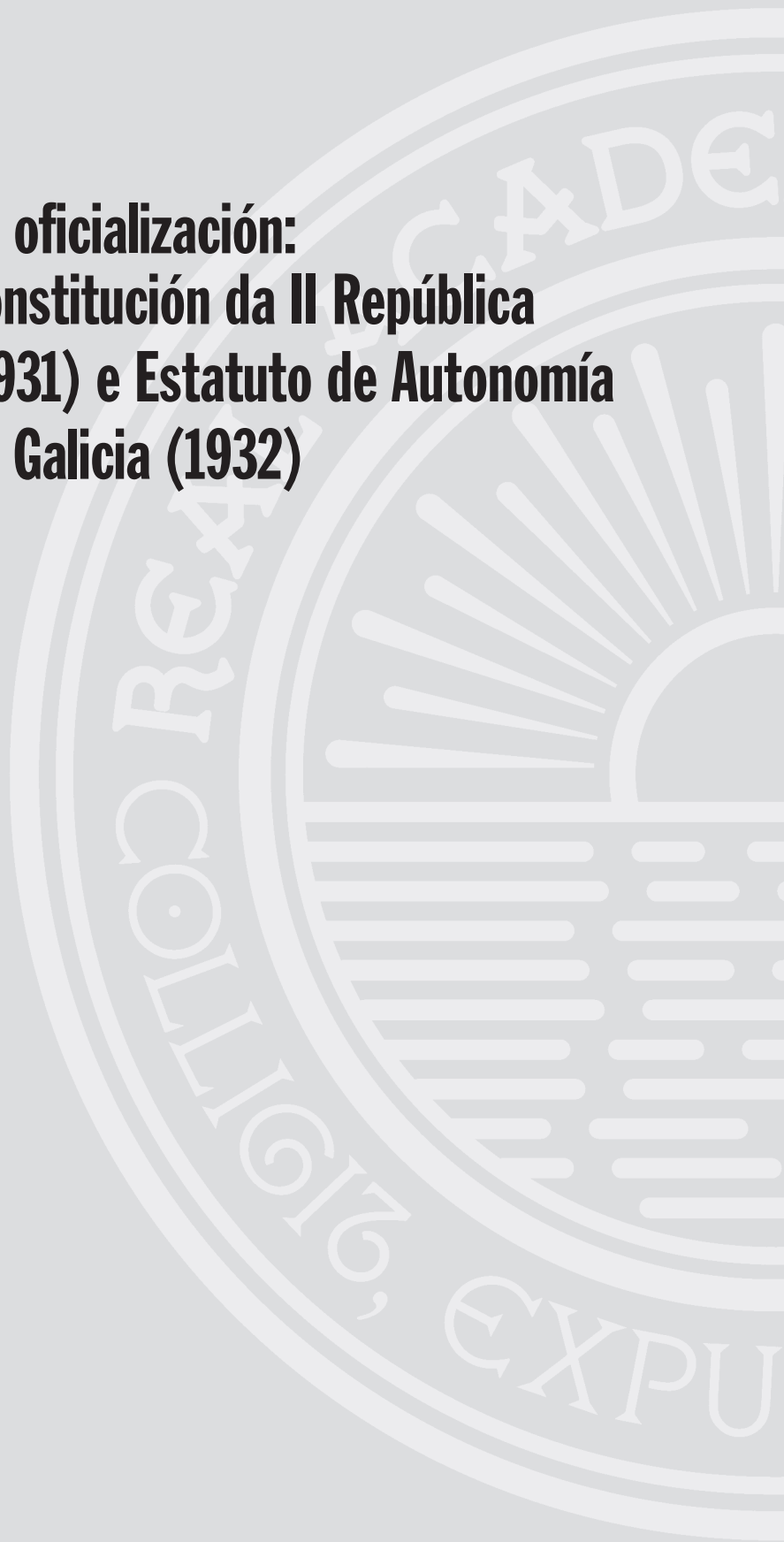
El Pueblo Gallego 7/XI/1931, 12.

en idioma gallego o catalán para hacerse comprender de los indagados. No quiero recurrir a lo anecdótico que formaría un volumen pintoresco, aunque de tristeza infinita por observar el desconocimiento del problema trascendente en las esferas oficiales, durante los años que hace prouro administrar justicia: mas quiero, sí, proclamar alto que conozco el sentir de muchos de mis compañeros de carrera ajenos a Galicia, que sirven en ella y sé que la magnífica eficiencia de su labor está cubierta gracias a un trabajo intenso y a un superesfuerzo que sería excusado en un país cuyo idioma le fuese conocido.

No he de insistir más en este punto toda vez que al lado de nuestro problema se levanta el espectro del dignísimo Magisterio con todos sus lamentables episodios, pues no existe papel más desairado que el de aquéllos que, al igual que un maestro andaluz conocido mío, se tienen que pasar diez meses sin lograr entenderse con los alumnos, entre las rechiflas y el descrédito aldeano de quien tan alta función realiza. Y es que a lo más recóndito de estas tierras de Montes y de Tabeirós y de la Ulla llegan maestros catalanes, andaluces, extremeños y baleáricos en éxodo disparatado sino fuese trágico. Y sin justicia y cultura ejercitadas con plenitud de conciencia, ¿puede vivir un país?

Y como no puede aparentarse desconocimiento de lo antedicho, encuentro preciso hacer gemir los tórculos, en esta hora de doloroso parto del ser que haya de desplazar lo caduco en tantas materias, para que quede escrita la realidad cotidiana de que en los Juzgados de Primera Instancia e Instrucción así como en los Municipales de Galicia se habla en gallego por necesidad absoluta e imprescindible que se impone al funcionario con fuerza insospechada y que gracias a la interpretación o traducción de éste —juez, secretario, oficial— se puede cumplir con el deber sin detrimento de los principios de equidad y justicia. Y esto es así y no de otra manera por muy sabio que sea el que otra cosa diga o muy alto que se encuentre el que lo desconozca.

**III. A oficialización:
Constitución da II República
(1931) e Estatuto de Autonomía
de Galicia (1932)**

III.1. Proyecto de Constitución
Artigo 4º: emendas, debate
e redacción definitiva

O DEBATE DO ARTIGO 4º DA CONSTITUCIÓN DA IIª REPÚBLICA ESPAÑOLA (1931)

[Nota preliminar]

O anteproxecto de Constitución da IIª República, elaborado por unha “Comisión Jurídica Asesora” durante o verán de 1931, non contiña ningún precepto verbo do idioma oficial do Estado. Foi a Comisión parlamentaria que leu en primeira instancia o devandito Anteproxecto a que introduciu tal precepto como artigo 4º:

El castellano es el idioma oficial de la República, sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconocen a las diferentes provincias o regiones.

Este artigo foi obxecto de varias propostas de emenda, dúas das cales tiveron especial relevo para nós: as defendidas por Castelao e por Unamuno, de sentido oposto. Nove deputados do grupo parlamentario da “minoría galega”, os dous nacionalistas (Castelao e Otero Pedrayo) e sete autonomistas da F.R.G. —Ramón Suárez Picallo, Joaquín Poza Juncal, Ramón M.ª Tenreiro, Antón Villar Ponte, Alejandro Rodríguez Cadarso (daquela rector da Universidade de Santiago), Laureano Gómez Paratcha e Bibiano Fernández-Osorio Tafall— presentaron a seguinte emenda:

El castellano es el idioma oficial del Estado. Ni legislativa ni administrativamente se coartará el uso de la lengua propia en las diferentes regiones.

Miguel de Unamuno, José Ortega y Gasset, Justino de Azcárate e Bernardo Giner de los Ríos, entre outros intelectuais que saíran elixidos deputados pola agrupación centrista Al Servicio de la República, que fora ás eleccións aliada coa conxunción republicano-socialista, presentaron outra emenda:

El español es el idioma oficial de la República. Todo ciudadano español tiene el deber de saberlo y el derecho a hablarlo. En cada región se podrá declarar cooficial la lengua de la mayoría de sus habitantes. A nadie se le podrá imponer, sin embargo, el uso de ninguna lengua regional.

Sobre estas emendas debateron no Parlamento Castelao e Unamuno, o que deu lugar á intervención de Ramón Otero Pedrayo.

O texto definitivo da Constitución da IIª República quedou deste xeito:

El castellano es el idioma oficial de la República. Todo español tiene obligación de saberlo y derecho de usarlo, sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconozcan a las lenguas de las provincias o regiones. Salvo lo que se disponga en leyes especiales, a nadie se le podrá exigir el conocimiento ni el uso de ninguna lengua regional.

1. DEFENSA DA EMENDA GALEGUISTA

Alfonso D. R. Castelao

Señores Diputados, hablo en nombre del Partido Galleguista, que sólo cuenta en esta Asamblea con cuatro afiliados, y la enmienda que presentamos viene avalada por Diputados de la Federación Republicana Gallega. Espero, además, merecer el asentimiento de todos los representantes de Galicia.

Al intervenir por primera vez en los debates de este Parlamento, permitidme que os haga mi presentación. Yo no soy más que un artista, que ha puesto su arte al servicio de una bella causa: la de despertar el alma de Galicia, creyendo que es preciso añadir a nuestra vieja tradición, interrumpida y olvidada, una nueva tradición, no entendiendo, claro está, por tradición, la serie de actualidades superpuestas, sino lo eterno, ese eterno que vive en el instinto popular.

Galicia no cuenta con una gran ciudad, pero tiene el mar y posee un fuerte anhelo de ciudadanía. De mí, puedo decir que prefiero ayudar a la creación de una ciudad que vivir en una gran ciudad ya hecha, definitivamente terminada, que, a lo mejor, resulta centro de una civilización muerta. Creo que los hombres de espíritu libre, libre incluso de los prejuicios de una gran cultura, deben ser, en cierto modo, como los pájaros; los gorriones viven bien en las ciudades, pero los pájaros que saben cantar huyen de los centros populosos. Yo bien sé que hay gorriones de ciudad que ya no sabrían vivir en provincias.

Yo soy, pues, un aldeano; no traigo la voz de la calle, ni del café, ni del Ateneo; traigo el mandato de un grupo de hombres, de muchachos estudiosos que pretenden realizar allá, en mi tierra, un ensayo de Paraíso; demasiado optimistas, quizás, pero siempre buenos y generosos.

Voy a defender nada más que la intención con que hemos presentado esa enmienda. Si nosotros fuésemos catalanes, nada tendríamos que objetar a la redacción del art. 4.º del proyecto que se discute, porque el hecho lingüístico de Cataluña está ya reconocido y amparado por decretos, muy laudables, por cierto, emanados del Gobierno provisional de la República; pero, Sres. Diputados, la

Lengua gallega no ha merecido aún el reconocimiento de su existencia, y permítidme que os diga que esta injusticia y desigualdad bien pudiera perdurar.

Desde que los llamados Reyes Católicos verificaron el hecho que Zurita llamó la doma y castración del reino de Galicia, la Lengua gallega ha quedado prohibida en la Administración, en los Tribunales, en la enseñanza, y la Iglesia misma evitó que nosotros, los gallegos, rezásemos en nuestra propia Lengua.

Esta política de asimilación y de hostilidad sólo ha conseguido en tanto tiempo este pobre triunfo: que los niños de las escuelas gallegas crean que hablar castellano es hablar bien, y que hablar gallego es hablar mal. Por esto y por lo otro, el galleguismo es simplemente un caso de dignidad colectiva que ha resonado en el pecho de los intelectuales que tienen corazón, en el de los que pretenden suprimir la miseria cotidiana del vivir labriego y marinero, y en el de los que sueñan con llevar ideas y sentimientos nuevos a la corriente universal.

Nuestro idioma gallego debe merecer toda vuestra simpatía, porque es la Lengua del trabajador, del obrero, del artesano, del labriego, del marinero; fué la Lengua de vasallos y de magnates, y sólo despreciada por esos señoritos cursis y desocupados de las capitales de provincia.

La resurrección de nuestra Lengua en el siglo XIX fué un revivir de la democracia y los poetas gallegos fueron los creadores del aliento civil de mi tierra. El gallego es hablado por la inmensa mayoría de los habitantes de Galicia y es comprendido por todos. Los maestros lo emplean como inevitable recurso pedagógico, al margen de toda legalidad, en las escuelas de Primera enseñanza; y lo emplean los jueces del país cuando quieren esclarecer la verdad, y lo emplean los notarios y los empleados de la Administración, en sus relaciones con la gente del pueblo. En estos últimos años, con el evidente renacer de nuestros estudios y de nuestra Literatura, el gallego consiguió, logró, categoría de Lengua culta.

Pero aun hay más: con la dignificación de nuestra Lengua logramos quizá o nos acercamos a realizar el gran hecho histórico: la compenetración ibérica que todos anhelamos; porque tengo que recordaros, Sres. Diputados, que el galaico portugués es hablado por unos 40 millones de personas.

Al presentar esta enmienda, los gallegos no hemos querido más que una cosa: que quedase en la Constitución el respeto para nuestro idioma, y para merecerlo, yo no he de recurrir al pasado glorioso de la Lengua; nada de esto: he de recurrir simplemente a razones de sentimiento, confiando en vuestra cordialidad de hermanos. El galleguismo es algo más que un partido político, y por ese algo más que tiene, es por lo que yo fuí siempre galleguista, y de todos los problemas que interesan a nuestro partido, ninguno para mí tan importante como el que se refiere a la dignificación del idioma. Porque, Sres. Diputados, si los gallegos aun somos gallegos, es por obra y gracia del lenguaje, porque un cultivo estético y científico

de nuestra Lengua viene a ser la reconquista de todo cuanto tuvimos y porque, perdiéndose nuestro lenguaje, ya no nos quedaría ninguna esperanza de revivir.

Pero hay muchos que nos combaten por razones de patriotismo, y es preciso decirles que los galleguistas no queremos más que una cosa: que el gallego, si no en lo oficial, sea, por lo menos, tan español como el castellano. Y con esto ya queda dicho que no somos separatistas, porque si separatismo viene de separar, separatista será el que no quiera que el gallego sea también un idioma español. Y hay otros que desprecian nuestros anhelos por creer que un idioma no es más que un medio de expresión. Si así fuese, tendríamos que matar el gallego evidentemente; pero permitidme que os diga que después quizá tuviésemos que matar el castellano, hasta llegar al idioma que tuviese más alto crédito científico y más grande valor bibliográfico, si no queríamos acogernos a un idioma artificial. Pero el idioma, más que un medio de expresión es una fuente de arte, es el vehículo del alma original de un pueblo y, sobre todo, es en sí una gran obra de arte que nadie debe destruir. Y hay otros que se ríen de nosotros porque sueñan todavía en el triunfo del idioma único. Esa es una bella ilusión que no se llegará a realizar nunca. Hace algunos años me encontraba yo una tarde allá en el Finisterre bretón pensando en mi tierra, y cantó el cuco y noté que aquel cuco cantaba como los nuestros y ladró un perro y noté que el perro ladraba como nuestros perros, y entonces surgió en mi imaginación esta gran verdad: los pobres animales aun están en el idioma universal. (*Aplausos.*) Y hay quien piensa que es preciso que matemos el gallego para que podamos entendernos mejor en la emigración. ¡Qué pobre y qué miserable idea! Nosotros aspiramos a que todos los gallegos sepan hablar perfectamente el gallego. Pero ya que se habla de emigración, es preciso decir que los galleguistas aspiramos a una cosa: a suprimir la necesidad de emigrar; porque, amigos y hermanos, Galicia debe ser algo más que un criadero de carne humana para la exportación, porque, después de todo, la riqueza de unos cuantos indianos más o menos filántropos no puede compensarnos de la tuberculosis que le debemos a la emigración. (*Muy bien.*)

Tenemos en nuestra tierra gallega muchos propagandistas de magnífica buena fe, que hablan siempre en castellano en sus propagandas, en un castellano muy malo, por cierto, porque quizá ignoran que la dignificación de la Lengua materna corresponde al grado superior de la conciencia política y social y proviene de una capacitación para gobernar. El desprecio de la Lengua materna significa un renunciamiento de derechos y proviene de una anestesia de la dignidad colectiva.

Yo he visto el año 1921, en Amberes, a Vandervelde al frente de una imponente manifestación que, entre otras cosas, reclamaba la oficialidad de la Lengua materna cuando hablan de una mayor capacitación para gobernar. ¡Y hay quien quiere negar la importancia de nuestro idioma! Pero es preciso decir que es el

último lazo que une a España con Portugal; porque, amigos y hermanos, es preciso pensar en Portugal. Se habla muchas veces de una Confederación ibérica como bella ilusión; pero es preciso deciros que no hay más que una puerta por donde España pueda comunicar con Portugal; esa puerta es Galicia y los gallegos tenemos la única llave de esa puerta, que es el idioma. Y también hay mucha gente en nuestra tierra, casi siempre señoritos desocupados, que dicen no sentir la necesidad de hablar gallego; pero yo que lo hablo cordialmente, tengo que contestar una cosa siempre: que esa necesidad no se siente en el vientre.

Cuando yo fuí a la escuela no sabía aun hablar en castellano; porque yo tengo que deciros que soy hijo de una familia humilísima. Fuí a la escuela muchas veces descalzo, con un pedazo de pan de maíz en el bolsillo. Por eso tiene para mí el gallego esa nostalgia deliciosa que me recuerda el tiempo feliz de la infancia, ese tiempo que es el más feliz en todos los hombres; pero que yo creo que en mí lo es aún más porque soy aldeano y por serlo y por haber probado la miel de otros idiomas, es por lo que quiero dignificar el habla de mi pueblo, la lengua del único rey español que se llamó Sabio, el viejo idioma que supieron guardar como oro nuestros trabajadores del mar y de la tierra, de estos trabajadores gallegos que son de mi sangre y son de mi carne.

Señores Diputados, si aprobáis nuestra enmienda, u otra cualquiera que signifique respeto para nuestra Lengua, Galicia entera os lo agradecerá. (*Muchos aplausos.*)

2. DEFENSA DA EMENDA ESPAÑOLISTA

Miguel de Unamuno

Señores diputados,

El texto del proyecto de Constitución hecho por la Comisión dice:

El castellano es el idioma oficial de la República, sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconocen a las diferentes provincias o regiones.

Yo debo confesar que no me di cuenta de qué perjuicio podía haber en que fuera el castellano el idioma oficial de la República (acaso esto es traducción del alemán), e hice una primitiva enmienda, que no era exactamente la que después, al acomodarme al juicio de otros, he firmado. En mi primitiva enmienda decía:

El castellano es el idioma oficial de la República. Todo ciudadano español tendrá el derecho y el deber de conocerlo, sin que se le pueda imponer ni prohibir el uso de ningún otro.

Pero por una porción de razones vinimos a convenir en la redacción que últimamente se dió a la enmienda, y que es ésta:

El español es el idioma oficial de la República. Todo ciudadano español tiene el deber de saberlo y el derecho de hablarlo. En cada región se podrá declarar cooficial la Lengua de la mayoría de sus habitantes. A nadie se podrá imponer, sin embargo, el uso de ninguna Lengua regional.

Entre estas dos cosas puede haber en la práctica alguna contradicción. Yo confieso que no veo muy claro lo de la cooficialidad, pero hay que transigir. Cooficialidad es tan complejo como cosoberanía; hay “cos” de éstos que son muy peligrosos. Pero al decir “A nadie se podrá imponer, sin embargo, el uso de ninguna Lengua

regional”, se modifica el texto oficial, porque eso quiere decir que ninguna región podrá imponer, no a los de otras regiones, sino a los mismos de ella, el uso de aquella misma Lengua. Mejor dicho, que si se encuentra un paisano mío, un gallego o un catalán que no quiera que se le imponga el uso de su propia Lengua, tiene derecho a que no se les imponga. (*Un señor diputado: ¿Y a los notarios?*) Dejémonos de eso. Tiene derecho a que no se le imponga. Claro que hay una cosa de convivencia —esto es natural— y de conveniencia; pero esto es distinto; una cosa de imposición. Pero como a ello hemos de ir, vamos a pasar adelante.

Estamos indudablemente en el corazón de la unidad nacional y es lo que en el fondo más mueve los sentimientos: hasta aquellos a quienes se les acusa de no querer más que vender o mercar sus productos —yo digo que no es verdad—, en un momento estarían dispuestos hasta a arruinarse por defender su espíritu. No hay que achicar las cosas. No quiero decir en nombre de quién hablo; podría parecer una petulancia si dijera que hablo en nombre de España. Sé que se toca aquí en lo más sensible, a veces en la carne viva del espíritu; pero yo creo que hay que herir sentimientos y resentimientos para despenar sentido, porque toca en lo vivo. Se ha creído que hay regiones más vivas que otras y esto no suele ser verdad. Las que se dice que están dormidas, están tan despiertas como las otras; sueñan de otra manera y tienen su viveza en otro sitio. (*Muy bien.*)

Aquí se ha dicho otra cosa. Se está hablando siempre de nuestras diferencias interiores. Eso es cosa de gente que, o no viaja, o no se entera de lo que ve. En el aspecto lingüístico, cualquier nación de Europa, Francia, Italia, tienen muchas más diferencias que España; porque en Italia no sólo hay una multitud de dialectos de origen románico, sino que se habla alemán en el Alto Adigio, esloveno en el Friul, albanés en ciertos pueblos del Adriático, griego en algunas islas. Y en Francia pasa lo mismo. Además de los dialectos de las Lenguas latinas, tienen el bretón y el vasco. La Lengua, después de todo, es poesía, y así no os extrañe si alguna vez caigo aquí, en medio de ciertas anécdotas, en algo de lirismo. Pero si un código pueden hacerlo sólo juristas, que suelen ser, por lo común, doctores de la letra muerta, creo que para hacer una Constitución, que es algo más que un código, hace falta el concurso de los líricos, que somos los de la palabra viva. (*Muy bien.*)

Y ahora me vais a permitir, los que no los entienden, que alguna vez yo traiga aquí acentos de las Lenguas de la Península. Primero tengo que ir a mi tierra vasca, a la que constantemente acudo. Allí no hay este problema tan vivo, porque hoy el vascuence en el país vasconavarro no es la Lengua de la mayoría, seguramente que no llegan a una cuarta parte los que lo hablan y los que lo han aprendido de mayores, acaso una estadística demostrara que no es su Lengua verdadera, su Lengua materna; tan no es su verdadera Lengua materna, que aquel ingenuo,

aquel hombre abnegado llegó a decir en un momento: “Si un maqueto está ahogándose y te pide ayuda, contéstale: «Eztakit erderaz.» «No sé castellano.»” Y él apenas sabía otra cosa, porque su Lengua materna, lo que aprendió de su madre, era el castellano.

Yo vuelvo constantemente a mi nativa tierra. Cuando era un joven aprendí aquello de “Egialde guztietan toki onak badira bañan biyotzak diyo: zoaz Euskalerrira”. “En todas partes hay buenos lugares, pero el corazón dice: vete al País Vasco.” Y hace cosa de treinta años, allí, en mi nativa tierra, pronuncié un discurso que produjo una gran conmoción, un discurso en el que les dije a mis paisanos que el vascuence estaba agonizando, que no nos quedaba más que recogerlo y enterrarlo con piedad filial, embalsamado en ciencia. Provocó aquello una gran conmoción, una mala alegría fuera de mi tierra, porque no es lo mismo hablar en la mesa a los hermanos que hablar a los otros: creyeron que puse en aquello un sentido que no puse. Hoy continúa eso, sigue esa agonía; es cosa triste, pero el hecho es un hecho, y así como me parecería una verdadera impiedad el que se pretendiera despenar a alguien que está muriendo, a la madre moribunda, me parece tan impío inocularle drogas para alargarle una vida ficticia, porque drogas son los trabajos que hoy se realizan para hacer una Lengua culta y una Lengua que, en el sentido que se da ordinariamente a esta palabra, no puede llegar a serlo.

El vascuence, hay que decirlo, como unidad no existe, es un conglomerado de dialectos en que no se entienden a las veces los unos con los otros. Mis cuatro abuelos eran, como mis padres, vascos; dos de ellos no podían entenderse entre sí en vascuence, porque eran de distintas regiones: uno de Vizcaya y el otro de Guipúzcoa. ¿Y en qué viene a parar el vascuence? En una cosa, naturalmente, tocada por completo de castellano, en aquel canto que todos los vascos no hemos oído nunca sin emoción, en el Guernica Arbola, cuando dice que tiene que extender su fruto por el mundo, claro que no en vascuence. “Eman ta zabalzazu munduan frutua adoratzen raitugu, arbola santua”. “Da y extiende tu fruto por el mundo mientras te adoramos, árbol santo”. Santo, sin duda; santo para todos los vascos y más santo para mí, que a su pie tomé a la madre de mis hijos. Pero así no puede ser, y recuerdo que cantando esta agonía un poeta vasco, en un último adiós a la madre Euskera, invocaba el mar, y decía: “Lurtu, ichasoa”. “Conviértete en tierra, mar”; pero el mar sigue siendo mar.

Y ¿qué ha ocurrido? Ha ocurrido que por querer hacer una Lengua artificial, como la que ahora están queriendo fabricar los irlandeses; por querer hacer una Lengua artificial, se ha hecho una especie de *volapuk* perfectamente incomprensible. Porque el vascuence no tiene palabras genéricas, ni abstractas, y todos los nombres espirituales son de origen latino, ya que los latinos fueron los que nos civilizaron y los que nos cristianaron también. (*Un señor diputado de la minoría*

vasconavarra: Y “*gogua*” ¿es latino?) Ahí voy yo. Tan es latino, que cuando han querido introducir la palabra *espíritu*, que se dice *izpiritué*, han introducido ese *gogo*, una palabra que significa como en alemán *stimmung*, o como en castellano *talante* es estado de ánimo, y al mismo tiempo igual que en catalán *talent*, apetito. “Eztankat gogorik” es “no tengo ganas de comer, no tengo apetito”. (Un señor diputado interrumpe, sin que se perciban sus palabras. —Varios señores diputados: ¡Callen, callen!)

Me alegro de eso, porque contaré más. Estaba yo en un pueblecito de mi tierra, donde un cura había sustituido —y esto es una cosa que no es cómica— el catecismo que todos habían aprendido por uno de estos catecismos renovados, y resultaba que como toda aquella gente había aprendido a santiguarse diciendo: “Aitiaren eta semiaren eta izpirituaren izenian” (En el nombre del Padre, del Hijo y del Espíritu Santo), se les hacía decir: “Aitiaren eta semiaren eta Crogo dontsuaren izenian”, que es: “En el nombre del Padre, del Hijo y del santo apetito”. (Risas.) No; la cosa no es cómica, la cosa es muy seria, porque la Iglesia, que se ha fundado para salvar las almas, tiene que explicar al pueblo en la Lengua que el pueblo habla, sea la que fuere, esté como esté; y así como hubiera sido un atropello pretender, como en un tiempo pretendió Romero Robledo, que se predicara en castellano en pueblos donde el castellano no se hablaba, es tan absurdo predicar en esas Lenguas. Esto me recuerda algo que no olvido nunca y que pasó en América: que una Orden religiosa dió a los indios guaraníes un catecismo queriendo traducir al guaraní los conceptos más complicados de la Teología, y, naturalmente, fueron acusados por otra Orden de que les estaban enseñando herejías; y es que no se puede poner el catecismo en guaraní ni azteca sin que inmediatamente resulte una herejía. (Risas.)

Y después de todo, lo hondo, lo ínfimo de nuestro espíritu vasco, ¿en qué lo hemos vertido? El hombre más grande que ha tenido nuestra raza ha sido Iñigo de Loyola y sus Ejercicios no se escribieron en vascuence. No hay un alto espíritu vasco, ni en España ni en Francia, que no se haya expresado o en castellano o en francés. El primero que empezó a escribir en vascuence fue un protestante, y luego los jesuitas. Es muy natural que nos halague mucho tener unos señores alemanes que andan por ahí buscando conejillos de Indias para sus estudios etnográficos y nos declaren el primer pueblo del mundo. Aquí se ha dicho eso de los vascos. En una ocasión contaba Michelet que discutía un vasco con un Montmorency, y que al decir el Montmorency: “Nosotros los Montmorency datamos del siglo..., tal”, el vasco contestó: “Pues nosotros, los vascos, no datamos”. (Risas.) Y os digo que nosotros, en el orden espiritual, en el orden de la conciencia universal, datamos de cuando los pueblos latinos, de cuando Castilla, sobre todo, nos civilizó. Cuando yo pronunciaba aquel discurso recibí una carta de D. Joaquín Costa

lamentándose de que el vascuence desapareciese siendo una cosa tan interesante para el estudio de las antigüedades ibéricas. Yo hube de contestarle: “Está muy bien; pero no por satisfacer a un patólogo voy a estar conservando la que creo que es una enfermedad”. (*Risas. El señor Leizaola pide la palabra.*)

Y ahora hay una cosa. El aldeano, el verdadero aldeano, el que no está perturbado por nacionalismos de señorito resentido, no tiene interés en conservar el vascuence.

Se habla del anillo que en las escuelas iba pasando de un niño a otro hasta ir a parar a manos de uno que hablaba castellano, a quien se le castigaba; pero ¿es que acaso no puede llegar otro anillo? ¿Es que no he oído decir yo: “No enviéis a los niños a la escuela, que allí aprenden el castellano, y el castellano es el vehículo del liberalismo”? Eso lo he oído yo, como he oído decir: “¡Gora Euzkadi ascatura!” (*Euzkadi* es una palabra bárbara; cuando yo era joven no existía; además conocí al que la inventó). “¡Gora Euzkadi ascatura!” Es decir: ¡Viva Vasconia libre! Acaso si un día viene otro anillo habrá de gritar más bien: “¡Gora Ezpaña ascatura!” ¡Viva España libre! Y sabéis que *Ezpaña* en vascuence significa labio; que viva el labio libre, pero que no nos impongan anillos de ninguna clase. (*Un señor Diputado: Muchas gracias, en nombre del pueblo vasco.*)

Pasemos a Galicia; tampoco hay aquí, en rigor, problema. Podrán decirme que no conozco Galicia y, acaso, ni Portugal, donde he pasado tantas temporadas; pero ya hemos oído que Castilla no conoce la periferia, y yo os digo que la periferia conoce mucho peor a Castilla; que hay pocos espíritus más comprensivos que el castellano. (*Muy bien.*) Pasemos, como digo, a Galicia. Tampoco allí hay problema. No creo que en una verdadera investigación resultara semejante mayoría. No me convencen de no. Pero aquí se hablaba de la lengua universal, y el que hablaba sin duda recuerda lo que en la introducción a los *Aires da miña terra* decía Curros Enríquez de la lengua universal:

Cuando todas lenguas o fin topen
que marca a todo o providente dedo,
e c’os vellos idiomas estinguidos
un solo idioma universal formemos;
esa lengua pulida, idioma úneco,
mais qu’hoxe enriquecido e mais perfeuto,
resume d’as palabras mais sonoras
qu’aquela n’os deixaran como enherdo.
Ese idioma, compendio d’os idiomas,
com’onha serenata pracenteiro,
com’onha noite de luar docésimo

será —¿que outro sinon?— será o gallego.
Fala de minha nai, fala armoñosa,
en qu'o rogo d'os tristes sub'o ceo
y en que decende a prácida esperanza,
os afogados e doloridos peitos.
Fala de meus abós, fala en q'os párias,
de trevos e polvo e de sudor cubertos,
piden a terra o grau d'a cor'a sangue
qu'ha de cebar a besta d'o laudemio...
Lengua enxebre, en q'as anemas d'os mortos
n'as negras noites de silencio e medo
encomendan os vivos as obrigas,
que, imal pecados!, sin cuprir morreron.
Idioma en que garulan os paxaros,
en que falan os anxeles, os nenos,
en qu'as fontes solouzan e marmullan
entr'os follosos albores os ventos.

Todo eso está bien; pero que me permita Curros y permitidme vosotros; me da pena verle siempre con ese tono de quejumbrosidad. Parias, azotada, escarnecida..., amarrada contra una roca..., clavado un puñal en el seno... ¿De dónde es así eso? ¿Es que se pueden tomar en serio burlas, a las veces cariñosas, de las gentes? No. Es como lo de la emigración. El mismo Curros, cuando habla de la emigración —lo sabe bien mi buen amigo Castelao—, dice, refiriéndose al gaitero:

Tocaba..., e cando tocaba,
o vento que d'o roncón
pol-o canuto fungaba,
dixeran que se queixaba
d'a gallega emigración.
Dixeran que esmorecida
de door a Patria nosa,
azoutada, escarnecida,
chamaba, outra Nai chorosa,
os filliños d'a sus vida...
Y era verdá. ¡Mal pocada!
Contr'on penedo amarrada,
crabad'un puñas n'o seo,
n'aquella gaitre lembrada
Galicia era un Prometeo.

No; hay que levantar el ánimo de esas quejumbres, quejumbres además, que no son de aldeanos. Rosalía decía aquello de:

Castellanos de Castilla,
tratade ben os gallegos;
cando van, van como rosas;
cando veñen, como negros.

¿Es que les trataban mal? No. Eran ellos los que se trataban mal, para ahorrar los cuartos y luego gastarlos alegre y rumbosamente en su tierra, porque no hay nada más rumboso, ni menos avaro, ni más alegre, que un aldeano gallego. Todas esas morriñas de la gaita son cosas de los poetas. (*Risas.*)

Vuestra misma Rosalía de Castro, después de todo, cuando quiso encontrar la mujer universal, que era una alta mujer, toda una mujer, no la encontró en aquellas coplas gallegas; la encontró en sus poesías castellanas de *Las orillas del Sar*. (*Denegaciones en algunos señores diputados de la minoría gallega.*) ¿Y quiénes han enriquecido últimamente a la Lengua castellana, tendiendo a que sea española? Porque hay que tener en cuenta que el castellano es una Lengua hecha, y el español es una Lengua que estamos haciendo. ¿Y quiénes han contribuido más que algunos escritores gallegos —y no quiero nombrarlos nominativamente, estrictamente—, que han traído a la Lengua española un acento y una nota nuevos?

Y ahora vengamos a Cataluña. Me parece que el problema es más vivo y habrá que estudiarlo en esta hora de compresión, de cordialidad y de veracidad. Yo conocí, traté, en vuestra tierra, a uno de los hombres que me ha dejado más profunda huella, a un cerebro cordial, a un corazón cerebral, aquel gran hombre que fue Juan Maragall. Oíd:

Escolta, Espanya le veu d'un fill
que't parla en llengua no castellana,
parlo en la llengua que m'ha donat
la terra apra,
en questa llengua pocs t'han parlat;
en l'altra..., massa.
En esta Lengua pocos te han hablado, en la otra... demasiados.
Hon ets Espanya? No't veig enlloc,
no sents la meva ven atronadora?
No entensa aquesta llengua que't parla entre perills?
Has desaprés d'entendre an els teus fils?
Adeu, Espanya!

Es cierto. Pero él, Maragall, el hombre qué decía esto, como si no fuera bastante lo demasiado que se le había hablado en la otra Lengua, en castellano, a España, él habló siempre, en su trabajo, en su labor periodística; habló siempre, digo, en un español, por cierto lleno de enjundia, de vigor, de fuerza, en un castellano digno, creo que superior al castellano, al español, de Jaime Balmes o de Francisco Pi y Margall. No. Hay una especie de coquetería. Yo oía aquí, el otro día, al señor Torres empezar excusándose de no tener costumbre de hablar en castellano, y luego, me sorprendió que en español no es que vestía, es que desnudaba perfectamente su espíritu, y es mucho más difícil desnudarlo que vestirlo en una Lengua. (*Risas.*)

He llegado —permitidme— a creer que no habláis el catalán mejor que el castellano. (*Nuevas risas.*) Aquí se nos habla siempre de uno de los mitos que ahora están más en vigor, y es el “hecho”. Hay el hecho diferencial, el hecho tal, el hecho consumado. (*Risas.*) El catalán, que tuvo una espléndida florecencia literaria hasta el siglo xv, enmudeció entonces como Lengua de cultura, y mudo permaneció los siglos del Renacimiento, de la Reforma y la Revolución. Volvió a renacer hará cosa de un siglo —ya diré lo que son estos aparentes renacimientos—; iba a quedar reducido a lo que se llamó el “parlá municipal”. Les había dolido una comparanza —que yo hice, primero en mi tierra, y, después, en Cataluña— entre el máuser y la espingarda, diciendo: yo la espingarda, con la cual se defendieran mis antepasados, la pondré en un sitio de honor, pero para defenderme lo haré con un máuser, que es como se defienden todos, incluso los moros. (*Risas.*) Porque los moros no tenían espingardas, sino, quizá, mejor armamento que nosotros mismos. Hoy, afortunadamente, está encargado de esta obra de renovación del catalán un hombre de una gran competencia y, sobre todo, de una exquisita probidad intelectual y de una honradez científica como las de Pompeyo Fabra. Pero aquí viene el punto grave, aquel a que se alude en la enmienda al decir: “no se podrá imponer a nadie”.

Como no quiero amezquinar y achicar esto, que hoy no se debate, dejo, para cuando otros artículos se toquen, el hablar y el denunciar algunas cosas que pasan. Algunas las denunció Menéndez Pidal. No se puede negar que fueran ciertas. Lo demás me parece bien. Hasta es necesario; el catalán tiene que defenderse y conviene que se defienda; conviene hasta al castellano. Por ejemplo, no hace mucho, la Generalidad, que en este caso actuaba, no de generalidad sino de particularidad (*Risas.*) dirigió un escrito oficial en catalán al cónsul de España en una ciudad francesa, y el cónsul, vasco por cierto, lo devolvió. Además, está recibiendo constantemente obreros catalanes que se presentan diciendo: “No sabemos castellano”, y él responde: “Pues yo no sé catalán; busquen un intérprete”. No es lo malo esto, es que lo saben, es que la mayoría de ellos miente, y éste no es

nunca un medio de defenderse. (*Rumores en la minoría de Izquierda catalana. —Un señor diputado pronuncia palabras que no se perciben claramente.*) Eso es exacto. (*Un señor diputado: Eso es inexacto. —El señor Santaló: Sobre todo su señoría no tiene autoridad para investigar si miente o no un señor que se dirige a un cónsul. —Otro señor diputado pronuncia palabras que no se perciben claramente. —Rumores.*) ¿Es usted un obrero? (*Rumores. —Varios señores diputados pronuncian algunas palabras que no se perciben con claridad. —Continúan los rumores, que impiden oír al orador.*)... que hablen en cristiano.

Es verdad. Toda persecución a una Lengua es un acto impío e impatriota. (*Un señor diputado: Y sobre todo cuando procede de un intelectual.*) Ved esto si es incompreensión. Yo sé lo que en una libre lucha puede suceder. En artículos de la Constitución, al establecer la forma en que se ha de dar la enseñanza, trataremos de cómo el Estado español tendrá que tener allí quien obligue a saber castellano, y sé que si mañana hay una Universidad castellana, mejor española, con superioridad, siempre prevalecerá sobre la otra; es más, ellos mismos la buscarán. Os digo aún más, y es que cuando no se persiga su Lengua, ellos empezarán a hablar y a querer conocer la otra. (*Varios señores diputados de la minoría de la Izquierda catalana pronuncian algunas palabras que no se entienden claramente. —Un señor diputado: Lo queremos ya. —Rumores.*) Como sobre esto se ha de volver y veo que, en efecto, estoy hiriendo resentimientos... (*Rumores. —Un señor diputado: Sentimientos; no resentimientos.*)

Lo que yo no quiero es que llegue un momento en que una obcecación pueda llevaros al suicidio cultural. No lo creo, porque una vez en que aquí en un debate el ministro de la Gobernación hablaba del suicidio de una región yo interrumpí diciendo: “No hay derecho al suicidio”. En efecto, cuando un semejante, cuando un hermano mío quiere suicidarse, yo tengo la obligación de impedirselo, incluso por la fuerza si es preciso, no tanto como poniendo en peligro su vida cuando voy a salvarle, pero sí incluso poniendo en peligro mi propia vida. (*Muy bien, muy bien.*)

Y tal vez haya quien sueñe también con la conquista lingüística de Valencia. Estaba yo en Valencia cuando se anunció que iba a llegar el señor Cambó y afirmé yo, y todos me dieron la razón, que allí, en aquella ciudad, le hubieran entendido mejor en castellano que si hablara en catalán. Porque hay que ver lo que es hoy el valenciano en Valencia, que fue la patria del más grande poeta catalán, Ausias March, donde Ramón Muntaner escribió su maravillosa crónica, de donde salió *Tirant lo Blanc*.

El más grande poeta valenciano del siglo pasado, uno de los más grandes de España, fue Vicente Wenceslao Querol. Querol quiso escribir en lemosín, que era una cosa artificial y artificiosa y no era su lengua natal; el hombre en aquel lenguaje de juegos florales se dirigía a Valencia y le decía:

Fill so de la joyosa vida qu'al sol s'escampa
tot temps de fresques roses bronat son mantell d'or,
fill so de la que gusitan com dos geganta cativa
d'un cap Peñagolosa, de l'altre cap Mongó,
de la que en l'aigua juga, de la que fon por bella
dues voltes desposada, ab lo Cid de Castella
y ab Jaume d'Aragó.

Pero él, Querol, cuando tenía que sacar el alma de su Valencia no la sacaba en la Lengua de Jaime de Aragón, sino en la Lengua castellana, en la del Cid de Castilla. Para convencerse no hay más que leer sin que se le empañen los ojos de lágrimas. El valenciano corriente es el de los donosos sainetes de Eduardo Escalante, y algunas veces el de aquellas regocijantes salacidades de Valldiví de Sueca, al pie de cuyo monumento no hace mucho me he recreado yo. Y también el de Teodoro Llorente cuando decía que la patria lemosina renace por todas partes, añadiendo aquello de...

... y en membransa dels avis, en penyora
de la gloria passada y venidora,
en fe de germandat,
com penó, com estrella que nos guía
entre llaus de victoria y alegría,
alsem lo Rat-Penat.

“Lo rat penat”; alcemos “lo rat penat”, es decir, el ratón alado que, según la leyenda, se posó en el casco de Jaime el Conquistador y que corona los escudos de Valencia, de Cataluña y de Aragón; ratón alado que en Castilla se le llama murciélago o ratón ciego; en mi tierra vasca, “saguzarra”, ratón viejo, y en Francia, ratón calvo; y esta cabecita calva, ciega y vieja, aunque de ratón alado, no es más que cabeza de ratón. Me diréis que es mejor ser cabeza de ratón que cola de león. No; cola de león, no; cabeza de león, sí, como la que dominó el Cid.

Quando yo fui a mi pueblo, fui a predicarles el imperialismo; que se pusieran al frente de España; y es lo que vengo a predicar a cada una de las regiones: que nos conquisten; que nos conquistemos los unos a los otros; yo sé lo que de esta conquista mutua puede salir; puede y debe salir la España para todos.

Y ahora, permitidme un pequeño recuerdo. Al principio del Libro de los Hechos de los Apóstoles se cuenta la jornada de aquello que pudiéramos llamar las primeras Cortes Constituyentes de la primitiva Iglesia cristiana, el Pentecostés; cuando sopló como un eco el Espíritu vivo, vinieron lenguas de fuego sobre los

apóstoles, se fundió todo el pueblo, hablaron en cristiano y cada uno oyó en su Lengua y en su dialecto: sulamitas, persas, medos, frigios, árabes y egipcios. Y esto es lo que he querido hacer al traer aquí un eco de todas estas lenguas; porque yo, que subí a las montañas costeras de mi tierra a secar mis huesos, los del cuerpo y los del alma, y en tierra castellana fui a enseñar castellano a los hijos de Castilla, he dedicado largas vigiliias durante largos años al estudio de las Lenguas todas de la Patria, y no sólo las he estudiado, las he enseñado, fuera, naturalmente, del vasceuce, porque todos mis discípulos han salido iniciados en el conocimiento del castellano, del galaico-portugués y del catalán. Y es que yo, a mi vez, paladeaba y me regodeaba en esas Lenguas, y era para hacerme la mía propia, para rehacer el castellano haciéndolo español, para rehacerlo y recrearlo en el español recreándome en él. Y ésto es lo que importa. El español, lo mismo me da que se le llame castellano, yo le llamo el español de España, como recordaba el señor Ovejero, el español de América y no sólo el español de América, sino español del extremo de Asia, que allí dejó marcadas sus huellas y con sangre de mártir el imperio de la Lengua española, con sangre de Rizal, aquel hombre que en los tiempos de la Regencia de doña María Cristina de Habsburgo Lorena fue entregado a la milicia pretoriana y a la frailería mercenaria para que pagara la culpa de ser el padre de su Patria y de ser un español libre. (*Aplausos.*)

Aquel hombre noble a quien aquella España trató de tal modo, con aquellos verdugos, al despedirse, se despidió en Lengua española de sus hijos pidiendo ir allí donde la fe no mata, donde el que reina es Dios, en tanto mascullaban unos sus rezos y barbotaban otros sus órdenes, blasfemando todos ellos el nombre de Dios. Pues bien; aquí mi buen amigo Alomar se atiene a lo de castellano. El castellano es una obra de integración: han venido elementos leoneses y han venido elementos aragoneses, y estamos haciendo el español, lo estamos haciendo todos los que hacemos Lengua o los que hacemos poesía, lo está haciendo el señor Alomar, y el señor Alomar, que vive de la palabra, por la palabra y para la palabra, como yo, se preocupaba de esto, como se preocupaba de la palabra nación. Yo también, amigo Alomar, yo también en estos días de renacimiento he estado pensando en eso, y me ha venido la palabra precisa: España no es nación, es renación; renación de renacimiento y renación de renacer, allí donde se funden todas las diferencias, donde desaparece esa triste y pobre personalidad diferencial. Nadie con más tesón ha defendido la salvaje autonomía —toda autonomía, y no es reproche, es salvaje— de su propia personalidad diferencial que lo he hecho yo; yo, que he estado señoero defendiendo, no queriendo rendirme, actuando tantas veces de jabalí, y cuántos de vosotros acaso habréis recibido alguna vez alguna colmillada mía. Pero así, no. Ni individuo, ni pueblo, ni Lengua renacen sino muriendo; es la única manera de renacer: fundiéndose en otro. Y esto lo sé yo muy bien ahora que

me viene este renacimiento, ahora que, traspuesto el puerto serrano que separa la solana de la umbría, me siento bajar poco a poco, al peso, no de años, de siglos de recuerdos de Historia, al final y merecido descanso al regazo de la tierra maternal de nuestra común España, de la renación española, a esperar, a esperar allí que en la hierba crezca sobre mi tañan ecos de una sola Lengua española que haya recogido, integrado, federado si queréis, todas las esencias íntimas, todos los jugos, todas las virtudes de esas Lenguas que hoy tan tristemente, tan pobremente nos diferencian.

Y aquello sí que será gloria. (*Grandes aplausos.*)

3. RÉPLICA A UNAMUNO

Ramón Otero Pedrayo

Quiero aprovechar la ocasión para ocuparme objetivamente en alguno de los puntos que ha tratado el maestro D. Miguel de Unamuno en su hermoso discurso. Empiezo por manifestar que estoy perfectamente conmovido ante esa figura venerable, que con unas cuantas palabras ha hecho destilar por este salón todos los ecos y todos los espíritus de las armoniosas Lenguas españolas; pero yo quiero hacer un ensayo para deciros que el Sr. Unamuno, en este momento, pasa quizá, y que me perdone el atrevimiento, por una de las tragedias más íntimas de su vida espiritual. El Sr. D. Miguel de Unamuno, vasco, de esa tierra húmeda y heroica, reció su espíritu poderoso en Castilla, y D. Miguel de Unamuno identificó a España con Castilla, llevado quizá de ese anhelo, de ese espíritu épico que parece ser exclusivamente patrimonio de Castilla, y por eso el Sr. Unamuno no siente en el momento actual el porvenir y la realidad de las demás Lenguas españolas.

Pero señores, si nosotros defendemos la lengua gallega, si nosotros la defendemos porque creemos que es una realidad inmanente y eterna y no por un capricho de literatos ni de arqueólogos, también tenemos que decir una cosa: No es solamente con argumentos arqueológicos con los que la defendemos, aunque realmente el gallego haya sido la Lengua única del espíritu de Galicia hasta la época de los Reyes Católicos y del Imperio español, sino porque la Lengua gallega nuestra, hablada por la mayoría de nuestro pueblo —y esto lo sabe todo el que haya viajado por Galicia—, es la única garantía y el único vehículo que tenemos para que el día de mañana el joven espíritu gallego, que está soterrado bajo una porción de capas de incompreensión pueda despertar.

Desde luego, nosotros aceptamos con los brazos abiertos el castellano; lo hemos aprendido, también en nuestros hogares, al lado del gallego, y nos parece que es un enriquecimiento de España el que ambos idiomas sean reconocidos como oficiales. Respecto a los hechos, respecto a los datos y a las cifras, yo no voy a manifestar aquí sino que el Sr. Unamuno, que conoce Galicia, el Sr. Unamuno,

autor de unas páginas maravillosas sobre el paisaje gallego, sabe muchísimo mejor que yo que Galicia, tanto etnográficamente como geográficamente y desde el aspecto lingüístico, es una prolongación de Portugal, o Portugal es una prolongación de Galicia; lo mismo da. De manera que el hecho cierto, el hecho real es que los gallegos, sin ningún sentimiento de hostilidad y sin ninguna manía de crear nacionalidades artificiales, lo que sentimos, propugnamos y defendemos siempre es que nuestra Lengua, no por su antigüedad y por su belleza arqueológica, sino por la esperanza que ponemos en su espíritu, en colaboración con todas las otras lenguas de la cultura moderna y universal, sea considerada al par de la noble Lengua castellana, con la cual D. Miguel de Unamuno sabe revestir sus conceptos maravillosamente. Y yo me felicito, como el más humilde de los gallegos, pero en nombre de todos los demás, de haber escuchado de esos labios venerables, que jamás han mentido, aunque a veces hayan podido equivocarse, los versos de nuestros poetas, saudosos y tristes, y también digo que hoy, Galicia no entona con sus liras melancólicas endechas románticas, sino que se levanta con una lira pindárica y broncínea, dispuesta a todas las conquistas de la democracia y a sostener siempre su derecho, a figurar como un pueblo libre en el concierto de las naciones hispánicas y europeas.

III.2. Proyecto de Estatuto de Autonomía

A OFICIALIDADE DO GALEGO NO PROCESO AUTONÓMICO (1931-1932)

[Nota preliminar]

Durante o proceso que culminou coa aprobación do anteproxecto de Estatuto de Autonomía aprobado na asemblea de concellos de Galicia de decembro de 1932, que foi sancionado en plebiscito o 28 de xuño de 1936, a oficialidade do galego foi obxecto de intensos debates. Nas páxinas que veñen a seguir recolleemos as propostas elaboradas, e no seu caso debatidas, ao longo o proceso.

1. A primeira asemblea autonomista (A Coruña, 4 de xuño de 1931), convocada pola Federación Republicana Galega, celebrouse antes das eleccións ás Cortes constituíntes da República, e por tanto, antes da aprobación da Constitución. Cara a esta asemblea, elaboráronse catro propostas: a da propia F.R.G. (*Bases para el estatuto gallego*), a do Seminario de Estudos Galegos (*Anteproyeito de Estatuto da Galiza*), a do Secretariado de Galicia en Madrid (*Bases para un proyecto de Estatuto Gallego*), e a do Instituto de Estudios Gallegos (*Bases para un anteproyecto de Estatuto político de Galicia*). Ofrécense as previsións sobre a oficialidade da lingua galega destes textos, e no seu caso as consideracións que conteñen. Igualmente, reproducense o relatorio dos debates sobre a lingua producidos na asemblea, segundo a versión publicada polo xornal *El Pueblo Gallego*, e o artigo de Alfredo Canalejo, publicado na revista *Céltiga* (“Olladas, A língoa e mail-os mestres”), en que desenvolve unha serie de observacións sobre a posición defendida nesta asemblea por un sector do maxisterio contrario ao uso do galego no ensino.

2) O anteproxecto dos parlamentarios galegos, elixidos ás Cortes constituíntes da República (outubro, 1931). Reprodúcese o seu artigo 4º.

3) O anteproxecto elaborado pola comisión nomeada na asemblea de municipios celebrada en Santiago o 3 de xullo de 1932, artigos 4º e 15º. Este anteproxecto, cos votos particulares dalgúns dos membros da comisión (en concreto, sobre estes artigos, de Santiago Montero Díaz e Rodrigo Sanz López), foi sometido a deliberación pública, abríndose un período para a recepción de emendas, presentadas por distintas entidades. A comisión discutiu estas emendas e aprobou un ditame sobre elas, para redactar un anteproxecto que se presentou á

deliberación da asemblea de concellos galegos celebrada en Santiago do 17 ao 19 de decembro de 1932.

4) O anteproxecto definitivo, artigos 4º e 15º, aprobado na Asemblea de concellos celebrada en decembro de 1932. Ademais deste texto, reproducimos a crónica sobre o desenvolvemento do debate sobre estes artigos publicada polo xornal *El Pueblo Gallego*.

1. BASES PARA EL ESTATUTO GALLEGO

Federación Republicana Gallega

1931

PRIMERA. EL ESTADO GALLEGO

ART. 4.

Serán lenguas oficiales del Estado Gallego, la gallega y la castellana, indistintamente, y obligatoria por igual la enseñanza de las dos.

2. ANTEPROXECTO DE ESTATUTO DE GALIZA

Seminario de Estudos Galegos

11 de xullo de 1931

TÍTULO I. DO ESTADO TERRITORIO E CIBDADANS DA GALIZA

ARTIGO 2º

As linguas oficiais no Estado Galego son, indistintamente, a galega e a castelá.

Non poderán desempeñar na Galiza cárregos púbricos os que non coñezan a lingua galega.

Autonomía galega (1846-1981), (1986), 228.

3. AL PAIS GALLEGO.

BASES PARA UN PROYECTO DE ESTATUTO GALLEGO

Secretariado de Galicia en Madrid

Maio / xuño de 1931

V. OFICIALIDAD DEL ESPAÑOL

Creemos resueltamente que el llamado bilingüismo escolar y la llamada cooficialidad de lenguas española y regionales (dos cuestiones que suelen tratarse juntas) serían cosa francamente perjudicial a Galicia, y que lo adecuado a la necesidad y conveniencia de nuestra tierra se reduce en este punto a que los maestros primarios y los notarios, registradores, jueces y fiscales y sus auxiliares que allí actúen hayan de entender y poder usar la lengua gallega.

Primeramente, rectificaremos un error que la prensa diaria extendió, sin rectificación hasta ahora, acerca del alcance de un reciente decreto de instrucción pública sobre la enseñanza primaria en Cataluña. La prensa dijo, ligeramente, que el decreto ordenaba la enseñanza en catalán para las escuelas maternas y de párvulos y la preceptuaba en español para los alumnos de ocho años arriba. No es así. El decreto prescribe que toda la enseñanza primaria, de párvulos o no, se dé en Cataluña en la lengua materna del alumno, española o catalana, y que a los alumnos de lengua catalana mayores de ocho años se les enseñe español como una disciplina más, pero siempre en catalán. (Véase el decreto en la *Gaceta* de 30 de abril).

Es, pues, enseñanza unilingüista la que ordena: en español para unos niños, en catalán para otros (lo cual parece que obligará a separar sus respectivas escuelas). Para los niños catalanes mayores de ocho años ordena la enseñanza del español como pudiera del francés o del latín: en catalán. El decreto no es bi, sino unilingüista tocante a la lengua en que ha de enseñarse en cada escuela.

Ahora bien: este régimen conduce, claro es, a que la gran masa de los alumnos posea la lengua regional, pero no las dos, lo cual, en Cataluña, país que dentro de

Autonomía galega (1846-1981), (1986), 237-239.

sí y de su agricultura, industria y comercio busca y halla trabajo suficiente, será muy útil como estímulo de su esfuerzo interior. Pero en Galicia, país emigrante de siempre (pues cuando no había Américas el gallego emigraba a toda la Península, especialmente de la cordillera ibérica al Oeste), lo que nos conviene y necesitamos es poseer las dos lenguas: la gallega o materna de nuestra gente, que apenas sin esfuerzo nos permite entender y ser entendidos en Portugal y todo el Brasil, y la española, con la cual nos entendemos en toda España y en todo el resto de Hispanoamérica, Sur, Centro y Norte.

Ideal de nuestra educación tiene que ser la posesión de ambas. Con ella, Galicia se facilita, y sin ella, se dificulta para servicios y destinos históricos que ya vienen desempeñando, oscuramente y sin saberlo, en la Península y en Hispanoamérica. Y será totalmente ciega, lo mismo para la personal utilidad de nuestra mocedad emigrante que para la conveniencia general de nuestra tierra, que para la gloria y misión histórica de Galicia, toda política que merme y no fomente la cualidad de bilingües que los gallegos dichosamente tenemos y que necesitamos para nuestra expansión tanto y más que los catalanes puedan utilizar la condición de unilingües para su concentración.

Es cierto que nuestro aldeanito de cinco años, al entrar en la escuela, no entenderá al maestro que le hable en castellano. Pero es ciertísimo también, y lo testimonian nuestros maestros, que antes de dos meses ese aldeanito de cinco años entiende perfectamente el español del maestro y se ensaya a expresarse en español.

Y ya está clara una primera conclusión acerca de la llamada cooficialidad y el llamado bilingüismo escolar. Puesto que el funcionario es para el público y el maestro ha de acomodarse al alumno, y no al revés, y del mismo modo el notario al requirente, y no al revés, y el registrador al solicitante, y el juez y el fiscal y el escribano al declarante, claro es que estos funcionarios que actúen en Galicia deben poder entender y hacerse entender en gallego. No es necesario, y por tanto tampoco puede ser útil, que hayan de ser gallegos o tener el gallego por lengua materna, no. Lo necesario y suficiente es que sepan entender y usar la lengua materna del niño aldeano que aún no conoce el español o del adulto que por la poca instrucción que le cupo en suerte no llegó a poseerlo.

Y tocante a las enseñanzas secundarias, especial y universitaria, ¿cómo admitir por útil y conveniente en Galicia que sean dadas precisamente en gallego o bien, como otros atenúan, en español o gallego indiferentemente? Una cosa es que nuestra Universidad deba crear cátedras de Lengua y Literatura gallegas, y nuestras Normales deban tener enseñanza del gallego usual, y otra cosa muy diferente, muy opuesta y contraria, sería que las humanidades del instituto, la técnica de las escuelas especiales y la ciencia de la universidad no tuviese una lengua de ense-

ñanza o que ésta no fuese la que cuenta con textos, libros y revistas de todos los ramos de humanidades, técnica y ciencia, que no es ciertamente la gallega... Ni el ensayo sería viable, ni siquiera el propósito puede ser cosa seria en Galicia.

En fin, respecto a la verdadera cuestión de la lengua oficial. No es posible, a nuestro juicio, ni pensar que las comunicaciones entre autoridades, y las instancias a ellas dirigidas, y los expedientes administrativos, y las actuaciones judiciales, y las sesiones y actas de corporaciones, y los contratos y actos notariales, tengan en Galicia indiferentemente ambas lenguas por expresión, y menos expresión única en la gallega... Muchos buenos gallegos desean ardientemente para Galicia una cultura en todo propia y, por tanto, anhelan todo honor para su lengua, el primero de ellos la oficialidad. Pero su amor y su emoción no les dejan ver que ese hecho de constituir Galicia una de las culturas del mundo se realizó en el siglo XIII, y ya no es factible ni puede repetirse. Porque de entonces acá, Galicia, Castilla, Vasconia, Aragón, Cataluña, Levante y Andalucía han cooperado a la creación de una unidad más amplia de cultura, que fue la hispánica, la cual precisamente al realizarse en el siglo XVI se protegió a sí misma con la unificación política de España, como ha sucedido siempre con las unidades superiores de cultura, que para garantizarse se han creado constantemente una soberanía política. Y por eso España, como instrumento de tal soberanía, égida a su vez de una unidad de cultura entre las demás mundiales, hizo oficial una lengua, que tocó ser la regional castellana y que, influida después en acento, léxico y modismos por las demás regionales, constituye hoy el internacional idioma español.

Por lo tanto, formulamos las siguientes conclusiones:

13.- 1.ª Lo adecuado a las necesidades y conveniencias de Galicia, tocante a lo que suele llamarse bilingüismo escolar y cooficialidad de lenguas, se reduce a que los maestros primarios y los notarios, registradores, jueces y fiscales y sus auxiliares que en Galicia actúen hayan de entender y poder hablar el gallego usual.

14.- 2.ª El propósito de que las enseñanzas secundaria, especial y universitaria sean dadas en gallego, o bien en español y gallego indiferentemente, no puede ser cosa seria en Galicia.

15.- 3.ª La realidad presente de nuestro país —y creemos que la futura debe acentuar la presente— aconseja amar y cultivar la lengua gallega, incluso amaestrando escolarmente al niño en su uso, y reconocer la oficialidad de la española.

4. BASES PARA UN ANTEPROYECTO DE ESTATUTO POLÍTICO DE GALICIA

Instituto de Estudios Gallegos

Maio / xuño de 1931

16.ª Se declarará el libre uso de los idiomas gallego y castellano, reconociendo la necesidad de fomentar y difundir la lengua castellana en la población rural de este territorio que ofrece un gran contingente emigratorio a las Repúblicas iberoamericanas.

Deberá respetarse la libertad de los padres para que la enseñanza de los hijos les sea dada en castellano.

En las escuelas de párvulos podrá usarse el idioma materno, gallego o castellano; pero en las de enseñanza primaria, además del idioma regional, se exigirá el conocimiento y práctica del castellano.

En las de segunda enseñanza y en la superior deberá preferirse el castellano como idioma de general cultura.

En los actos de la Administración pública se usará, indistintamente, de uno y otro idioma, reconociéndose la necesidad de que los funcionarios de todo orden que presten servicio en Galicia entiendan la lengua regional.

Las actas, escrituras, contratos y demás documentos de carácter oficial se redactarán en castellano, si bien podrán expedirse en texto gallego testimonios que los interesados soliciten.

Autonomía galega (1846-1981), (1986), 256-257.

5. LA ASAMBLEA PRO-ESTATUTO, EN LA CORUÑA. AYER QUEDÓ REDACTADA LA CARTA DE GALICIA

[Redacción]

4 de xuño de 1931

TRAS UN AMPLIO DEBATE, SE ACORDÓ LA COOFICIALIDAD DE IDIOMAS

LA SESIÓN DE LA MAÑANA FUE MUY MOVIDA.

La propuesta de los maestros nacionales sobre utilización del gallego y el castellano, es desechada

Se constituye la mesa definitiva.

A las diez y media de la mañana ocuparon la mesa presidencial, situada en el escenario, los señores que redactaron la ponencia del Estatuto de la Federación Republicana Gallega. Como presidente don Manuel Lugo Freire; vocales los señores Peña Novo, Iglesias Correa, Villar Ponte, Taracido (don Arturo), Ínsua (don Manuel), Osorio (don Fernando), y Domonte (don Alfredo). La presencia de la Mesa provisional fué acogida con una larga y estruendosa ovación. Calmados los aplausos, el señor Lugo Freire se levanta a hablar, pronunciando un breve discurso en gallego en el que exalta las libertades regionales y resalta la importancia del acto que se celebraba en aquellos momentos por la liberación de Galicia. Cierran su discurso prolongadísimos aplausos y vítores.

A continuación, se dá lectura a los nombres de los elegidos para constituir la Mesa definitiva, que queda integrada en la siguiente forma:

Presidente, don Antonio Alonso Ríos, delegado de las Asociaciones gallegas de Buenos Aires.

Vicepresidente, don Salvador Cabeza de León, catedrático de la Universidad de Santiago.

Vocales: don Antonio Villar Ponte, don Bibiano Tafall y don Acacio Caamaño, estos dos de Pontevedra, uno catedrático del Instituto y otro presidente de la Comisión gestora de la Diputación; don Ramón Martínez López, don Daniel Vázquez, don Roberto Blanco Torres.

Secretarios: don Joaquín Lameiro, don Luis Tobío y don José Filgueira Valverde.

Al pronunciarse cada nombre de los elegidos es acogido con ovaciones. Los señores que constituyen la Mesa definitiva pasan a ocupar sus puestos y estallan formidables aplausos.

Comienza la Asamblea

Discurso del señor Alonso Ríos

El presidente de la Asamblea, don Antonio Alonso Ríos, pronuncia en gallego un elocuentísimo discurso. Con gran emoción hace resaltar el cariño que los emigrados gallegos tienen puesto en esta Asamblea, donde se van a estructurar las bases de la autonomía de Galicia. Dice que en estas reuniones hay que demostrar que existe un pueblo gallego y una voluntad gallega, que impondrá si fuera preciso las libertades de Galicia. (*Ovación*). [...]

Se discute sobre las bases que han de servir para los debates

El señor Fraiz, por la ORGA de Vigo, propone que se sirvan como únicas bases para la discusión las de la Federación Republicana Gallega. El señor Cabeza de León pide que sacrifiquen todos su amor propio y que se tenga en cuenta la ponencia del Seminario de Estudios Gallegos. [...] El señor Peña Novo defiende la ponencia de la F.R.G. Comienza hablando en castellano, siendo acogido su discurso con muestras de desagrado por parte de los nacionalistas, y explica entonces por que siendo él nacionalista y hablando siempre en gallego, se manifiesta ahora en castellano, con objeto de dar cordialidad a las discusiones, por las tendencias que en ellas intervienen. (*Aplausos*). [...]

Los maestros nacionales estiman que el gallego puede utilizarse en los grados superiores de enseñanza como recurso pedagógico

Se da lectura al:

Artículo 4.º —Serán lenguas oficiales del Estado Gallego la gallega y la castellana, indistintamente, y obligatoria por igual la enseñanza de las dos.

El señor López Varela, en nombre de los maestros nacionales de Vigo y demás de la región, que asisten a la Asamblea, defiende la siguiente enmienda a dicho artículo:

Serán lenguas oficiales del Estado Gallego la castellana y la gallega, indistintamente, en las escuelas nacionales maternas y de párvulos, pudiendo utilizarse la segunda en los grados superiores de la enseñanza como recurso pedagógico.

En apoyo de ella, el señor López Varela diserta, elevando el debate. Se refiere a la situación de los emigrados gallegos, que desconocen el castellano, y a la falta de unidad idiomática del gallego.

(Es aplaudido en muchos párrafos e interrumpido en otros por los nacionalistas).

Hay un momento de emoción cuando el delegado de las Asociaciones Gallega de Buenos Aires, presidente de esta Asamblea, señor Alonso Ríos, abandona la presidencia para tomar parte en el debate. Dirige ésta el señor Cabeza de León, que pasa a dicha presidencia. El señor Alonso Ríos se confunde con los demás asambleístas en el patio de butacas, y desde una de ellas diserta acerca de la lengua gallega, haciéndolo con gran alteza de miras. Pide a los maestros que eduquen ciudadanos dignos de Galicia y es partidario de la cooficialidad de los dos idiomas.

Basilio Álvarez opina que solo debe hablarse el gallego

Interviene en la discusión Basilio Álvarez. En tonos de exaltado lirismo pide el máximo respeto para la lengua vernácula. Reprocha que se discuta siquiera este punto de vista. (Es interrumpido por algunos asambleístas). Opina que solo debería hablarse el gallego, porque nos uniría con Portugal y formaríamos así un pueblo, el más grandioso de la Península. (*Aplausos de los nacionalistas*).

Intervienen los señores LUGRÍS FREIRE y CARRERA, para defender la cooficialidad de ambos idiomas. Habla Álvaro de las Casas, en nombre de los intelectuales de Orense, proponiendo zanjar las diferencias de criterio en esta cuestión de los idiomas. Pide el respeto para ambas lenguas y ambas culturas, de las que son representantes aquellas. Paz Andrade reclama distingos, quiere que se afiance la obligatoriedad de la enseñanza en gallego. (Ocupa la presidencia el señor Alonso Ríos). Rectifica el señor López Varela.

El señor Porta promueve un incidente

Hemos de seguir, con sus interrupciones, la forma en que se desarrolla el debate a partir de este instante, en que continúa la discusión del artículo 4.º y a la vez se ingieren en ella las peticiones reiteradas del señor Porta.

El señor Porta, delegado del Secretariado [de Galicia en Madrid], pretende hablar sin autorización de la presidencia y pide a voces que se lea una proposición suya. El señor Fraiz, de Vigo, contesta a Basilio Álvarez y dice que la enseñanza en ambos idiomas a la vez sería imposible. Se dirige a los intelectuales para decirles que quienes hicieron la labor de ciudadanía y votaron por la República fueron maestros nacionales y el pueblo. (*Interrumpen los nacionalistas*).

El señor Martínez Morás, del Colegio pericial de Vigo, solicita aclaraciones al artículo 4.º, que se está discutiendo, para conocer el alcance de la enseñanza del idioma en las escuelas. El señor Porta se pronuncia airadamente, porque no se lee la proposición que tiene presentada. (Esto origina un gran revuelo en la Asamblea, que dura algunos minutos, haciendo la presidencia esfuerzos para restablecer la calma en los espíritus excitados). El señor Portal Fradejas, en nombre del Colegio de Abogados de Santiago, se une a la protesta del señor Porta, porque se le niega a éste el uso de la palabra. Igual hace el señor Martínez Morás, de Vigo.

Restablecida la calma, se acuerda desechar la enmienda presentada por los maestros nacionales y se aprueba el artículo 4º de las bases de la Federación Republicana Gallega.

6. OLLADAS. A LINGOA E MAIL-OS MESTRES

Alfredo Canalejo

Estes comentarios poida que non seían moi oportunos. Mais empreso, non chegará a súa eficacia deica desvirtuar nen tan siquera atenuar os efectos das conclusións da júrdia Asambléa en pro do Estatuto galego. Que seña así, endebén.

Quenes diron a mala nota na Asambléa foron —digámolo sen arrodeos— os mestres. A impresión que deixaron no paladar moral dos concurrentes —agás algúns engertados en patrón podre— foi a d'un desmedido arreconchegamento aos degredos, escalafons, aumentos de soldos e mais “garantías de vida”. A súa profesión de galeguismo non convenceu a ninguén, coasementa. Mais ou menos, todos temol-a seguranza de que ningún d'eles —dos mestres que falaron— valse do galego pra o insino aos rapaces. Eralles perciso, si, dar a sensación de que o fan. Logo contradijéronse. O que hai é, singelamente, esto: a “categorización” do galego para os fins pedagóxicos e mais como materia de insino crêalles, no seu ver, unha nova dificultade, inda, que implique percisamente todo o contráριο pra os nenos.

E os escolantes, que tiveron teima enorme en apareceren coma vítimas ou mártires da educación e da cultura, refugaron o seu próprio sacrificio, inda que era no beneficio dos rapaces. ¿E imos nós, os demáis galegos, ter fé n-eles para a regaleguización da nosa cultura, vendo-os se furtar a tal pequeno sacrificio? De contra d'esto, o noso escepticismo germola igualmente na desconfianza dos mestres no futuro Estado galego. Quen non conceda, desde ja, aínda que iso poida envolver algún risco, un mínimo de confianza ou de esperanza nos próximos poderes galegos, non é merecente nen do créto dos seus paisanos e do seu Estado, nen aínda do tídoo de cibdadán galego.

Reconfortanos esta idéia: que eses delegados non repersentaban, nen moito menos, a todol-os escolantes galegos, inda que entre eles, seica case exclusivamente da banda de Pontevedra, houbera un pol-o menos da Cruña, e mais poida que de algún punto da Galicia. (D'allures, sabemos de algún escolante da Cruña que darase de baixa inmediatamente da Asociación de Mestres).

Antre os asistentes á Asambléa había empregados oficiaes d'abondo, e aínda todol-os que non-o eran entran automáticamente na posibilidade de chegaren a selo desque esteña acadada a liberdade da nosa terra. Con todo, ningún experimentou ou exteriorizou tal inquedaanza. Só os mestres fijérono.

¿A língoa? ¿Os escolantes non fan emigrantes? Hastra o d'agora, un galego pouco culto foi sempre, fóra da Galicia, un español que fala mal, e que fala mal justamente —o que contén dobre vilipendio— por sere galego. Exigimos, pois, que ese galego seña, d'hoje en vante —non pra nosoutros, craro se está— un cibdadán d'un dos Estados españoes que, a maiores da súa própia língoa, fala —canto mais, tanto mellor— a castelana... e mail-as outras que coñeza, quer de España ou de fóra. Así, automáticamente, vírase riqueza o que deica agora era todo o contrario: as verbas e frases castelanas que ese galego poseía, inda que elas foran contadísimas.

O insino do galego implica, de por parte, unha intención outamente democrática, pois que genera unha aproximación das crases cultas ao povo, moito mais rápida e eficiente ca non a da estimulación do castelán nos humildes. A privanza, o predominio de esta língoa intrusa na mesocracia e mais nos ricos estableceu unha evidente sebe coasemente infranqueable para o povo, que de cote veuse no deber de a falar e, non obstante, sen o dereito a deprendela. Debemos de acurtal-as distancias, ¿non sí? Pois faigámolo repartindo o esforzo equitativamente: se o povo ha de botar a andar “hacia arriba”, en percuro do castelán —coñecimento, de indubidábele capacitación,— que os mais cultos realicen tamén un “avance hacia abajo” (que non é retroceso, así e todo), cara ao galego, saíndolle ao alcontro ao povo, pra o atopar no medio do camiño. Que os “d'arriba” dean o exemplo, coma mais obrigados a o facer, “regaleguizándose” de par que os “d'embaijo” adquiren, destonces, o castelán coma un dereito e non coma unha imposición de algo superior e inabranguíbele. A invocación, por moitos castelanizantes, d'unha maior simplicidade e capacitación pra os humildes co'o insino unilingoal, inda que somella unha consideración altruista, contén moito de soberba e distanciación, e hastra de escarnio. Hai no fondo unha certa fruición de se ver n-unha outura inasequíbele ao povo, e que lles asegura o usufructo da reticéncia e da censura contra o que nunca, ao ver d'eles, falará ben a língoa que eles empregan —probábelemente mal, sobor de todo na ortografía. Vén sendo coma o decirmos, a quen nos pide unha esmola, que se deije de ser idiota e que, no canto de pedir, se adique a dar, que é moito mais geitoso e mellor visto.

A Cruña, 12-7-1931

7. ESTATUTO DE LA REGIÓN GALLEGA AUTÓNOMA

Anteproxecto dos parlamentarios galegos

Outubro, 1931

Relatorio presentado pola comisión parlamentaria elixida polos deputados das catro provincias galegas nas Cortes da República.

TÍTULO I. PRELIMINAR

ARTÍCULO 4º

Serán linguas oficiais en Galicia, indistintamente, el castellano y el gallego. Los funcionarios que actúen en la Región deberán conocer el idioma gallego.

Autonomía galega (1846-1981) (1986), 269.

8. ANTEPROXECTO DE ESTATUTO

Comisión pro-Estatuto

Xullo de 1932

TÍTULO 1. PRELIMINAR

Art. 4.º Serán idiomas oficiales en Galicia, indistintamente, el castellano y el gallego.

Los funcionarios que actúen en la Región deberán conocer la lengua gallega.

En las relaciones oficiales con autoridades de otras Regiones y del Estado, el idioma oficial será el castellano.

TÍTULO III. ATRIBUCIONES DE LA REGIÓN

Art. 15. Con arreglo a los artículos 49 y 50 de la Constitución, la Región podrá crear y regir establecimientos de enseñanza de todas clases y grados, cuyos certificados de estudios tendrán validez para obtener los títulos académicos y profesionales que expida el Estado, mediante las pruebas y requisitos que el mismo establezca con carácter general.

Corresponderá, asimismo, a la Región, la adaptación a las necesidades y conveniencia regionales, de la legislación general relativa a primera y segunda enseñanza y Escuelas normales. En las Escuelas primarias de la Región y en las del Estado, será obligatoria la enseñanza de las lenguas gallega y castellana, y en los Institutos y Escuelas Normales se creará la asignatura de Lengua gallega.

En los Establecimientos de enseñanzas especiales del Estado y en la Universidad compostelana, la Región podrá sostener o subvencionar Cátedras e instituciones de cultura gallega.

Autonomía galega (1846-1981), (1986), 275-290.

VOTOS PARTICULARES

DE D. SANTIAGO MONTERO DÍAZ.

Al art. 4 propone la siguiente redacción:

ARTÍCULO 4º

En virtud del art. 4 de la Constitución será un derecho de los gallegos expresarse en gallego ante toda autoridad y sus agentes, auxiliares o depositarios en Galicia. —En las relaciones de los gallegos con autoridades de otra Región o del Estado, la lengua oficial será la española.

Todos los funcionarios públicos que actúen en la Región, deberán conocer el idioma gallego.

Al art. 15 propone que se redacte así:

ARTÍCULO 15º

Será misión del Estado la legislación, ejecución y adaptación de la Enseñanza en todos sus grados, así como la superior inspección de la misma.

Le corresponde también la determinación del Estatuto o Estatutos de formación, reemplazo, deberes y derechos del personal y régimen docente y económico de sus Escuelas primarias, Escuelas normales, Institutos, Escuelas especiales y Universidad.

La lengua oficial de la Enseñanza será la española.

La Región, por concierto con el Estado y bajo la inspección de éste, podrá organizar en la Universidad, Escuelas Normales y Especiales, Institutos, y, en general, en cualquier centro docente establecido en Galicia por el Estado, estudios de cultura gallega. Estas asignaturas de sostenimiento regional podrán ser explicadas en gallego, y serán potestativas para los alumnos.

En las Escuelas primarias de la Región, será enseñado el idioma gallego como asignatura, disciplinando gramaticalmente a los niños en su conocimiento y uso.

En la Universidad, Escuelas Normales e Institutos, la Región deberá crear y sostener cátedras de Lengua gallega, asignatura cuya aprobación en el Centro correspondiente será indispensable a todo funcionario público que pretenda actuar en la Región.

II) DE D. RODRIGO SANZ LÓPEZ.

A los arts. 4 y 15 defiende la siguiente redacción:

ARTÍCULO 4º

La lengua oficial de la Región gallega es la española; pero será un derecho de los gallegos que de hecho no la posean, el expresarse en la regional ante Jueces, Magistrados, Fiscales y agentes, auxiliares y depositarios de autoridad administrativa o judicial, quienes tendrán la obligación de usar oralmente con dichos ciudadanos en el ejercicio de sus funciones el gallego usual.

Los maestros de toda Escuela primaria, rural o de villa habrán de poseer el gallego usual y usarlo en su Escuela con los niños que aún ignoren el español.

ARTÍCULO 15º

Párrafo segundo: “En las Escuelas Normales de Galicia se creará la asignatura obligatoria de lengua gallega” (o sea: supresión de la asignatura como obligatoria en los Institutos y Escuelas primarias).

9. EMENDAS AO PROXECTO E DITAME DA COMISIÓN

Comisión redactora do Estatuto de Autonomía

1932

TÍTULO I. PRELIMINARES

ARTÍCULO 4.º EL IDIOMA

Sólo una, entre las 16 enmiendas presentadas a este artículo, la núm. 39;¹ consigna simplemente que “el único idioma oficial de la Región gallega será el castellano”; dos (las núm. 29² y 43³) muestran, con ligeras diferencias, conformidad con el voto particular de D. Rodrigo Sanz al Anteproyecto; la núm. 24⁴ amplía dicho voto en el sentido de exigir a los funcionarios públicos el conocimiento de la lengua gallega y establecer en la Escuela la cooficialidad de ambas, pudiendo usarse el gallego como instrumento pedagógico en las enseñanzas superiores; la núm. 44,⁵ que se declara partidaria del voto del Sr. Montero, aclara que la obligación para toda clase de funcionarios de conocer el idioma gallego ha de ser sin excepción alguna; y, finalmente, en la núm. 37,⁶ aunque se propone que el idioma oficial sea el castellano, se añade que “dentro del territorio gallego todos los ciudadanos podrán expresarse en sus relaciones oficiales en el idioma vernáculo o en el español, indistintamente”, lo cual representa una declaración, si no expresa, bien clara de reconocimiento del bilingüismo.

Tipografía El Eco de Santiago, 1932.

1 D. Manuel Lezón (Celanova).

2 Instituto de 2.ª enseñanza (Ferrol).

3 Partido Republicano Radical Socialista (Vigo).

4 D. Ramón Ferreiro Lago. Notario (Carballino).

5 Partido Republicano Radical Agrario (Puentedeume).

6 Partido Republicano Radical Socialista (La Coruña).

Las demás (núm. 1, 5, 7, 11, 12, 13, 16, 18 y 20)⁷ muestran conformidad con los principios en que se ha inspirado la mayoría de la Comisión para redactar este artículo del Anteproyecto, si bien en algunas de ellas se proponen modificaciones que no implican alteración fundamental de aquéllos.

Este predominio de opiniones favorables a nuestro criterio, emitidas por entidades culturales, económicas, partidos políticos e individualidades destacadas, si nos mueve a creer que hemos acertado a elegir la fórmula más conveniente a las necesidades sociales de nuestra Tierra, no impedirá que recojamos algunas sugerencias y reparos que en las enmiendas que discrepan de nuestro criterio se nos hacen, como aceptamos de las favorables a él las propuestas de adición y modificaciones que en algunas se formulan.

En cuanto a las primeras, ha de advertirse, para evitar errores de interpretación que ya se han apuntado, que nuestra propuesta de cooficialidad de la lengua gallega con la castellana dentro de la Región, si es natural y responde a una necesidad sentida por la gran masa de población de Galicia, tiene su fundamento legal en el artículo 4.º de la Constitución, que prevé el “reconocimiento de derechos por las leyes del Estado (y nuestro Estatuto será una de ellas) a las lenguas de las regiones”; pero, sobre todo, ha de insistir la Comisión en que tal reconocimiento no fué concebido por nosotros con el deseo de desplazar el castellano como lengua oficial, lo cual ni podría ser, porque el mismo art. 4.º de la Constitución la consagró, en su primer párrafo, como tal, ni creemos que conviniese a Galicia, cuya condición de país bilingüe encierra posibilidades que se deben aprovechar y constituye un don inapreciable desde el punto de vista cultural; ni, menos aún, se nos ha podido ocurrir, como han interpretado los autores de la enmienda núm. 28,⁸ que el derecho que en el Anteproyecto se reconoce a que usen el gallego quienes lo deseen, pueda ser obligación ni entorpecimiento para los demás, porque eso, además de injusto, sería anticonstitucional ya que “todo español tiene obligación de saber el castellano y derecho de usarlo”.

En cuanto a las segundas, la Comisión hubiera preferido un texto general y no casuístico, pues la regulación se haría en momento oportuno, según la práctica aconsejase, como se hace en todos los países bilingües; mas no puede menos de aceptar las propuestas que, por la unanimidad con que le son formuladas, representan un sentir general, aunque en vez de los textos que se le proponen —coincidentes muchos de ellos con el Estatuto aprobado por las Constituyentes para

7 D. Bernardo Bernárdez (Vigo), Labor Gallega (Pontevedra), Partido Republicano Radical Socialista (Orense), Colegio de Maestros de primera enseñanza (Ferrol), Partido Republicano Federal de Izquierda Gallega (Santiago), Alcalde de Cervo (Lugo), D. Eugenio Vázquez Gundín (Coruña), D. Federico Maciñeira (Ortigueira), D. Manuel Banet Fontenla, notario (Santiago).

8 Círculo Mercantil e Industrial (Vigo).

Cataluña— ha preferido darles una redacción que se adapte mejor al Proyecto que hemos de presentar. En éste puede verse la que definitivamente proponemos, con la que nos parece que se ha dado satisfacción a la mayor parte de las enmiendas.

Sólo uno de sus párrafos requiere a nuestro juicio aclaración: el 3.º, relativo a las copias de documentos redactados en gallego que los fedatarios han de expedir en castellano, introducido a propuesta del firmante de la enmienda núm. 20,⁹ pero con redacción distinta a la que se nos indicaba, pues creemos innecesario decir, después de establecida la cooficialidad de lenguas, “que los documentos puedan ser redactados en una u otra a petición de parte interesada”, porque se sobreentiende, y en cambio estimamos muy conveniente, en evitación de los gastos y molestias que a los ciudadanos podrán ocasionar los errores de versión —aunque para prevenirlos se establece en el art. 14 preferencia en los nombramientos de Notarios en favor de los que acrediten más perfecto conocimiento del gallego— que las copias contengan, en tales casos, además de la traducción castellana, el texto gallego.

TÍTULO III. ATRIBUCIONES DE LA REGIÓN

ARTÍCULO 15.º. ENSEÑANZA DE LOS DOS IDIOMAS

En cuanto a la segunda parte del párrafo, relativa a la enseñanza de las dos lenguas cooficiales en las Escuelas y creación de asignaturas en Institutos y Normales, el resultado de nuestro estudio de las enmiendas es el siguiente:

Cinco enmiendas, las señaladas con los núms. 26, 28, 29, 39 y 43,¹⁰ se muestran contrarias a que, como nosotros proponemos, en las escuelas primarias de la Región y en las del Estado sea obligatoria la enseñanza de las lenguas castellana y gallega: la primera, porque cree que la tendencia que nuestro texto señala es contraria a que la Humanidad pueda conseguir un idioma universal y porque lo considera perjudicial a los intereses del comercio, de la industria, etc., desde el punto de vista de las relaciones con el extranjero; la segunda, por razones parecidas a las últimas indicadas en la anterior; la tercera, porque considera que la aplicación de esta segunda parte del párrafo a las escuelas de 1.ª enseñanza sólo conduciría a confusión; las núms. 39 y 43 no indican razón alguna.

9 D. Manuel Banet Fontenla, notario (Santiago).

10 Ayuntamiento de Gondomar (Gondomar), Círculo Mercantil e Industrial (Vigo), Instituto de 2.ª enseñanza (Ferrol), D. Manuel Lezón (Celanova), Partido Republicano Radical Socialista (Vigo).

Obligado estimamos por nuestra parte, puesto que mantenemos nuestro criterio, que anotemos aquí algunas razones justificativas, sin perjuicio de las que, en su caso, se den ante la Asamblea.

Consignemos, en primer término, ésta: que, contra lo que algunos de los referidos proponentes suponen, la Comisión no ha tratado al confeccionar su texto, de conseguir que todos tengamos que expresarnos en lengua gallega, ni mucho menos, que la enseñanza de ésta produzca dificultades; sinó, muy por el contrario, —y lo prueba el hecho de que estemos redactando este dictamen, como hicimos toda nuestra labor, en castellano, sin perjuicio de que la mayoría de los que la integramos nos expresemos con frecuencia, y algunos habitualmente, en gallego—, con el deseo de dar solución a las lamentables consecuencias que en Galicia ha producido el error pedagógico que el Estado vino cometiendo hasta la fecha, de cerrar los ojos a la realidad, enseñando en castellano, por medio, en muchos casos, de maestros que no eran culpables de desconocer un idioma que no se le había exigido, a niños de escuelas primarias de ciudades y villas, que, en su mayor parte, en las escuelas públicas (las únicas frecuentemente asequibles a las clases modestas, por gratuitas) son de lengua materna gallega y, cuando más, bilingües, pero con vicios en el empleo del castellano, que, a nuestro juicio, sólo podrá corregir eficazmente el maestro que conozca ambas lenguas; y mucho más cuando se trata de escuelas rurales, en las que el monoglotismo, de lengua gallega, del niño no ofrece la menor duda y ha sido tratado con un desacierto pedagógico tal que sus lamentables resultados son esa jerga gallega-castellana de las gentes de nuestras aldeas, que no creemos pueda mostrarse como una razón en defensa de un sistema que la República ha sentenciado a muerte al dictar para Cataluña, antes de concederle su Estatuto, el decreto de bilingüismo escolar (apesar de que Cataluña, aunque parezca atrevida nuestra afirmación, lo necesita mucho menos, porque no tiene, como Galicia, cuatro quintos de población marinera y labradora).

Porque, para la mayoría de la Comisión, el problema que en este párrafo se plantea es sólo de orden pedagógico, y no un problema político ni siquiera sentimental —aun que lo sea para algunos de sus miembros—, para el cual ha de proponer la solución que considere más adecuada. Y bueno será que, para terminar este punto, consignemos, en relación con los que creen contraria a la lengua internacional nuestra solución, que también por el camino de la variedad puede llegarse al internacionalismo de un idioma y quizás mejor que por el de competencia que se establezca entre unas pocas lenguas que aspiren a una hegemonía cultural. Y, apesar de estar convencidos de su conveniencia pedagógica, no hemos querido llegar a las soluciones que (según se puede ver en el Informe que publicó la Oficina Internacional de Enseñanza de Ginebra, y que acaba de ser traducido al castellano, propugnan gran número de educadores destacados de todos los países

en el sentido de que, para que la enseñanza adquiriera su máxima eficacia, debe darse exclusivamente en lengua materna hasta los nueve o los doce años, según los casos; edades en que se puede comenzar la enseñanza de las demás lenguas como asignatura.

Se comprenderá que pensando así, no admitamos las enmiendas núm. 11 y 33,¹¹ en que se señala como voluntaria la enseñanza del gallego, porque ello equivaldría a dejar planteado el problema, desde el punto de vista pedagógico, en los mismos términos en que en la actualidad se encuentra.

Pero no nos parece que se deba llegar —como se pide en las enmiendas núms. 5 y 48—¹² a que la obligatoriedad de las lenguas castellana y gallega se extienda a todos los centros docentes del Estado y de la Región, porque creemos no es cuestión propia de los centros de enseñanzas especiales, a los que debe llegar resuelto el problema de bilingüismo que en la escuela se plantee, aparte de que nada en nuestro Proyecto se opone a que los Profesores utilicen el gallego, como recurso pedagógico, cuando lo estimen conveniente.

En cuanto a la creación de la asignatura de Lengua gallega en Institutos y Escuelas Normales sólo dos enmiendas, las núms. 28 y 29,¹³ se oponen a ello por entender que la enseñanza y cultivo de la lengua gallega debe quedar reservado para cátedras especiales, pero de carácter voluntario; extremo este último en el que coinciden con las núms. 37, 43 y 47.¹⁴

Si hemos de ser consecuentes con lo que dejamos consignado, no podemos admitir que tal voluntariedad sea aplicable a las Normales, porque ello equivaldría a admitir, asimismo, la posibilidad de Maestros formados en Galicia que ignorasen nuestra lengua, particular al que, en las núms. 37 y 47,¹⁵ se procura solución preceptuando, en su penúltimo párrafo, como en el voto del Sr. Montero, que la aprobación de la asignatura de Lengua gallega “será indispensable a todo funcionario público que pretenda actuar en la Región”.

Tampoco seríamos consecuentes si, estableciendo en el art. 4.º la obligación, para toda clase de funcionarios, de “acreditar conocimiento de nuestra lengua”, no procurásemos que sea enseñada en los Institutos para que puedan perfeccionar su conocimiento los alumnos gallegos o adquirirlo los de lengua materna castellana, que, de otro modo, encontrarían dificultades para entrar en su día al servicio de la Región o ejercer cualquiera de las profesiones llamadas liberales.

11 Colegio de Maestros de primera enseñanza (Ferrol), Sindicato Agrícola de Germade (Lugo).

12 Labor Gallega (Pontevedra), F.U.E. Federación Universitaria Escolar (Santiago).

13 Círculo Mercantil e Industrial (Vigo), Instituto de 2.ª enseñanza (Ferrol).

14 Partido Republicano Radical Socialista (La Coruña), Partido Republicano Radical Socialista (Vigo), Instituto nacional (La Coruña).

15 Partido Republicano Radical Socialista (La Coruña), Instituto nacional (La Coruña).

Entendemos que lo que, con referencia a enseñanzas agropecuarias y de piscicultura, se propone en las enm. núms. 7, 10 y 44¹⁶ está comprendido en nuestro texto, pues la Región estará autorizada para ello si se le concede la facultad de “adaptar” la legislación general, y con más razón lo estará para establecer escuelas o centros especiales de enseñanzas técnicas, de conformidad con el primer párrafo de este artículo.

Nos parece innecesario añadir a este párrafo «..cuando la Asamblea regional lo acuerde», según se dice en la enm. núm. 16,¹⁷ porque es evidente que contra el voto de ésta no podrá hacerse.

16 Partido Republicano Radical Socialista (Orense), D. Francisco F. Gómez. Balneario (Guitiriz), Partido Republicano Radical Agrario (Puentedeume).

17 D. Eugenio Vázquez Gundín (Coruña).

10. PROXECTO DE ESTATUTO DE AUTONOMÍA. REDACCIÓN DEFINITIVA

Asamblea de Concellos

Decembro de 1932

TÍTULO 1. PRELIMINAR

Art. 4.º Serán idiomas oficiales en Galicia, el castellano y el gallego; pero en las relaciones oficiales de la Región con autoridades de otras Regiones y con las del Estado, se usará siempre el castellano.

Todo escrito que se presente a Tribunales y Autoridades redactado en gallego será reproducido en castellano cuando lo pida parte interesada; y lo mismo se hará en cuanto a resoluciones y notificaciones de todas clases.

Las copias de documentos redactados en lengua regional, que los fedatarios expidan en castellano, bien a instancia de parte o porque hayan de producir efectos fuera de Galicia, deberán contener también el texto gallego.

Los funcionarios que se designen para actuar en la Región deberán acreditar conocimiento de la lengua gallega.

TÍTULO III. ATRIBUCIONES DE LA REGIÓN

Art. 15.º Con arreglo a los artículos 49 y 50 de la Constitución, la Región podrá crear y regir establecimientos de enseñanza de todas clases y grados, cuyos certificados de estudios tendrán validez para obtener los títulos académicos y profesionales que expida el Estado, mediante las pruebas y requisitos que el mismo establezca con carácter general.

Corresponde, asimismo, a la Región la adaptación a las necesidades y conveniencia regionales de la legislación general relativa a primera y segunda enseñanza y Escuelas normales. En las Escuelas primarias de la

Región y en las del Estado, será obligatoria la enseñanza de las lenguas gallega y castellana, y en los Institutos y Escuelas Normales se crearán las asignaturas de Lengua, Literatura, Geografía e Historia de Galicia.

En los Establecimientos de enseñanzas especiales del Estado y en la Universidad compostelana, la Región podrá sostener o subvencionar cátedras e instituciones de cultura gallega.

A propuesta de la Región; el Gobierno de la República podrá otorgar a la Universidad de Santiago un régimen de autonomía.

Corresponderán, además, a la Región los servicios de Archivos, Bibliotecas y Museos radicados en su territorio.

11. O DEBATE NA ASAMBLEA AUTONOMISTA DE SANTIAGO

Galicia ha decidido ser libre. Ayer quedó aprobado su Estatuto

[Redacción]

20 de decembro de 1932

Para las grandes ocasiones sobran las extensas palabras. Y ante este suceso, el más memorable de cuantos la Historia de Galicia registra modernamente y, desde luego el más trascendental de toda su Historia, sentimos el vacío de vocablos en que nos dejan los supremos momentos. Pero además non hay siquiera que decir. Ahí está, gloriosa, la alborada de nuestra libertad [...] no es un sueño que tengamos que venir hilando [...] detrás de las sienes. Es, magnífica y solemne, una ansiada realidad. Más de doscientos diez y nueve Ayuntamientos, representando a dos millones de electores gallegos, han votado ayer la propuesta de Estatuto. Bastaría con que la hubiesen aprobado ciento sesenta —la mayoría absoluta— para que nuestra Carta Autónoma, con arreglo a la Constitución, tuviese viabilidad. Véase en que cuantía han sobrado Concejos y sobraron votantes, y esto sin contar que la totalidad ha de venir aún, porque muchísimos Ayuntamientos, en un exceso de prudencia, se han reservado para consultar, en un plazo de quince días, con sus respectivas Corporaciones.

Pudiéramos, ante esta maravillosa conquista ciudadana con que se ha glorificado Galicia, aludir a muchas cosas: a la quiebra definitiva de esa supuesta “falta de ambiente”, tan inapelablemente contradicha; a la incapacidad política, destruida con solo haber asistido a alguna sesión de la Asamblea, en que la altura de los debates marcaría rumbos a cualquier reunión parlamentaria; al trabajo, silencioso, pero demostrador de la capacitación y del tesón de los assembleístas; la labor sin calificativos bastante elogiosos de la Ponencia; la personalidad que destacó, entre los grandes valores nuevos que a Galicia le quedan todavía por descubrir, el Sr. Bóveda; la presidencia ponderada, hábil y certera del Sr. Tafall; la emoción infinita de la sesión de clausura...

De todo esto y algo más cabría escribir. Pero después de la aprobación del Estatuto, compendio de todo ello, abrazo de toda Galicia, demostración de que por encima de todos los localismos está el amor a la Tierra, no escribiríamos nada que no fuera una redundancia. En números, en hechos está nuestra gloria. No hay mayor elocuencia. No puede haberla.

La primera sesión del domingo. Empieza la discusión del articulado. [...]

UN DEBATE DE ALTURA

Se da lectura al artículo 4, que habla del idioma.

El señor MONTERO DÍAZ pide la palabra para defender el voto particular consistente en sustituir la cooficialidad de idiomas castellano y gallego por la oficialidad del castellano.

Hace un magnífico discurso en defensa de su voto.

Dice que por razones de índole histórica y filológica el castellano lo considera como una lengua nativa de Galicia.

Reconoce que el pueblo gallego practica como maternas ambas lenguas, pero que el castellano por su mayor difusión debe ser en Galicia lengua de autoridades.

Expresa su fervor para el idioma gallego, que dice habla toda Galicia, pero sostiene que por causas que no son del caso examinar, aunque pudiera con gran acopio de datos hacerse, el gallego sufre una crisis y adolece de falta de unificación y es por eso por lo que conviene una política constructiva del idioma, pero sin lanzarlo por de pronto a la cooficialidad.

Estima que actualmente el glorioso idioma gallego, en cuanto a sus exigencias léxicas y gramaticales, es practicado por minorías selectas.

Dice que la práctica de los idiomas acredita nuestra fortaleza idiomática, porque el gallego no pudo ser derrotado y agrega que los romanos se enorgullecían de usar dos idiomas.

El discurso del señor Montero, admirable de fondo y de exposición —que nos es imposible recoger con la extensión que merece— fue aplaudidísimo e impresionó al auditorio.

Le contesta el señor BÓVEDA defendiendo la redacción del artículo.

Argumentó para ello que la Comisión ha tenido en cuenta el precedente del Estatuto catalán y la existencia real en Galicia de la cooficialidad.

Dice que la unificación del gallego está elaborándose y que nada de particular tiene que después de haber sido vencido nuestro idioma, más aún por el mayor radio del castellano, por un centralismo imperialista de cuatro siglos que persiguió el idioma, puede este sufrir una crisis de diferenciación en la escritura, pero que esto lo está salvando ya la Academia Gallega.

Añade que el idioma no se puede juzgar con un criterio de ciudad, pues que en Galicia la ciudad es lo menos y el campo y el mar lo más y que en el campo y el mar se habla totalmente el gallego aunque se sepa también el castellano.

Aduce otras razones que aconsejaron a la Ponencia mantener el artículo, significando que la Comisión se ha quedado en el término medio que estima justo, puesto que en la información pública se han presentado numerosas enmiendas mucho más avanzadas que el proyecto, algunas pidiendo incluso la oficialidad del gallego.

Rectifica el señor Montero diciendo que no quiere entablar un diálogo técnico y que va solamente a rectificar conceptos y a hacer algunas aclaraciones respecto a su posición que, por principio la separa de la Ponencia en algo fundamental, aunque nadie le gane en el deseo que el gallego se extienda. Dice que la cuestión es de principios.

Añade que por eso ésta no puede ser una cuestión de transigencias, ni de toma y daca.

Rectifica también el señor BÓVEDA y es entonces cuando pronuncia uno de los mejores discursos de la Asamblea.

Reconoce que el gallego ha sido desplazado por el castellano, pero nunca por razones de mayor fervor, ni menos de mayor captación, aunque proclama la belleza magnífica del idioma de Castilla, sino porque un centralismo borbónico de cuatro siglos ha impedido el desarrollo de una lengua como la gallega, madre del castellano.

Para demostrar su afirmación recurre a razones históricas que expone brillantísimamente y dice que cuando Santiago de Compostela fue corte espiritual de España entonces el idioma nuestro alcanzó cumbres inmortales.

Añade que en él escribió sus Cantigas y algunas de las Partidas el único Rey Sabio que existió en España.

Pero no es solamente una cuestión de principios y de amor entrañable a la Tierra la que le hace defender el artículo tal como ha sido eclécticamente redactado, sino una dificultad que se derivaría de aceptar la fórmula del señor Montero, ya que al no adquirir el gallego su carácter oficial podía ocurrir lo que le sucede constantemente al orador que como funcionario habla constantemente el gallego, pero no puede rigurosamente hablando hacerlo con sus jefes, mientras que él ha observado siempre que cuando se acerca a las ventanillas de su oficina un hombre de nuestro agro o de nuestra ribera y se expresa ante él en un castellano dificultoso, le contesta en gallego y entonces el hombre aquél se transfigura y se siente en su pedazo de valle o en su trozo de montaña.

(El discurso del señor BÓVEDA provoca una enorme ovación, que se reitera varias veces. El debate ha tenido una altura extraordinaria y los comentarios son del máximo elogio para la brillantez de esta sesión, realmente sorprendente).

El presidente concede la palabra al señor GONZÁLEZ LÓPEZ, quien empieza elogiando los discursos maravillosos de los señores Montero Díaz y Bóveda, pero dice que, a este paso, aunque las sesiones ganen en brillantez de modo extraordinario, no se podrá llegar a aprobar en tres días el Estatuto y que cree que interesa a todos la mayor rapidez en la discusión.

El señor PORTAS se levanta a sostener un voto particular de don Rodrigo Sanz. Le advierte la presidencia que reglamentariamente esos votos solo pueden sostenerlos sus autores, pero que para que pueda hablar el señor Portas lo considera convertido en enmienda.

Pero el señor Portas puede hablar. La Asamblea le interrumpe frecuentemente y apenas se oyen algunas palabras.

El señor LEZÓN consume otro turno para hablar del castellano y el gallego, como hermanos gloriosos y entona un canto al idioma gallego.

Intervienen también los señores VIDAL DE BUSTAMANTE y FILGUEIRA VALVERDE que retra la enmienda maximalista del Partido Galleguista en vista de que la Asamblea se pronuncia claramente a favor de la cooficialidad idiomática. También hablan los señores VÁZQUEZ GUNDÍN, REY BARRAL, VIDAL Y CARNERO.

El presidente dice que va a someter el artículo a votación.

Ruega que los que están conformes con la enmienda del señor Montero se pongan de pié. Lo hacen 25. En vista de ello, el señor Tafall dice que es innecesario preguntar la opinión contraria, ya que la mayoría a favor del artículo se advierte abrumadora.

Declara aprobado el artículo y la Asamblea prorrumpe en una clamorosa ovación, acaso la mayor de todas las jornadas.

Se suspende la sesión a las dos y cuarto.

IV. Referencias bibliográficas

REFERENCIAS

ESTUDOS XERAIS

- Casas, Arturo (2017). A axencia político-cultural das Irmandades e a emerxencia de prácticas proto-ensaísticas na Galiza do seu tempo. En: Henrique Monteagudo e Dolores Sánchez Vales, eds. *No tempo das Irmandades: fala, escrita e prelos*. A Coruña: Real Academia Galega, 39-60. <https://doi.org/10.32766/rag.322>
- Fernández Freixanes, Víctor (2017). Comunicación e novas tecnoloxías. En: Henrique Monteagudo e Dolores Sánchez Vales, eds. *No tempo das Irmandades: fala, escrita e prelos*. A Coruña: Real Academia Galega, 281-303. <https://doi.org/10.32766/rag.322>
- Monteagudo, Henrique (1992). As ideas lingüísticas de Castelao. En: Alfonso D. R. Castelao. *Sempre en Galiza* [Edición crítica]. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela / Parlamento de Galicia, 145-175. Reproducido en Monteagudo 2000b, pp. 57-124.
- Monteagudo, Henrique (1995a). *Ideas e debates sobre a lingua (1916-1936). Alfonso Daniel Rodríguez Castelao e a tradición galeguista*. Tese de doutoramento. Universidade de Santiago de Compostela. Dispoñible en: <http://webspersoais.usc.es/persoais/henrique.monteagudo/Publicacions.html>
- Monteagudo, Henrique (1995b). Nación / creación. Estética e política no agromar do ensaio galego. *Anuario de Estudios Literarios Galegos*. 1995, 63-108.
- Monteagudo, Henrique (1995c). Ideas sobre a lingua de Antón Losada Diéguez. En: Xosé Manuel Rodríguez, coord. *Antón Losada Diéguez. 10 anos dun premio*. O Carballiño: Concello do Carballiño, 67-75.
- Monteagudo, Henrique (1996a). A galeguización da Universidade durante a II República. Apuntamentos para a historia dunha reivindicación. *Grial. Revista Galega de Cultura*. 131, 305-330.
- Monteagudo, Henrique (1996b). Ideas de V. Risco sobre a lingua galega. En: Carlos Casares, coord. *Vicente Risco: actas do Congreso celebrado en Ourense os días 18, 19, 20 e 21 de outubro de 1995*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia, 87-127.

- Monteagudo, Henrique (2000a). Lingua, literatura, nación en Ramón Menéndez Pidal. En: J. L. Rodríguez, ed. *Estudos dedicados a Ricardo Carvalho Calero*. Santiago de Compostela: Parlamento de Galicia / Universidade de Santiago de Compostela, vol. II, 881-909.
- Monteagudo, Henrique (2000b). Castelao versus Unamuno. O debate sobre a oficialidade dos idiomas nas Cortes Constituíntes da IIª República. En: *Castelao. Defensa e ilustración do idioma galego*. Vigo: Galaxia, 29-55.
- Monteagudo, Henrique (2004). Cara á oficialización do idioma galego no Estatuto de Autonomía de 1932: un proceso complexo e polémico. En: Rosario Álvarez Blanco, Francisco Fernández Rei e Antón Santamarina, eds. *A lingua galega: historia e actualidade. Actas do I Congreso Internacional*. Santiago de Compostela: Instituto da Lingua Galega / Consello da Cultura Galega, vol. II, 143-96.
- Monteagudo, Henrique (2006). A Academia, o idioma e o nacionalismo (1906-1930). Notas para unha historia. *Grial. Revista Galega de Cultura*. 171, 26-37.
- Monteagudo, Henrique (2013a). *Sementar os ares novos. Homenaxe da Universidade de Santiago a Francisco Fernández del Riego*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela.
- Monteagudo, Henrique (2013b). Spanish and other languages of Spain in the Second Republic. En: José del Valle, ed. *A Political History of Spanish. The Making of a Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 106-122.
- Monteagudo, Henrique (2015). El castellano y las otras lenguas de España en la Segunda República. En: José del Valle, ed. *Historia política del español. La creación de una lengua*. [Madrid]: Aluvión, 122-142. [Tradución ao castelán do anterior.]
- Monteagudo, Henrique (2016). Lingua nacional, idioma moderno. As Irmandades e a fala. *Grial. Revista Galega de Cultura*. 211 18-29.
- Monteagudo, Henrique (2017a). *Historia social da lingua galega*. Vigo: Galaxia.
- Monteagudo, Henrique (2017b). O Seminario de Estudos Galegos: do cultivo do idioma (1923-1927) á codificación (1928-1936). En: Henrique Monteagudo e Dolores Sánchez Vales, eds. *No tempo das Irmandades: fala, escrita e prelos*. A Coruña: Real Academia Galega, 239-278. <https://doi.org/10.32766/rag.322>

I. O IDIOMA POR RIBA DE TODO

1. Ribalta, Aurelio (1916). A Academia española e as lêngoas faladas en España. *Estudios Gallegos*. 19, 194-196.
2. Ribalta, Aurelio (1916). O catalán nas Cortes. *Estudios Gallegos*. 20, 223-225.
3. [Amigos da Fala da Coruña] (1916). Os Amigos da Fala. *Estudios Gallegos*. 20, 220-221.
4. Vilar Ponte, A. (1917). O cabalo de batalla. O idioma por riba de todo. *A Nosa Terra*. 36 (10/XI/1917), 1-2.
5. Vilar Ponte, Antón (1918). ¡Adiante! O segundo aniversario da fundazón das Irmandades. *A Nosa Terra*. 56 (30/V/1918), 1.
6. Coutelán, O (1916). Antr'o bello Manoel y-o rapás Chinto. Lerias da vila. *A Nosa Terra*. 1 (14/XI/1916), 7.
7. [Entrefilet]. *A Nosa Terra*. 22 (20/VI/1917), 1.
8. Quintanilla, Xaime (1917). Do meu feixe. *A Nosa Terra*. 13 (20/III/1917), 4-5.
9. Taibo, Victoriano (1917). Fala y-estética. *A Nosa Terra*. 28-29 (29/VIII/1917), 1-2.
10. Risco, Vicente (1928). O idioma galego na nosa vida e na nosa cultura. *El Pueblo Gallego*. 25/VII/1928, 2.
11. Risco, Vicente (1930). El idioma y la cultura. En: *El problema político de Galicia*. Madrid: Compañía Ibero-Americana de Publicaciones Reproducido a partir de *Obra completa*. 1. *Teoría Nacionalista*. Madrid: Akal, 1981, 177-184. Edición de Francisco J. Bobillo.
12. Risco, Vicente (1933). A nosa fala. En: *Ideas que defende e fins que se propón o Partido Galeguista*. Santiago: Nós, 6-10. Reproducido a partir de *Obra completa*. 1. *Teoría Nacionalista*. Madrid: Akal, 1981, 276-279. Edición de Francisco J. Bobillo.
13. Luis- André, Eloi (1931). La lengua gallega y la lucha por la cultura en Galicia. Réplica a Unamuno. En: *Galleguismo. Lucha por la personalidad nacional y la cultura (Ensayos)*. Madrid: Imp. J. Murillo, 438-442.
14. Casas, Álvaro das (1934). Valorización políteca da língoa. *Alento*. 5, 87-90.
15. Risco, Vicente (1934). Fai un ano que Galiza foi reconocida como Nación en Berna pol-o Congreso de Minorías Nazonales. *A Nosa Terra*. 349 (22/IX/1934), [4]; 350 (29/IX/1934), [3-4].
16. Schneider, Hans (1935). O galego “idioma agonizante e próisimo a desaparecer”... *A Nosa Terra*. 384, 2.
17. Castelao, Alfonso D. R. (1944). *Sempre en Galiza*. Buenos Aires: “As Burgas”.

II. A LINGUA NO ENSINO E NOUTROS ÁMBITOS

1. Taibo, Victoriano (1917). A fala no ensino. *A Nosa Terra*. 6 (5/I/1917), 1-2.
2. Viqueira, Johán V. (1917). Verbes d'un mestre. A nosa escola. *A Nosa Terra*. 28-29 (30/VIII/1917), 2.
3. Viqueira, Johán V. (1917). Galeguizemos. O galego na escola. *A Nosa Terra*. 41 (30/XII/1917), 2.
4. Risco, Vicente (1921). Plan pedagóxico pr'a galeguizazón das escolas. *Nós*. 6 (20/VIII/1921), 5-7; 7 (25/X/1921), 10-12.
5. Bases das Escolas do Insiño Galego. *A Nosa Terra*. 190 (15/VIII/1923), 1.
6. Fernández del Riego, Francisco (1932). A Universidade galega. *Galicia* [Federación de Sociedades Gallegas]. 288 (4/XII/1932), 3. Reproducido en: *A Fouce. Periódico galego*. 57 (15/XII/1932), 4.
7. Fernández del Riego, Francisco (1932). Verbas da mocidade. O bilingüismo e a Universidade. *El Pueblo Gallego*. 30/XII/1932, 1.
8. Manifiesto de los escolares universitarios de Galicia. *El Pueblo Gallego*. 15/III/1933, 14.
9. Santos Vila, A. (1920). Deus e o noso idioma. *A Nosa Terra*. 118 (25/IV/1920), 1-2.
10. Filgueira Valverde, Xosé (1936). Vieiros. A Eirexa i-as linguas vernáculas. *Logos*. 49, 51-54.
11. Bouza-Brey Trillo, Fermín (1931). La Administración de Justicia y el bilingüismo. *El Pueblo Gallego*. 7/XI/1931, 12.

III. A OFICIALIZACIÓN: CONSTITUCIÓN DA II REPÚBLICA (1931) E ESTATUTO DE AUTONOMÍA DE GALICIA (1932)

III. 1. *Proxecto de Constitución. Artigo 4.º:* *proposta da comisión e redacción definitiva*

1. Castelao, Alfonso D. R. (2000 [1931]). Discurso no Parlamento. En: *Obras*. Vigo: Galaxia, vol. IV, 239-244.
2. Unamuno, Miguel de (1931). Enmienda y discurso (18-9-1931). *Diario de Sesiones*. 19/IX/1931.
3. Otero Pedrayo, Ramón (1978). Proyectos de Constitución (18-9-1931). En: Xosé Lois García, ed. *Discursos parlamentarios: (1931-1933)*. Sada: Edicións do Castro, 102-104.

III. 2. *Proxecto de Estatuto de Autonomía*

1. Federación Republicana Gallega [1931]. *Bases para el Estatuto gallego*. A Coruña: Imprenta Moret.
2. Seminario de Estudos Galegos (1931). Anteproyeito d-Estatuto da Galiza que presentou a poñenza (11-7-1931). En: Xosé Antonio García Cotarelo, Rubén Víctor Lois Calviño e Xesús Fernández Jiménez, Xesús, eds. *A Autonomía galega: (1846-1981)*. [Santiago de Compostela]: Xunta de Galicia, 1986, 228.
3. Secretariado de Galicia en Madrid (1931). Al país gallego. Bases para un proxecto de Estatuto gallego. En: Xosé Antonio García Cotarelo, Rubén Víctor Lois Calviño e Xesús Fernández Jiménez, Xesús, eds. *A Autonomía galega: (1846-1981)*. [Santiago de Compostela]: Xunta de Galicia, 1986, 237-239.
4. Instituto de Estudios Gallegos (1931). Bases para un anteproyecto de Estatuto político de Galicia. En: Xosé Antonio García Cotarelo, Rubén Víctor Lois Calviño e Xesús Fernández Jiménez, Xesús, eds. *A Autonomía galega: (1846-1981)*. [Santiago de Compostela]: Xunta de Galicia, 1986, 256-257.
5. [Redacción] (1931). La Asamblea Pro-Estatuto, en la Coruña. Ayer quedó redactada la Carta de Galicia. *El Pueblo Gallego*. 5/VI/1931, 1 e 8.
6. Canalejo, Alfredo (1931). Olladas. A lingoa e mail-os mestres. *Céltiga*. 160 (25/VIII/1931) 160, s.p.
7. Estatuto de la región gallega autónoma (1931). Anteproxecto dos parlamentarios galegos. En: Xosé Antonio García Cotarelo, Rubén Víctor Lois Calviño e Xesús Fernández Jiménez, Xesús, eds. *A Autonomía galega: (1846-1981)*. [Santiago de Compostela]: Xunta de Galicia, 1986, 269.
8. Asamblea de concellos (1932). Anteproxecto de Estatuto. En: Xosé Antonio García Cotarelo, Rubén Víctor Lois Calviño e Xesús Fernández Jiménez, Xesús, eds. *A Autonomía galega: (1846-1981)*. [Santiago de Compostela]: Xunta de Galicia, 1986, 275-290.
9. Comisión redactora do Estatuto de Autonomía (1932). Emendas ao proxecto e ditame da Comisión. En: *Estatuto de Galicia Autónoma*. Santiago: El Eco de Santiago.
10. Asamblea de Concellos (1932). Proxecto de Estatuto de Autonomía. Redacción definitiva. En: *Estatuto de Galicia Autónoma*. Santiago: El Eco de Santiago.
11. [Redacción] (1932). Galicia ha decidido ser libre. Ayer quedó aprobado su Estatuto. *El Pueblo Gallego*. 20/XII/1932, 1 e 9.

V. Índice

ÍNDICE

Limiar	7
Henrique Monteagudo	
I. O idioma por riba de todo	
1. A Academia española e as lènguas faladas en España	21
Aurelio Ribalta (1916)	
2. O catalán nas Cortes	25
Aurelio Ribalta (1916)	
3. Os Amigos da Fala	27
[Amigos da Fala da Coruña], 1916	
4. O cabalo de batalla. O idioma por riba de todo	31
Antón Vilar Ponte (1917)	
5. ¡Adiante! O segundo aniversario da fundazón das Irmandades	35
Antón Vilar Ponte (1918)	
6. Antr'o bello Manoel y-o rapás Chinto. Lérias da vila	37
O Coutelán (1916)	
7. [Entrefilet]	39
(1917)	
8. Do meu feixe	41
Xaime Quintanilla (1917)	
9. Fala y-estética	45
Victoriano Taibo (1917)	
10. O idioma galego na nosa vida e na nosa cultura	49
Vicente Risco (1928)	
11. El idioma y la cultura	57
Vicente Risco (1930)	

12. A nosa fala	63
Vicente Risco (1933)	
13. La lengua gallega y la lucha por la cultura en Galicia. Réplica a Unamuno	67
Eloy Luis- André (1931)	
14. Valorización política da lingua	73
Álvaro das Casas (1934)	
15. Fai un ano que Galiza foi reconocida como Nazón en Berna	77
pol-o Congreso de Minorías Nazonales	
Vicente Risco (1934)	
16. O galego “idioma agonizante e próisimo a desaparecer”	97
Hans Schneider (1935)	
17. Sempre en Galiza [extractos]	101
Alfonso D. R. Castelao (1944)	

II. A lingua no ensino e noutros ámbitos

1. A fala no ensino	121
Victoriano Taibo (1917)	
2. Verbes d'un mestre. A nosa escola	127
Johán V. Viqueira (1917)	
3. Galeguizemos. O galego na escola	131
Johán V. Viqueira (1917)	
4. Plan pedagóxico pr'a galeguización das escolas	133
Vicente Risco (1921)	
5. Bases das Escolas do Insiño Galego	143
Anexas á “Irmandade da Fala“ na Cruña (1923)	
6. A Universidade galega	145
Francisco Fernández del Riego (1932)	
7. Verbas da mocidade. O bilingüismo e a Universidade	147
Francisco Fernández del Riego (1932)	
8. Un manifesto de los escolares universitarios de Galicia	149
(1933)	
9. Deus e o noso idioma	155
A. Santos Vila (1920)	

10. Vieiros. A Eirexa i-as linguas vernáculas	157
Xosé Filgueira Valverde (1936)	
11. La Administración de Justicia y el bilingüismo	161
Fermin Bouza-Brey Trillo (1931)	

III. A oficialización: Constitución da II República (1931) e Estatuto de Autonomía de Galicia (1932)

1. Proxecto de Constitución. Artigo 4.º: emendas, debate e redacción definitiva	
0 debate do artigo 4º da Constitución da IIª República española (1931)	167
[Nota preliminar]	
1. Defensa da emenda galeguista	169
Alfonso D. R. Castela	
2. Defensa da emenda españolista	173
Miguel de Unamuno	
3. Réplica a Unamuno	185
Ramón Otero Pedrayo	
2. Proxecto de Estatuto de Autonomía	
A oficialidade do galego no proceso autonómico (1931-1932)	189
[Nota preliminar]	
1. Bases para el Estatuto gallego	191
Federación Republicana Gallega (1931)	
2. Anteprojecto de Estatuto de Galiza	193
Seminario de Estudos Galegos (1931)	
3. Al país gallego. Bases para un proxecto de Estatuto gallego	195
Secretariado de Galicia en Madrid (1931)	
4. Bases para un anteprojecto de Estatuto político de Galicia	199
Instituto de Estudios Gallegos (1931)	
5. La Asamblea Pro-Estatuto, en la Coruña	201
Ayer quedó redactada la Carta de Galicia	
<i>El Pueblo Gallego</i> (5 de xullo de 1931)	
6. Olladas. A lingoa e mail-os mestres	205
Alfredo Canalejo (1931)	
7. Estatuto de la Región Gallega Autónoma	207
Anteprojecto dos parlamentarios galegos (1931)	

8. Anteprojecto de Estatuto	209
Comisión pro-Estatuto (1932)	
9. Emendas ao proxecto e ditame da Comisión	213
Comisión redactora do Estatuto de Autonomía (1932)	
10. Proxecto de Estatuto de Autonomía. Redacción definitiva	219
Asamblea de Concellos (1932)	
11. O debate na Asamblea Autonomista de Santiago	221
Galicia ha decidido ser libre. Ayer quedó aprobado su Estatuto	
<i>El Pueblo Gallego</i> (1932)	

IV. Referencias bibliográficas

Estudos xerais	227
I. O idioma por riba de todo	229
II. A lingua no ensino e noutros ámbitos	230
III. A oficialización: Constitución da II República (1931)	230
e Estatuto de Autonomía de Galicia (1932)	

As dúas décadas que van de 1916 a 1936 adoitan considerarse unha etapa sobranceira no desenvolvemento da nosa lingua e cultura, que en boa parte foi protagonizado xustamente polas Irmandades da Fala, Nós e o Seminario de Estudos Galegos.

No plano lingüístico, o obxectivo fulcral de toda aquela constelación político-intelectual galeguista foi a resignificación do galego, erguelo da condición dialectal ao status de lingua nacional, distinta ao castelán e irmá do portugués. O que quedou como froito histórico do seu labor foron a modernización e habilitación do galego como lingua de cultura; a súa consagración como lingua oficial no Estatuto de Autonomía e a primeira tentativa institucional da súa codificación.

Damos agora ao prelo en dous volumes unha recompilación de escritos sobre o idioma producidos desde 1916 a 1936. Neste primeiro volume recóllense textos referentes ao status social, cultural e político do galego. No segundo reúnense outros referidos ao seu cultivo e elaboración, con atención especial ás achegas referidas aos problemas do desenvolvemento e fixación do galego escrito.

ANEXOS BRAG

